

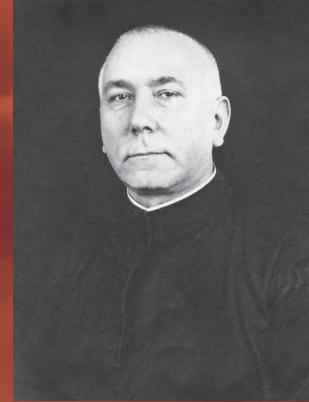

O. Valentin MIKLOBUŠEC, D.I. rođen je u Remetincu u Varaždinskoj županiji 17. ožujka 1937. Osnovnu školu završio 1949. u rodnom mjestu. Klasičnu gimnaziju pohađa u Nadbiskupskom dječačkom sjemeništu u Zagrebu. Nakon 6. razreda prekida gimnaziju i 1955. stupa u novicijat Družbe Isusove. Pri kraju novicijata 1957. mora na odsluženje vojne službe. Po izlasku iz vojske 1959. nastavlja i završava gimnaziju. Filozofiju i teologiju studira na Filozofsko-teološkom institutu Družbe Isusove na Jordanovcu u Zagrebu. Završivši studije, pristupio je svećeničkome ređenju 29. lipnja 1967. Pastoralno je djelovao kao prvi župnik na Visokoj u Splitu, zatim na Zametu u Rijeci i na Prečkom u Zagrebu. Nepunih petnaest godina bio je urednik *Glasnika Srca Isusova i Marijina*. Kraće vrijeme djelovao je kao vjeroučitelj u Nadbiskupskoj klasičnoj gimnaziji u Zagrebu. Od jeseni 1998. do jeseni 2008. vodi Hrvatsku katoličku misiju u Mariboru s pretežitim boravkom u Zagrebu.

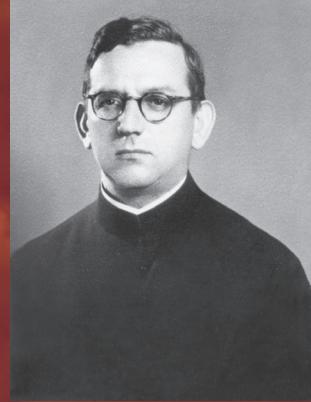
U to vrijeme o. Provincijal mu povjerava istraživanje povijesti Družbe Isusove u hrvatskom narodu nakon ponovne uspostave reda 1814. Kao rezultat toga rada objavio je dvije knjige iz povijesti: *DRUGI DOLAZAK ISUSOVACA U HRVATSKU*, Zagreb, 2007. i *POVIJEST HRVATSKE PROVINCije D.I. 1918. – 1945.*, Zagreb, 2016. Iz vremena komunističkih progona izdao je knjigu *TRI ŽRTVE OZN-e*, Zagreb, 2014. O stotoj obljetnici Hrvatske provincije D.I. izdaje svoju četvrtu knjigu dajući joj naslov *HRABRO I VJERNO SLUŽENJE*, Zagreb, 2018. o dvojici isusovaca, Stjepanu i Franji Jambrekoviću, koji su ostavili primjer hrabrog i vjernog ispunjavanja svoga životnog poslanja.

Valentin Miklobušec, D.I.

STJEPAN JAMBREKOVIĆ

FRANJO JAMBREKOVIĆ

HRABRO I VJERNO SLUŽENJE

HRABRO I VJERNO SLUŽENJE

Isusovci STJEPAN I FRANJO JAMBREKOVIĆ

HRABRO I VJERNO SLUŽENJE

Isusovci
STJEPAN I FRANJO JAMBREKOVIĆ

FILOZOFSKO-TEOLOŠKI INSTITUT DRUŽBE ISUSOVE
U ZAGREBU

Biblioteka V i P – VRELA i PRINOSI

Knjiga 14.

HRABRO I VJERNO SLUŽENJE

Isusovci
STJEPAN I FRANJO JAMBREKOVIC

Napisao
Valentin Miklobušec, D.I.

Recenzija
Prof. dr. sc. Ivan Antunović
Prof. dr. sc. Marijan Steiner

Glavni urednik
Dr. sc. Vladimir Horvat

Za nakladnika
Ivan Cindori

Priprema i tisak:
Denona d.o.o., Zagreb

ISBN 978-953-231-161-7

CIP zapis je dostupan u računalnome katalogu
Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu
pod brojem 000995819.

Valentin Miklobušec, D.I.

HRABRO I VJERNO SLUŽENJE

Isusovci
STJEPAN I FRANJO JAMBREKOVIĆ

Izdaje se o stotoj obljetnici
ustanovljenja Hrvatske provincije Družbe Isusove 1918. – 2018.

Zagreb, 2018.

INSTITUTUM PHILOSOPHICO-THEOLOGICUM
SOCIETATIS IESU
ZAGRABIENSE

INSTITUTUM HISTORICUM CROATICUM VINDOBONENSE

Bibliotheca FONTES et STUDIA
Historiae Societatis Iesu inter Croatas

Volumen 14

MINISTERIUM FORTE ET FIDELE

Iesuitae
STJEPAN ET FRANJO JAMBREKOVIĆ

2018.

Auctore
Valentin Miklobušec, S.I.

PREDGOVOR

O stotoj obljetnici ustanovljenja Hrvatske provincije Družbe Isusove (1918. – 2018.) zaustavljamo se kod dvije osobe koje su, iako ne jedine, životom i radom zasvijedočile svoje hrabro i vjerno služenje Kristu u onima koje im je isti Gospodin povjerio na životnoj stazi. Bila su to dva isusovca iz iste župe, bliska po rodu, Stjepan i Franjo Jambreković. U svom radu nikoga nisu birali, nikoga odbacivali. Odgajali su i usmjeravali one koji su im bili povjereni, znaajući da Gospodar života sa svakim čovjekom ima plan za dobro svih. Ponajprije, nisu uopće birali posao jer su izabrali služenje Kristu u braći ljudima za koje dobiju poslanje od Crkve. Radili su s raznim ljudima, a dobrim dijelom s mladićima koji su se pripremali za navjestitelje Radosne Vijesti. S kim će tko raditi stvar je Onoga koji do dna pozna ljudska srca. Svoga dara nisu uskratili onima koji su tražili pomoć ili savjet, a budući svećenici bili su im prva i glavna briga. Njima su posvetili darove primljene po naravi, a još više one primljene po milosti.

Rodna župa i općina isusovaca Jambrekovićâ je Mače u Hrvatskom zagorju na južnim padinama Ivančice. Njihovo pobliže rodno mjesto je Mali Bukovec. Prema Enciklopediji Hrvatskoga zagorja, Zagreb 2017., Mače se 1444. godine spominje kao vlastelinški posjed, a župa Maccye spominje se u pisanim dokumentima 1574. godine. Sigurno je osnovana prije te godine. Crkva je bila posvećena Bl. Dj. Mariji. Početkom drugog desetljeća 19. stoljeća temeljito je obnovljena i 1822. godine ponovno posvećena. Od

tada nosi naslov Bezgrješnog Začeća Bl. Dj. Marije jer je i novi glavni oltar takvog likovnog sadržaja.

Obitelj Jambrešković spadala je u red plemenitaša, bogatih seljaka koji ni u strogo feudalno doba nisu bili obvezni ići na tlaku kao kmetovi. Imali su svoj posjed i svoje obiteljske kurije. Bili su nekakva sredina između pravog plemstva i kmetova. I prije i nakon ukinuća feudalizma živjeli su sa svojim suseljanima. Bili su i čuvari nacionalne svijesti. To je bilo izraženo i kod isusovaca plemenitih Jambreškovića. Svoje su ljubili, tuđe poštivali. Stjepan je među travničkim gimnazijalcima visoko uzdigao nacionalnu svijest i ponos, i to je partizanima bio skriveni razlog da isusovce prognaju iz Travnika. Franjo je volio isticati: »Narod je dobar ili loš prema tome kakve ima duhovne i intelektualne vode. Na vođama je najveća odgovornost.« Tako je sudio i svoj narod i njegove vođe. Nastojao je da se mladi svećenički kandidati odgoje u prave, potpune ljude. Tu svoju zamisao stavio je i na papir i zbog nje je dospio u komunistički zatvor kao narodni neprijatelj jer takva je misao najviše smetala pravim narodnim neprijateljima koji su prigrabili vlast. Na stranicama koje slijede, pisanim na temelju arhivskih podataka i osobnih sjećanja, čitatelj će se pobliže upoznati s te dvije hrabre i vjerne osobe i njihovim djelovanjem.

Mons. Valentin Pozaić, umirovljeni pomoćni biskup zagrebački, svojim razmišljanjem o važnosti odgoja pripravlja suvremenog čitatelja na čitanje odgojne studije o. Franje Jambreškovića, te mu na tome osobito zahvalujem. Isto tako zahvalujem gospodri dr. Ivani Klinčić za lektorske usluge.

Autor

SADRŽAJ

<i>PREDGOVOR</i>	5
<i>O. STJEPAN JAMBREKOVIĆ</i>	9
Obiteljsko gniazdo	11
Stjepan i njegovo gimnazijsko školovanje	11
Germanicum i novicijat	13
Studij filozofije u Požunu i odlazak u Travnik	14
Iz Travnika na Zagrebačko sveučilište	15
Studij teologije i svećeničko ređenje	16
Prefekt, profesor i završna formacija	17
Poratne prilike u Travničkom sjemeništu	18
Borba za pravo javnosti Travničke gimnazije	19
Rektor sjemeništa i direktor Nadbiskupske klasične gimnazije na Šalati	21
Opet direktor i profesor u Travniku	23
Nakon progona isusovaca iz Travnika p. Stjepan bio je u Zagrebu – do smiraja života	24
<i>Bilješke</i>	26
<i>O. FRANJO JAMBREKOVIĆ</i>	27
Obiteljsko ozračje	29
Na stazama izobrazbe	30
Zov za višim idealom	31
Klerici i rodoljublje	32
Odluka i protivština	33
Novicijat od nepunih pet godina	34
Dopuna studija, bolest i razne službe	35
Prvo osječko razdoblje	36
Skopsko razdoblje	38
Beogradsko razdoblje – početak župe	40
Graditelj župne crkve Sv. Petra	42
Na kormilu provincije	44
Preuzimanje Dječačkog sjemeništa na Šalati	47

Non quis sed quid	51
Kormilo provincije u druge ruke	54
Poglavar u »Malom sjemeništu« na Bašbunaru	54
Drugo osječko razdoblje	57
Nezaboravni učitelj novaka	58
Split, zatvor, Opatija, Jordanovac	60
Kao »starčev štap«	61
<i>Bilješke</i>	62

BUDIMO JEDNOM POTPUNI LJUDI!

Napomena priređivača

RAZMIŠLJANJE S POVODOM, Mons. V. Pozaić	65
---	----

Tematski pregled studije	72
--------------------------	----

Za uvod – Doživljaji s izleta	72
-------------------------------	----

1. Po brlozima Medvjeda Brunde	74
---------------------------------------	----

1.1. Što je to s nama?	75
------------------------	----

1.2. Odakle tolika zaostalost velikog dijela našeg naroda?	83
--	----

1.3. Kamo nas to vodi kao narod?	88
----------------------------------	----

2. Sinovi svjetla	93
--------------------------	----

2.1. Što dakle da radimo?	93
---------------------------	----

2.2. Kako odgajati našeg čovjeka?	98
-----------------------------------	----

3. Tko je kao Bog naš, Emanuel!	102
--	-----

3.1. Emanuel	102
--------------	-----

3.2. U »žarkom ognjištu ljubavi«	108
----------------------------------	-----

3.3. Ljubav je jaka kao smrt	111
------------------------------	-----

3.4. Majka Božja i mi	114
-----------------------	-----

3.4.1. Dok me Majka vodi za ruku...	114
-------------------------------------	-----

3.4.2. Što je to što nedostaje?	115
---------------------------------	-----

3.4.3. Majka Božja naša pomoćnica	116
-----------------------------------	-----

4. Vizija	119
------------------	-----

5. Na posao!	122
---------------------	-----

Pogовор	128
----------------	-----

<i>Bilješke</i>	130
-----------------	-----

O. STJEPAN JAMBREKOVIĆ

*14. kolovoza 1883., u Malom Bukovcu,
župa Mače u Hrvatskom zagorju
+ 19. svibnja 1965., na Fratrovcu u Zagrebu

Obiteljsko gnijezdo

U selu Mali Bukovec u župi Mače u Hrvatskom zagorju, rođio se 14. kolovoza 1883. Stjepan Jambreković, sin plemenitaša Mirka i Katarine r. Jurinić. Kršten je istog dana. Obitelj je bila dobro stojeća ali ne rastrošna. Kuća im nije bila grofovski dvor nego seoska plemenitaška kurija u kojoj se težački tvrdo radilo, kršćanski pobožno živjelo, božji i prirodni zakon poštivalo, djecu od malena radu i redu privikavalo. Na tom temelju poslijе se sve nadograđivalo.

Svećenik je u obitelji bio visoko cijenjen, pa nije čudo što je najstariji Mirkov sin Ladislav izabrao svećenički poziv. Filozofske i teološke nauke završio je u Rimu kao student prestižnoga papinskog sveučilišta Gregoriana i pitomac slavnog Germanicuma. Po svršetku nauka vratio se u nadbiskupiju s naslovom doktora filozofije i teologije. Bio je imenovan katehetom u Kraljevskoj gornjogradskoj gimnaziji i prefektom Nadbiskupskog orfanotrofija u Vlaškoj ulici, gdje je radio zajedno s mladim suprefektom dr. Salis-Seewisom, a ravnatelj zavoda bio je dr. Marchetti. Ladislavovim putem krenut će i njegov najmlađi brat Stjepan, a on nas ovdje posebno i zanima.

Stjepan i njegovo gimnazijalno školovanje

Kad je dječak Stjepan završio 4. razred osnovne škole u Maču (1890. – 1894.), najstariji brat Ladislav uzeo ga je k sebi u Orfanotrofij i plaćao njegovo uzdržavanje. Orfanotrofci su pohađali Kraljevsku gornjogradsku gimnaziju. Stjepan se uvijek živo sjećao

svojih profesora Franje Morna, Alberta Bazale i Milana Šenoe, a posebno je zapamtio dr. Petra Tomića koji je u 4. razredu predavao povijest i on mu je prvi probudio zanimanje za isusovce. Prikazao ih je kao ljude koji imaju u glavi ali ne i u srcu, pa ih se treba čuvati. Stjepan je već bio u pubertetu, razbuđen za život, pa je taj opis probudio u njemu radoznalost te se počeo za njih više zanimati. Od svih je dobivao pozitivne i pohvalne odgovore osim od profesora Tomića, ali se Božja Providnost baš njime poslužila da Stjepana privuče Družbi.

Nakon 6. razreda mladići su se odlučivali za životni poziv i prema tome nastavljali školovanje. Od Stjepana se očekivalo da će poći Ladislavovim stopama prema svećeništvu i stupiti u Nadbiskupski licej na Kaptolu, ali se on odlučio za nastavak gimnazije u želji da u životu bude profesor povijesti i zemljopisa. Međutim je ljetu 1900. donijelo veliku promjenu. Stjepan je bio pošao na glasovito hrvatsko hodočašće u Rim prigodom posvete ljudskog roda Presvetom Srcu Isusovu, na koju je pozvao sam papa Leon XIII. Doživljaji s tog hodočašća snažno su odjeknuli u Stjepanovoj duši. A kad se vratio u Zagreb, upravo se pripremao, a potom i održao, Prvi hrvatski katolički kongres. I to je Stjepana obogatilo novim spoznajama, te u njegovoj plemenitoj duši sazrije odluka da ipak podje prema svećeništvu i javi se u Nadbiskupski licej da ondje nastavi sedmi i osmi razred gimnazije. U kasnijem životu više puta je istaknuo da se nikad nije pokajao niti pokolebao u svojem svećeničkom zvanju. Licej je bio u istoj zgradici gdje i bogoslovija i pod istom upravom, a pitomci su se obično nazivali klerici. Ravnatelj je bio kanonik dr. Gustav Baron, duhovnik dr. Josip Lang a profesoři su bili dijecezanski svećenici i neki laici.

U sedmom razredu (1900.) klericima je davao duhovne vježbe isusovac o. Anton Puntigam, koji je radi toga stigao iz Travničkog sjemeništa. Mlade je klerike oduševljavao za osobu Isusa Krista, pozvao ih na štovanje Srca Isusova i na često primanje sv. Pričesti. Poziv je našao odjeka u duši mladog liceista Stjepana. Njegovi po-

glavari i profesori bili su ugledni svećenici i poštivana gospoda, ali ga je taj austrijski isusovac iz Travnika privukao svojom jednostavnosću, neposrednošću i dobrotom. A bio je to njegov prvi susret uživo s nekim isusovcem. U duši mu se rodila simpatija za Družbu i želja da jednom kod isusovaca uči teologiju. Bez obzira na sva previranja među kolegama u liceju, nastavio se intelektualno razvijati i duhovno sazrijevati, te nakon položene mature u Kraljevskoj gornjogradskoj gimnaziji 1902. zaželi poći na studij u Rim.¹

Germanicum i novicijat

Brat Ladislav preuze na se troškove njegova dalnjeg školovanja, i oko blagdana Svih Svetih stiže Stjepan sam u glasoviti Germanicum. Nema sumnje da je ponio bratovo pismo za poglavare kolegija i preporuke ravnatelja Liceja kanonika Barona. Obojica su nekoć bili pitomci istog zavoda, a Baron je ondje bio zajedno s Pavlom Kolarićem, koji je u Germanicumu i preminuo, a ostao je zapamćen kao uzoran klerik.

Stjepan je u kolegiju izbliza promatrao život i rad otaca i braće te zagonetne Družbe Isusove koja ga je privlačila. »Bio bih sretan, da sam imao poziv za Družbu!« zapisuje kasnije u osobnoj biografiji.² O Božiću su prvogodišnjaci obavljali duhovne vježbe. U Stjepana se opet probudi želja da stupi u Družbu. Znao je, međutim, da bi mu roditelji to teško dopustili, pa ostade samo pri želji.

U ožujku 1903. Stjepanu je umrla majka. Na sprovod nije mogao ići, ali je tom prigodom opširno razgovarao o sebi sa svojim duhovnikom p. Prümmom, kojemu je izrazio svoju želju da stupi u Družbu, ali mu rekao i misao koja mu nadolazi, da bi možda bilo bolje ako to učini po završetku rimskih studija. Shvativši sve okolnosti, duhovnik mu reče neka odmah stupi u Družbu, i Stjepan već 19. svibnja 1903. dođe u novicijat u Sv. Andriji u Koruškoj.³ Novaka skolastika bilo je 20, novaka braće 10, studenata re-

torike u oba godišta 25, braće sa zavjetima 26, patara sa zavjetima 16. Bila je to velika zajednica u kojoj je sve moralno ići kao »po žnori«, ali se moralno paziti i na individualnost. »Po žnori« ipak nije išlo mladomu novaku Stjepanu. U govoru što ga je održao 1953., neposredno nakon akademije što su je njemu u čast priredili skolastici na Jordanovcu prigodom proslave pedesete godišnjice njezina redovništva, ovako je za sebe rekao: »U novicijatu doživio sam veliku krizu zvanja. Već je bilo sve spremljeno da ostavim novicijat. Dan prije nego sam imao oticí, pozove me magister p. Grossheimann pa mi reče: ‘Carissime, dajte još jednom provjerite svoju namjeru da napustite novicijat. Ja sam se cijele prošle noći molio pred svetohraništem za vaše zvanje.’ Bio sam vrlo dirnut tolikom ljubavlju i brigom o. Magistra za moje zvanje. Kako vidite, ostao sam, i nisam se nikada pokajao.«⁴ Taj rektor kolegija i učitelj novaka bio je p. Ernest Grossheimann, koji je sve osvajao svojom dobrotom i ljubavlju, a njegov socij (pomoćnik) bio je Slovenac p. Alojzije Ersin, koji je ujedno obavljao treću probaciju. Ersin je već sljedeće godine djelovao u Zagrebu, a potom kao profesor u Sarajevu. Među sunovacima bio je od Hrvata Karlo Leopold i p. Michael Werner, a među retoričarima skolastici Alojzije Lončar i Petar Perica. U svakoj grupi bio je i pokoji Slovenac.⁵ Po isteku prve godine novicijata, koja se mora strogo obaviti, Stjepan je u jesen 1904., u drugoj godini novicijata, uključen u drugu godinu studija retorike, gdje se opet našao s p. Michaelom Wernerom, p. Stjepanom Babunovićem i skolastikom Alojzijem Lončarom.⁶

Studij filozofije u Požunu i odlazak u Travnik

U jesen 1905. Stjepan je poslan u Požun (Pressburg, Bratislava), u drugi kolegij Austro-ugarske provincije u kojem se studiralo filozofiju i teologiju. Opet velika zajednica: 14 patara, 45 studenata (među njima osmorica su već svećenici), 10 braće pomoćnika.

Rektor je bio o. Joseph Milz. Studij filozofije trajao je tri akadem-ske godine: 1905./06. – 1907./08. U trećoj godini reče mu provin-cijal p. Franz Schwärzler da će odmah nakon filozofije poći na teologiju u Innsbruck jer u Hrvatskoj hitno trebaju pastoralnih dje-latnika. Inače se na teologiju išlo nakon završene filozofije i 4 – 5 godina magisterija. Stjepan je provincialovu riječ čuvaо kao tajnu da iznenadi subraću, a zatim je sam doživio iznenađenje. Po zavr-šetku filozofije, već prvog dana praznika prije podne, stiže na vilu brzojav p. provincijala: »fr. Lončar i fr. Jambreković odmah u Trav-nik«. Istog dana poslije podne krenuše oni vlakom preko Beča i Zagreba, da navrijeme stignu u Travnik na godišnje duhovne vjež-be, a potom ih čeka vrijeme magisterija. Tako se zvalo vrijeme što bi ga svršeni isusovački studenti filozofije provodili s đacima kao odgojitelji i pomoćni profesori.

Iz Travnika na Zagrebačko sveučilište

U Travniku dobije Stjepan obilje službi: razrednik je prvog ra-zreda koji ima 86 đaka, predaje hrvatski, latinski i njemački. Iako mlad, u školi je bio ozbiljan, marljiv, ustrajan, nije želio izgubiti ni časa. Točno je pripravljao pitanja za svakog đaka, te su prema njemu imali pravo strahopoštovanje. Izvan škole slika je drugačija. Na šet-nji bi đacima kupio voća i srdačno se s njima šalio. Od njega su naučili da treba ozbiljno raditi, a isto tako se i odmarati, pa je to doni-jelo rezultate kojima su se ponosili. Toliko su ga zavoljeli da je slje-deće jeseni, kad je odlazio, bilo suza.

Travnička je gimnazija tada imala samo privremeno pravo javnosti jer nisu svi profesori imali državnih ispita, pa su na maturi ispitivali profesori sarajevske gimnazije. Da bi se to bolje riješilo, nastojalo se pribaviti profesore s državnim ispitima. Stoga p. pro-vincijal Joannes B. Wimmer, na službenom obilasku Travničkog sjemeništa 1909. reče mg. Stjepanu da odmah podje u Zagreb i

upiše se na Sveučilište, a predmete neka izabere koje hoće. Upisao se 16. listopada 1909. godine.⁷ Odabrao je hrvatski kao glavni predmet, a latinski i grčki kao sporedne predmete. Hrvatski je odabrao zato što je video da svjetovni profesori hrvatske književnosti traže od đaka da svašta čitaju. Studij je trajao četiri godine, i oko 15. listopada 1913. Stjepan je položio završne ispite.⁸

Na sveučilištu su mu hrvatski predavali ugledni profesori dr. Tomo Maretić, dr. Dragutin Boranić i dr. Đuro Šurmin, a latinski i grčki isto tako ugledna gospoda dr. Đuro Körbler, dr. August Musić i dr. Julije Golik. Maretić je nekoć bio naš pitomac u požeškom orfanotrofiju, gdje mu je prefektom bio naš mg. Josip Celinščak. Kasnije je otisao u posve liberalne vode, ali se odlikovao u struci i bio je vrstan profesor. Boraveći u Zagrebu, Stjepan je nedjeljom posjećivao svojeg mlađeg nećaka Franju, koji je studirao teologiju na Kaptolu. Poslije će se vidjeti da ih nije povezivalo samo krvno srodstvo, nego i uzvišeni ideali.

Studij teologije i svećeničko redenje

Nakon završenih ispita na Sveučilištu Stjepan se malo odmorio, a zatim oko Svih Svetih 1913. pošao je u Innsbruck na studij teologije. Upisao se 4. studenoga 1913. godine.⁹ Radovao se studiju koji vodi izravno svećeničkom ređenju. Međutim, već u svibnju 1914. počinje trpjeti od besanice. Kad u Innsbrucku okrene južni vjetar (*Föhn*), jako trpe svi koji su slabijih živaca. Stjepan ide stoga svaki dan na kratku šetnju i uči vani na svježem zraku. Primjenjuje Kneippovu metodu izmjeničnog polijevanja topлом i hladnom vodom. Oporavio se toliko da je mogao opet bolje učiti i pristupiti ispitima. Svećeničko ređenje primio je 15. srpnja 1916. od biskupa Sigismunda Weitza,¹⁰ brata našega p. Fridricha Weitza, koji je bio profesor matematike i fizike u Travničkoj gimnaziji.

Ljeti je mladomisnik došao u Zagreb da sa svojima proslavi Mladu misu. Organizaciju je prepustio domaćemu župniku. Kanonik Kučenjak održao je lijepu i pobudnu propovijed. Prvi svjetski rat bio je u punom jeku, pa je sve trebalo obaviti što skromnije. Kod objeda bilo je samo 16 uzvanika, a od rodbine samo sestra. Za praktičara je uzeo o. Miroslava Vanina, koji je šalama stvarao vedro raspoloženje. Poslije Mlade mise o. Stjepan se trebao vratiti u Innsbruck u četvrtu godinu teologije. A prilike u Innsbrucku bile su posebno teške, ne samo zbog klime koja ne pogoduje zdravlju, nego i zbog svjetskog rata koji je bio u zamahu, a naslućivao se i raspad Monarhije. Stoga superior Hrvatske misije o. Ljudevit Dostal odluči da o. Stjepan četvrtu godinu teologije (1916./17.) dovrši u Sarajevu, gdje će se u manjoj zajednici lakše odmoriti i oporaviti.

Prefekt, profesor i završna formacija

Po završetku teologije, o. Stjepan je očekivao prvu službu. U jesen 1917. imenovan je prefektom 7. i 8. razreda u Travničkom sjemeništu te profesorom hrvatskog jezika na gimnaziji. U jesen 1918. trebao je poći u Nizozemsku u treću probaciju, ali ga je o. Ljudevit Dostal koji je od 1. studenoga 1916. bio rektor (do 25. siječnja 1920.) zadržao zbog velikih potreba u sjemeništu, te je ondje počeo s njim i program treće probacije. Bilo je to nešto neobično u Družbi, pa je o Božiću stiglo pismo p. Generala da o. Jambreković ipak podje u Nizozemsku. Rektor ga je unatoč tomu zadržao u Travniku jer je zbog »španjolice« trebalo u crkvi mnogo isповijedati i pomagati kod njege bolesnih đaka. O. Stjepan je ipak ozbiljno studirao *Institut D. I.* i obavljao ostale predviđene vježbe treće probacije, te je tako, pomalo na neobičan način, završio tu posljednju etapu isusovačke formacije. Zadnje zavjete (*coadjutor spiritualis*) položio je 2. veljače 1920. pred o. Jakobom Krajinovićem, novim travničkim rektorm od 25. siječnja 1920. – 4. veljače 1923. Poja-

va o. Stjepana bila je vrlo privlačna: u muževnoj dobi, ovisok, snažan, zdrav i ozbiljan. Živio je vrlo uredno i sve oko sebe držao je uredno, ali se osjetilo da je ponešto napetih živaca. Rado se šalio, ali nikad nije prešao mjeru ni stil uglađena čovjeka i redovnika. Po naravi je bio više praktičan nego spekulativan. Propovijedi su mu bile jasne, sažete i konkretne, osobito o pobožnosti Srcu Isusovu.

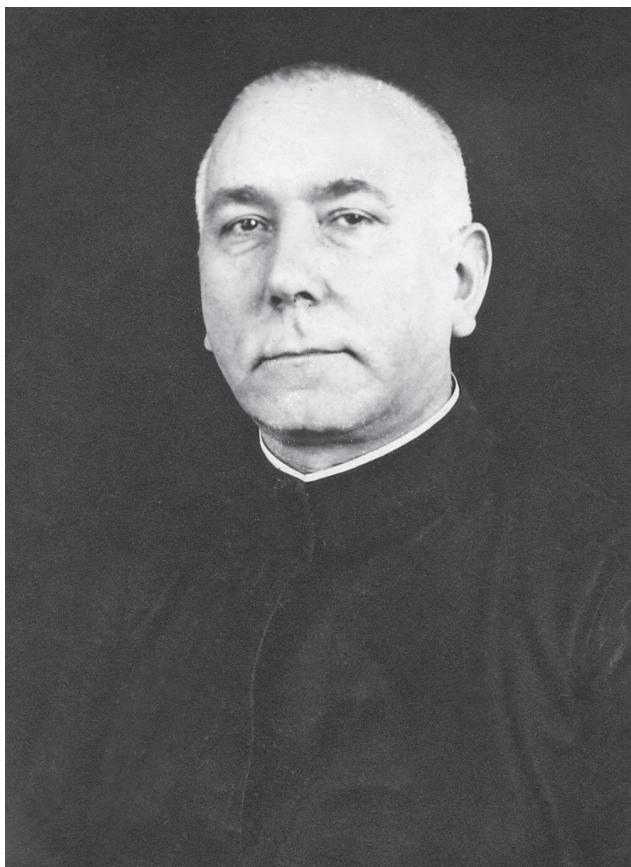
Poratne prilike u Travničkom sjemeništu

Poslije prvog svjetskog rata sjemeništu je zaprijetila opasnost da bude zatvoreno. Država je prestala davati pomoć, a se strahovalo se da roditelji neće moći plaćati uzdržavanje svojih sinova zbog siromaštva. Na molbu provincijala p. Ivana Kujundžića, u jesen 1920. svoje su sjemeništarce poslali u Travnik zagrebački nadbiskup Bauer i đakovački biskup Akšamović da ih ne moraju slati u građanske gimnazije gdje su velik utjecaj imali marksisti. Roditelji dodatašnjih travničkih đaka ipak su prihvatali plaćanje za svoje sinove u sjemeništu, pa je tada đaka bilo i više nego prije. Od 4. veljače 1923. rektorom sjemeništa i direktorom gimnazije imenovan je o. Stjepan Jambrešković. Kad je godine 1928. otvoreno novo sjemenište s gimnazijom na Šalati i sjemeništarci zagrebačke i đakovačke biskupije vratili se u Zagreb, Travničkom sjemeništu opet je zaprijetila opasnost da bude zatvoreno. I upravo tada je subotički biskup mons. Lajčko Budanović poslao stotinjak svojih sjemeništara pa je sjemenište opet bilo spašeno i postalo čak punije nego prije. Budući da mnogi Bačvani nisu prije pohađali klasičnu gimnaziju, p. Jambrešković uveo je i program realne gimnazije. Dolaskom Bačvana sjemenište je postalo i višenacionalno. Osim Hrvata bilo je Nijemaca i Mađara, pa je sjemeništem trebalo tako upravljati da se svi usklade, uzajamno poštuju i duhovno obogaćuju. Na račun odgoja čulo se i mnogo godina kasnije lijepih pohvala, a zamjerki jedva da je bilo.

Borba za pravo javnosti Travničke gimnazije

Od 4. veljače 1923. p. Jambreković je rektor sjemeništa i direktor gimnazije¹¹, a već sedmu godinu predaje hrvatski u 7. i 8. razredu, predmet koji se polaže i na maturi. Travničkoj gimnaziji svi su priznavali solidnost izobrazbe učenika, a to su potvrđivale i državne komisije pred kojima se polagala matura, ali joj, tobože zbog pre malog broja profesora s državnim ispitom, vlasti nisu dale pravo javnosti. Umjesno je pitanje zašto u vrijeme Austro-Ugarske Monarhije nije Travničkoj gimnaziji priznato pravo na polaganje mature pred domaćim profesorima, nego su bili priznavani samo razredni ispiti. Ne može se sve pripisivati samo bečkoj liberalnoj vladu. P. Dostal (rektor sjemeništa i direktor gimnazije od 1. studenoga 1916. do 25. siječnja 1920.) čuo je od nekog visokog gospodina s vrhovnog suda sljedeće: »Nemojte se čuditi što vlada ne priznaje maturu pred vašim profesorima. Znate li tko u Beču rješava prosjetna pitanja za Bosnu i Hercegovinu? To je povjesničar Vladimir Čorović (1885. – 1941.) On je vlastima u Beču predložio: ‘Privatnim školama dopušta se pravo javnosti za pojedine razrede. Ali matura je državni ispit, i na njoj moraju ispitivati državni profesori.’«¹² Znači da je bečka vlada prihvatile tu formulaciju i u Bosni je tako ostalo, barem za Travnik, do 1926. godine.¹³ Pod kraj Austro-Ugarske monarhije prijetila je čak opasnost da gimnazija posve izgubi pravo djelovanja, ali joj je to pravo produženo za idućih pet godina. Po isteku tih pet godina, kad je nastala i nova država Jugoslavija, ta se opasnost još povećala. Gimnazija je tada imala čak dvanaest kvalificiranih profesora i nije mogla dobiti pravo javnosti, a u Srbiji su je imale i gimnazije sa šest kvalificiranih profesora. Za p. Jambrekovića bila je to briga zbog koje nije mogao spavati.

Godine 1924. zamolio je tadašnjeg ministra prosvjete u Beogradu, Slovenca i katoličkog svećenika dr. Antona Korošca, da gimnaziji dade potpuno pravo javnosti, ali je iz kabineta dobio negativan odgovor. Tomu se čudio i sam ministarski povjerenik za školstvo u

O. Stjepan Jambreković isposlova je 1925. pravo javnosti za Maturalne ispite Travničke nadbiskupske gimnazije

Sarajevu Đoko Kovačević, koji je poznavao Travničku gimnaziju te je rekao: »Mogao vam je dati.« Korošec je doduše već bio u ostavci, ali je tehnički vršio poslove i mogao je to učiniti, kao što su to činili i drugi ministri, pa i on sam, u korist svojih političkih pristaša. Doprstimo mogućnost da molba do njega nije ni došla.

U jesen iste godine (1924.) održavale su se u Zagrebu biskupске konferencije, a našao se u Zagrebu i novi ministar prosvjete

Srbin iz Beograda. Rektor zamoli nadbiskupa Šarića i biskupa Aksamovića da isposluju od njega za školu daljnje pravo djelovanja i pravo javnosti. Ministar je bio upućen u problem te reče da je to teško jer profesori nemaju kvalifikacija. Tada će nadbiskup Šarić: »Gospodine ministre! Isusovci da nemaju kvalifikacija? Po čitavom svijetu poznate su njihove kvalifikacije.« Uskoro dođe iz Beograda kratak dopis: »Gimnaziji se dopušta pravo javnosti na neizvesno vreme.« Predah je dobiven, ali je neizvjesnost ostala. Matura se i dalje polagala pred državnom komisijom iz Sarajeva, a školi se stalno otežavao život novim zahtjevima. Zatvaranje gimnazije jako bi pogodilo Travničane bez obzira na vjersku, nacionalnu i političku pripadnost, pa su u proljeće 1926. predstavnici svih građanskih grupacija krenuli pred vlasti u Sarajevo da to spriječe i zatraže da se gimnaziji prizna pravo javnosti.

Nekako u to vrijeme sjemenište je posjetio predsjednik Napretka mons. Anto Alaupović. Rektor mu je u razgovoru iznio probleme škole, osobito s polaganjem mature. Alaupović reče rektoru da će sutradan kroz Travnik proći vlakom tadašnji ministar prosvjete u beogradskoj vladi dr. Stjepan Radić. Dogovore se da ga na kolodvoru dočekaju i iznesu mu problem. Radić je i prije izlaska iz vlaka primio o. Jambrekovića te obećao da će pitanje povoljno riješiti jer se radi u 90% o seljačkoj djeci. Rektor je bio time ohрабрен, ali rješenje nije stizalo, a Radić je uskoro dao ostavku na položaj ministra prosvjete. O. Jambreković se zabrinuo. Čuo je da je rješenje potpisano, ali bi ga novi ministar mogao i poništiti jer nije uručeno. Trebalo je djelovati hitno, ali taktično. Uz pomoć spomenutog monsinjora Alaupovića i odvjetnika dr. Ivana Lončarevića, koji je bio načelnik u Radićevu kabinetu, uspio je dobiti potpisano rješenje o potpunom pravu javnosti gimnazije uključujući i maturu. Tako je završetkom te šk. g. 1925./26. bila na gimnaziji prva matura samo pred domaćim profesorima, a državni izaslanik dr. Milan Prelog bio je vrlo zadovoljan pokazanim znanjem i uspjehom đaka.

Gimnazija je i nakon toga bila često u opasnosti zbog siromaštva i nesklonih vlasti, ali rektor nije te muke prenosio na zajednicu. Jednom je kasnije ipak rekao da mu je često bilo strašno.¹⁴ Imao je veliko pouzdanje u sv. Josipa i molio njegov zagovor, a i druge je poticao da se mole na tu nakanu. Nakon proslave pedesete obljetnice Travničkog sjemeništa i gimnazije (1882.-1932.),¹⁵ točnije od 10. studenoga 1932., rektorm sjemeništa bio je imenovan p. Stjepan Peško, a p. Jambreković ostao je samo direktor gimnazije do 3. rujna 1937. godine.

Rektor sjemeništa i direktor Nadbiskupske klasične gimnazije na Šalati

Početkom šk. g. 1937./38. Dječačko sjemenište s Nadbiskupskom klasičnom gimnazijom na Šalati u Zagrebu predano je na upravu i na brigu Hrvatskoj provinciji Družbe Isusove. Bio je to veliki zahtjev. Provincijal o. Franjo Jambreković, Stjepanov nećak, morao je sastaviti ekipu za taj novi posao. Tražio je iskusne ljude, pa je stricu p. Stjepanu rekao da ga kani imenovati rektorm sjemeništa i direktorom gimnazije. Znajući što to znači, Stjepan je molio da ga to mimoide, ali je provincial ostao pri svojoj odluci i o. Stjepan morao je prihvati imenovanje. Na oproštaj u Travniku došli su travnički građani, među kojima je bilo i uglednih muslimana. Svima je bilo veoma žao što odlazi čovjek koji je stekao velike zasluge za odgoj travničke mladeži u školskom i nacionalnom smislu.

Protiv predaje šalatskog sjemeništa na upravu Družbi Isusovoj digla se silna oporba, osobito u kleru seniorskog usmjerenja. Trebalо je mnogo mudrosti, strpljivosti i uviđavnosti, a nadasve poniznosti, da se nadiđu poteškoće s kanonicima, seniorima, križarima i ostalom oporbom, koja se »smirila« tek kad nadode Drugi svjetski rat, jer su vidjeli da isusovci i u najtežim prilikama nesebično služe dobru dijeceza.

U dogovoru s nadbiskupom, nova je uprava zadržala dotadašnja zavodska pravila i običaje, što je bilo osobito važno za đake. Novi direktor gimnazije uzeo je za tajnika laika Slavka Šarića, iako ga đaci nisu osobito voljeli zbog velike zahtjevnosti i strogosti. I s profesorima je trebalo vrlo obazrivo postupati, a nisu uvijek bili korektni. Jedan je javio da je bolestan i nije ga bilo dva tjedna na nastavu. Rektor je pošao bolesnika posjetiti. Iznenadio se kad ga je našao zdrava za radnim stolom gdje piše članak za novine, čime se i inače puno bavio. Dotični je gospodin posjet protumačio kao uhodenje i silno je svojemu direktoru zamjerio tobožnje nepovjerenje. Neki su profesori nastavili među đacima politički djelovati, što je bilo protiv zavodskih pravila, pa ih je trebalo dovoditi u red. O. Stjepan Jambreković u praksi je sve to vješto nadilazio i uspješno vodio zavod do 3. kolovoza 1941., kad ga je u vodstvu naslijedio o. Ante Alfirević.

Opet direktor i profesor u Travniku

Od 4. kolovoza 1941. p. Jambreković opet je direktor Travničke gimnazije i predaje latinski i hrvatski. Iako se Drugi svjetski rat valjao sve brže i sve bliže, škola se održava redovito do 1944. godine. Tada su se borbe sasvim približile gradu, pa se obuka drži skraćeno, sad za jednu, sad za drugu grupu. Partizani su zauzeli Travnik 22. listopada 1944. i ostali do 22. siječnja 1945. kad su se taktički povukli, a u grad su ponovno došli Nijemci i ustaše. Ne zadugo.

Zbog nesigurnih prilika mlađi su razredi послani kući. Kanili su ih pozvati kasnije na skraćeni program. U sjemeništu su ostali samo maturanti. Za njih je dobiveno dopuštenje da već u veljači polažu maturu. Počeli su pisati maturalne zadaće, ali su sredinom veljače zaredale užasne navale partizana i onemogućile svaki rad. Tada je p. direktor s nekolicinom profesora poveo đake u Zenicu, ali ni ondje nije bilo uvjeta za polaganje mature, pa najzad odoše u

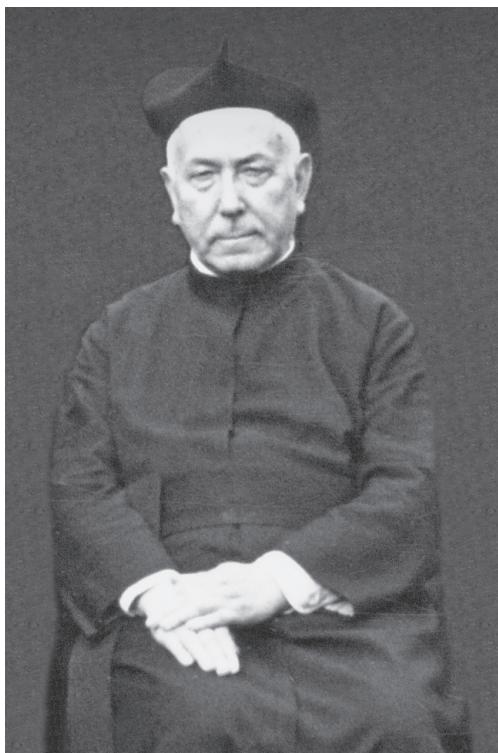
sarajevsku bogosloviju. Sastavljena je ispitna komisija, a kao vladin izaslanik bio je potvrđen već prije imenovani p. Jambreković, koji je ujedno ispitivao hrvatski i latinski, p. Mato Filipović njemački i zemljopis, o. Nikola Maslać povijest. Matura je bila u »provincijalovoju sobi«. Rektor bogoslovije p. Karlo Ferenčić dao je prirediti maturalnu večeru, i mladići su se razišli svojim kućama.

Nakon obavljenе mature p. Jambreković je otišao u Zenicu da pomaže župniku Milivoju Čekadi dok se u Travnik ne pozovu mlađi razredi. Do toga nije nikad došlo jer su partizani 19. veljače 1945. opet zauzeli grad, a noću 21. na 22. veljače prognali isusovce i zaposjeli oba sjemeništa i gimnaziju. Među glavnim zamjerka-ma isusovcima partizani su navodili upravo to što su đake poslali kući. Htjeli su ih naći na okupu i uvrstiti u svoje redove.

Nakon progona isusovaca iz Travnika p. Sjepan bio je u Zagrebu – do smiraja života

Povratak u Travnik nije bio moguć, i p. Jambreković je iz Zenice otišao u Zagreb. Od ožujka 1945. boravi u Palmotićevoj ulici uključen u pastoralni rad. Koncem ljeta prešao je u Nadbiskupsku klasičnu gimnaziju za profesora latinskog jezika i kućnog duhovnika. Ne zadugo. U ranu jesen stradao je provincijalov socij p. Josip Predragović. Pao je iz vlaka, teško se ozlijedio i 25. rujna umro. Tada provincijal p. Karlo Grimm pozove za socija p. Stjepana Jambrekovića, i on se sa Šalate preselio u Palmotićevu ulicu, gdje je 4. studenoga 1945. preuzeo novu službu, koju je vršio do 1. siječnja 1963. godine. Osim tajničkih poslova, u sljedećih šest godina davao je 30 tečajeva duhovnih vježbi časnim sestrama, 4 svećenicima, 3 đacima i 2 redovnicima. Revno je ispovijedao i propovijedao u Bazilici i drugdje kamo je poslan na ispomoć.

Od 15. kolovoza 1951. boravi na Jordanovcu gdje je rektor kolegija, ali i dalje vrši službu socija provincijala i gotovo svaki dan

*O. Stjepan Jambreković trošio se služeći mlađoj
subrači dobrotom oca i pouzdanog odgojitelja*

odlazi pješke u Palmotićevo sve do 8. rujna 1957. kada službu rektora preuzima o. Rudolf Brajičić. Pater Stjepan se tada preselio u Palmotićevo ulicu gdje nastavlja vršiti službu sociusa provincijala sve do 31. prosinca 1962. godine kada tu službu preuzima p. Petar Galauner. Boraveći u Palmotićevoj ulici djeluje kao operarius u Bazilici Srca Isusova, kao propovjednik, a izvanredni je ispovjednik časnih sestara u Frankopanskoj ulici i u Lužnici.

Godine 1964. premješten je na Fratrovac u kuću novicijata za kućnog duhovnika i ispovjednika. Novake je poučavao latinski i hrvatski, te je i dalje bio izvanredni ispovjednik sestara milosrdnica

sv. Vinka. Sve se više zapažalo da je istrošen. Javljuju se staračke slabosti, a zatim i akutna bolest. Točno na dan ulaska u novicijat (1903.), okrijepljen svetim sakramentima i molitvom subraće, prešao je 19. svibnja 1965. u dvore Kraljeva da primi nagradu za vjerno služenje u svim zgodama i nezgodama zemaljskog života. Njegov sprovod počastilo je sedam biskupa. Svi osim vladike Gabrijela Bukatka bili su nekoć njegovi đaci.¹⁶

Bilješke

- ¹ *Svjedodžba zrelosti*, br. 67. Zagreb 5. srpnja 1902. (AHPDI).
- ² Iz osobne biografije u rukopisu (AHPDI).
- ³ Iz osobne biografije u rukopisu (AHPDI).
- ⁴ Iz bilježaka p. Josipa Badalića o p. Stjepanu Jambrekoviću, str. 31, tipkopis, kao i građa akademije pod naslovom *Ignis* (AHPDI).
- ⁵ Usپoredi: *Catalogus Provinciae Austriaco-Hungaricae S. J. ineunte anno 1904*, str. 43-47.
- ⁶ Werner i Babunović došli su u Družbu kao dijecezanski svećenici, ali su morali dopuniti studije.
- ⁷ *Indeks predavanja* (AHPDI).
- ⁸ *Svjedodžba o sposobnosti učiteljskoj*, br. 110/1913. od 18. listopada 1913. godine (AHPDI).
- ⁹ *Meldungsbuch* (AHPDI).
- ¹⁰ Dokument u AHPDI.
- ¹¹ Imenovanje je dobio od p. Generala 25. srpnja 1922. godine (AHPDI).
- ¹² Zapisao o. J. Badalić u bilješkama za biografoju o. S. Jambrekovića (tipkano) str. 10. Čuva se u AHPDI, FP 288.
- ¹³ Vladimir Čorović bio je zet Jovana Skerlića, velikosrbin pod krinkom jugoslavenstva i mason visokog stupnja.
- ¹⁴ Opširnije vidi: Josip Badalić, *Vjesnik Đakovačke biskupije*, 7-8 (1965), str. 143.
- ¹⁵ Kamil Zabeo (ur.), *Travnička spomenica prigodom pedeset-godišnjice Nadbiskupskog Sjemeništa i Nadbiskupske Velike Gimnazije u Travniku, 1882-1932*. Sarajevo: Naklada akademije Regina Apostolorum, 1932.
- ¹⁶ Detaljan opis njegovih posljednjih dana ostavio je p. Josip Badalić i čuva se u AHPDI.

O. FRANJO JAMBREKOVIĆ

*6. ožujka 1890.,¹ u Malom Bukovcu,
župa Mače u Hrvatskom zagorju.
+ 29. listopada 1969. na Jordanovcu u Zagrebu.

Obiteljsko ozračje

Franjo Josip Jambreković sin je oca Josipa pl. Jambreković i majke Ljubice r. pl. Končić. Kršten je istog dana kad je i rođen. Kako su oboje roditelja bili plemenitog roda izabraše svojemu prvorodencu za kuma načelnika općine Ivana Brajdića i njegovu suprugu Ljubicu r. Marinković.²

Franjini roditelji Josip i Ljubica bili su dobrog imovinskog stanja. O tome svjedoče njihove dvije kuće i stotinjak jutara zemlje. Bili su blagoslovljeni i s devetero djece, a prvi među njima bio je Franjo. U obitelji se živi običnim tvrdim seoskim životom. Dva Franjina strica – najstariji Ladislav i najmlađi Stjepan³ – izabraše svećenički poziv. Njihova sestra Vjekoslava se udala, a jedna (mlađa) je umrla. Nitko se ne bi čudio kad bi i koji Josipov sin postao svećenik. Bila bi to čast za obitelj.

U obitelji Josipa i Ljubice provodio se uobičajeni, ali solidan vjerski život. Vjera je bila više življena nego riječju ili osjećajima izražavana. Večernja molitva obavljala se zajedno, ali potaho. Samo su djeca molila glasno *Očenaš*, *Vjerovanje* i ostale molitve da ih pravilno nauče napamet. Zimi su odrasli članovi obitelji, poslije zajedničke molitve, svaki za se nastavili moliti krunicu, a djeca su morala šutke čekati dok ne završe. Pobožnost Majci Božjoj bila im je u krvi. Kako i ne bi, kad su im blizu poznata prošteništa: Marija Bistrica, Lobor i Trški vrh. Svake godine, u vrijeme Adventa i Kozizme, jedan član obitelji hodočasti u neko od tih svetišta, ispovjeđi se i pričesti te moli za cijelu obitelj. Neka dublja pobožnost nije se u ono vrijeme ni u župi uvodila. Ne što ljudi ne bi htjeli, nego nije htio župnik odgojen u jozefinističkom duhu. Kad su misiona-

ri ipak uveli pobožnost prema Presvetomu Srcu Isusovu, a i neka je žena, u vezi s nekim redovnicama, stala poticati na dublju pobožnost, u tili čas našlo se u Maču dvadesetak djevojaka koje su se htjele isповједiti i pričestiti svake nedjelje, ali župnik nije htio. Smatrao ih je nepopravljivim grješnicama kojima ni sakrament ne pomaže: »Da je zatvoriš u škatulicu, zgrešila bi..., a kako ne sada,« govorio je. Došao je kapelan Vjekoslav Noršić i pokrenuo novi duhovni život, no prebrzo je premješten. Sve je to doživljavao i proživljavao i mali Francek, koji je prvu pričest primio u trećem razredu osnovne škole, koju je pohađao u Maču od 1897. do 1901. godine. Cijela je obitelj bila svjesna da su plemenitaši, i ponosili su se obiteljskom sabljom, koja je ipak bila više relikvija nego oružje. I Francek je bio toga svjestan, ali ga to nije odvajalo od ostalih dječaka. Isticao se među njima kao dobar učenik. Ni kasnije u životu nikad nije naglasio svoje plemenitaško podrijetlo, ali je u teškim trenutcima bio plemenit i dostojanstven.

Na stazama izobrazbe

Škola se u obitelji cijenila, ali nije bila lako dostižna. Stoga stric Ladislav, svećenik i prefekt u zagrebačkom nadbiskupskom orfanotrofiju u Vlaškoj ulici, uzima Franju k sebi i plaća za njega uzdržavanje, kao što je prije plaćao i za svojeg mlađeg brata Stjepana. Drugi prefekt orfanotrofija bio je dr. Franjo Salis, a ravnatelj je bio profesor Marchetti. Duhovni život nije se isticao nekom dubinom. Orfanotrofcu su četiri puta u godini išli na ispovijed i pričest, ali su svaki dan pribivali sv. Misi. Bili su to inače dječaci nižih razreda. Pohađali su gornjogradsku klasičnu gimnaziju, gdje je stric Ladislav Jambreković bio vjeroučitelj. U petom i šestom razredu gimnazije Franjo živi kod strica u privatnom stanu, najprije u Jurišićevoj ulici, zatim na Kaptolu, te i dalje pohađa gornjogradsku gimnaziju (1901/2. – 1906/7.). Od profesora Franjo je posebno za-

pamtio Branka Drechslera, koji je znao vješto ubaciti vjersku sumnju ili šalu na račun vjere. Zatim je pamtio profesora Novotnog, koji je predavao latinski, a bio je solidan i poticao je đake na učenje. I druge je profesore zapamtio kao solidne ljude i vješte u prenošenju znanja. Nekako se samo po sebi razumjelo da će Franjo biti svećenik, pa je nakon šestog razreda gimnazije prešao u Nadbiskupski licej na Kaptolu, gdje je završio 7. i 8. razred, a maturirao je na Gornjogradskoj gimnaziji.

Nakon mature 1909. ulazi u bogosloviju, koja traje do ljeta 1913. Tu mu je među kolegama bio i Stjepan Bakšić, vrlo sposoban mladić iz dobrostojeće jaskanske obitelji. U klerikat je došao s vanjske gimnazije, pa je bio ponešto slobodnijeg vladanja i znao se našaliti na račun molitve i stila sjemenišnog života. No, ne zadugo. Uskoro su bile godišnje duhovne vježbe koje su redovito vodili isusovci. Te ih je godine vodio o. Kamilo Zabeo. Govorio je živahno i snažno, te ostavljaо dubok trag svojim predavanjima, ali i osobnim razgovorima. U tim duhovnim vježbama skrušio se i Bakšić. Kod o. Zabea obavio je dugu isповijed i postao solidan klerik te se i nadalje ozbiljno izgrađivao u solidna čovjeka. Postao je uzoran svećenik i sveučilišni profesor. Zapamćen je i kao snažan katedralni propovjednik te vrstan teološki pisac, a trajno je bio prijatelj isusovaca.

Zov za višim idealom

Negdje u sredini bogoslovije, u duhovnim vježbama koje je u jesen 1911. vodio o. Stjepan Babunović, osjeti Franjo zov za nečim višim nego što daje zagrebačka bogoslovija. Želio je steći solidniju filozofsku teološku naobrazbu, voditi savršeniji duhovni život, potpunije se predati Bogu. Isusovci su u predavanjima kod duhovnih vježbi, ali i u isповijedanju, ostavljali na njega dojam svestrano naobraženih i duhovno izgrađenih ljudi, pa osjeti sklonost da im se pridruži.

U sjemeništu ga je svake nedjelje poslije podne posjećivao stric Stjepan, isusovački klerik koji je tada boravio u Palmotićevoj ulici, a na Sveučilištu je studirao hrvatski, latinski i grčki. Iako su u razgovoru ostali po sat do dva, stric mu nikad ni jednom riječu nije sugerirao da pode u Družbu, a kamoli da bi ga nagovarao. O želji za redovničkim životom Franjo je razgovarao samo s isповjednikom o. Ferdinandom Brixijem. Taj mu reče neka se moli i razmišlja, a sve misli i osjećaje, u prilog ili protiv takvomu zvanju, neka zapise. Nakon nekoliko mjeseci preda mu Franjo napisane svoje razloge i osjećaje, a o. Bixi mu opet reče neka još čeka.

Klerici i rodoljublje

Nekako u drugoj polovici Franjina klerikata, pročulo se da Mađari kane na Rijeci osnovati mađarsku biskupiju. Hrvati su već dugo nosili u sebi srdžbu što im je taj grad na sjevernom Jadranu prijevarom i silom otet, a sada bi im bio i duhovno otuđen. Bilo je to više političko negoli crkveno pitanje. Javnost se uzbudila. Sveučilištarci se odluče na demonstracije pa pozovu i bogoslove. Među kolegama se za demonstracije založio i poletni Bakšić, ali je naglasio da on ne želi preuzeti odgovornost za posljedice, a jedna bi bila i otpuštanje iz sjemeništa. Mladost odluči da će poći na demonstracije, a ako bi tko bio otpušten, istupit će svi.

Rektor je tada bio Božji čovjek dr. Josip Lang, duhovnik čovjek široka razumijevanja Valentin Čebušnik, a prefekt učeni Kamilo Dočkal. Kad se pročulo da se klerici spremaju na demonstracije, ode rektor nadbiskupu Baueru te mu reče o čemu se radi. Nadbiskup je bio protiv uplitanja klerika u to pitanje, ali kad se rektor vratio u sjemenište, klerici su već otišli. Osam dana nitko nije o tom prozborio ni riječi, a onda, kao grom iz vedra neba, nadbiskup promijeničičavu sjemenišnu upravu. Za rektora postavi Milana Strahinjščaka, čovjeka dobra ali bez utjecaja, a za duhovni-

ka isusovca o. Stjepana Babunovića. Bogoslove je to veoma upeklo. Čemu to? Zar oni ljudi iz prijašnje uprave nisu bili i te kako sposobni i kreposni? Bogoslovi su to osjetili kao žalac.

Odluka i protivština

O. Babunović dobro je razumio život u klerikatu jer je i sam nekoč bio klerik đakovačke biskupije, postao svećenik i tek potom stupio u Družbu. Odlučno je preuzeo odgojno djelovanje. Bio je mlad, čvrst, dosljedan i zahtjevan, a imao je riječ i u pitanju discipline. Franjo mu je, kao duhovniku, iznio svoje nakane. Duhovniku je to bilo drago, ali je Franjo iznio i neke poteškoće u vezi s redovništvom. Duhovnik mu preporuči neka čita djelo *Vježbaj se u kršćanskoj savršenosti* asketskog pisca isusovca Alfonza Rodrigueza. Nakon duljeg zajedničkog traženja puta u budućnost, o. Babunović uvjerio se da se kod Franje radi o pravom redovničkom zvanju, te je o njemu razgovarao sa superiorom misije o. Ivanom Kujundžićem. Taj mu po duhovniku poruči da ga je spreman primiti, pa neka napiše molbu.

Dakako da je Franjo trebao o svojoj namisli obavijestiti i obitelj, a tu je naišao na poteškoće, kao što je i očekivao. Majci je bilo teško da ga »izgubi«. Govorila mu je: »Je li ti to sila? Zar naši župnici nisu dobri? Što im fali? Čemu se ići mučiti?« Ni strica Stjepana nisu, naiime, još prežalili, a sad bi išao i on. I Franjo odgoditi odlazak u red. Bila je to njegova žrtva. Ako možda nije bila prva, sigurno nije bila posljednja. Cijeli njegov život bio je ispunjen precrtyavanjem osobnih zamisli, ali je Franjo živo vjerovao da će Božja Providnost konačno sve izvesti na dobro, i to je bio izvor njegova mira.

Godine 1913. Franjo je završio teologiju i 3. je srpnja bio zaređen za svećenika. Svečanu mladu misu služio je u rodnoj župi. Prisustvovao je i stric Stjepan, student zagrebačkog sveučilišta. Premda stariji, Stjepan još nije bio zaređen jer kod isusovaca vrije-

me formacije dulje traje. Propovijedao je župnik Cesarec iz Zajezde. Franjo je imenovan kapelanom u Bednji, prostranoj i brdovitoj župi. Ostao je godinu i pol, a zatim je 1915. postavljen za katehetu u građanskoj školi i preparandiji časnih sestara u Frankopanskoj ulici u Zagrebu. Kao da ga je Providnost premjestila u blizinu isusovačkog novicijata u Palmotićevoj ulici.

Novicijat od nepunih pet godina

Nakon pola godine rada na preparandiji, vlč. Franjo je 9. srpnja 1915. stupio u novicijat u Palmotićevoj ulici 31. Dočekao ga je novak skolastik Stjepan Sakač, koji je u novicijat stupio 11. lipnja, a zatim su pridošli Ladislav Pracaić 5. rujna (kasnije istupio) i Antun Vizjak 9. rujna.⁴ Učitelj novaka bio je Austrijanac o. Franjo Beller, redovnik sveta života te visoke filozofske i teološke naobrazbe, koji je davao precizne i snažne poticaje za duhovni život, a vlč. Jambreković upravo tomu se radovao. Pomoćnik magistra (*socius*) bio je najprije isluženi travnički profesor o. Josip Celinšćak, a potom pobožni o. Petar Perica. Prvi svjetski rat u punom je jeku. Novicijat se gotovo ispraznio jer su novaci, skolastici i braća morali poći u vojsku. Uskoro je bio uvojačen za vojnog dušobrižnika i novak p. Josip Müller,⁵ a u proljeće 1916. pozvaše za vojnog dušobrižnika i p. Franju. Uzalud je molio odgodu od nekoliko mjeseci da bi 16. srpnja 1916. bio na mladoj misi strica Stjepana, ali mu je »vojni superior« vlč. Rihtarić odgovorio da nema koga pozvati u zamjenu. Vojnu dušobrižničku službu vršio je po raznim mjestima Srbije, te je o tome napisao i zanimljive članke za *Mali vjesnik*.⁶ U Kragujevcu je 1917. morao operirati bruh, ali je to slabo učinjeno pa su ostale trajne posljedice. Zbog ispražnjenog novicijata o. Franjo Beller vratio se u jesen 1916. u Sarajevo profesorskomu poslu.

Franjo je u novicijatu bio tek devet mjeseci. Po završetku rata, vratio se 7. studenoga 1918. u Zagreb.⁷ Kako prije poziva u vojnu

službu nije proveo »kanonsku godinu« u novicijatu, morao ju je ponovno započeti. Superior tadašnje još uvijek samo Hrvatske misije Družbe Isusove o. Ivan Kujundžić, preporučio mu je da razmislji ne bi li novicijat nastavio u Sv. Andriji u Koruškoj. Ako ne, morat će se u Palmotičevoj ponovno otvoriti novicijat. Franjo se o tom posavjetovao s o. Vrbanekom, a taj mu je odlučno savjetovao da ostane kod kuće: »Prigoda je to, da stanemo na svoje noge«, govorio je, misleći kod toga na samostalnost misije. Franjo se s tim složio te izjavio o. Kujundžiću da bi volio ostati u Zagrebu. Tada je ponovno otvoren novicijat, u koji su zatim pozvani neki novaci iz Sv. Andrije, došli su opet neki svećenici, a vratilo se i nekoliko braće novaka koji su rat proveli u vojsci.⁸ Učiteljem novaka bio je imenovan o. Franjo Hammerl. On se veoma razlikovao od Bellera. Bio je solidan redovnik i praktičan čovjek, ali je od novaka tražio samo ono osnovno. Nije im davao ono specifično Družbino *magis* po kojem se redovnik odlikuje u nasljedovanju Krista. Tako Franjo nije dobio ono što je tražio. Prve zavjete položio je u ožujku 1920. u kongregacijskoj kapelici u Zagrebu, čime je završio novicijat od četiri godine i osam mjeseci. Još prije prvih zavjeta, već oko Božića 1919., poslaše ga u Sarajevo da dopuni studij filozofije. Našlo se tada u Sarajevu sedam isusovačkih studenata filozofije na redovitom studiju i trojica koji su već bili svećenici na dopunskom studiju.⁹ Filozofiju su predavalioci Maksimilijan Horrman, Franjo Šanc i Emil Springer. Franjo je za filozofske spoznaje ostao trajno zahvalan o. Šancu koji je kao profesor bio jasan, ustrajan i strpljiv.

Dopuna studija, bolest i razne službe

Franjo je bio željan filozofskog i teološkog znanja, pa je to bio i jedan od razloga da stupi u Družbu Isusovu, ali se sve nekako okrenulo protiv njega. U Sarajevu ga rektor o. Anton Prešeren 1920. odredi za korizmenog propovjednika kod župnika Alaupovića u

Novom Sarajevu. Priprava tih propovijedi oduzela mu je sve vrijeme pa nije imao kada učiti. A nakon korizmenih propovijedi obolio je od trbušnog tifusa, te mu je bilo propisano šest mjeseci ležanja i potpuni prekid studija filozofije, a ispit je bio odgođen za kolovoz. Žrtva!

U ljeto iste godine morali su isusovački studenti otići iz Sarajeva, pa šk. g. 1920./21. nastaviše studij filozofije u Zagrebu. S njima su došli profesori o. Šanc i o. Horrmann. I Franjo je s njima, željan napokon mirnog studija. No evo nevolje! Ponovno dobi bruh te je morao drugi put na operaciju, a potom dobi i tuberkulozu kostiju. Studij je pod takvim okolnostima obavio tek formalno. Kad je to nekako zaliječio, poslan je 9. kolovoza 1921. na oporavak na imanje Doloroza kod Čardaka u Bosanskoj Posavini.¹⁰ Danas se možemo čuditi toj odluci, ali tako je bilo. Tamo je radio kao svećenik, a osobito se brinuo za duhovne potrebe braće zaposlene na ekonomiji. Već 12. prosinca radi bolesti pozvan je u Zagreb, i oko Božića morao se podvrgnuti trećoj operaciji bruha. Bilo je u planu da nakon oporavka pođe u Sarajevo za prefekta bogoslova te da preuzme neke druge službe,¹¹ ali je početkom veljače 1922. poslan u Osijek za duhovnika u biskupskom konviktu, gdje je zamijenio vlc. Karla Grimma, koji je, pod uvjetom zamjene, dobio dopuštenje da stupi u Družbu Isusovu, što je i učinio 9. veljače.¹²

Prvo osječko razdoblje

Prefekt konviktora vlc. Stjepan Flodin i njihov duhovnik vlc. Karlo Grimm već su tijekom 1921. zamolili viceprovincijala o. Ivana Kujundžića za prijam u Družbu. O. Kujundžić ih uputi da to pitanje urede sa svojim biskupom Akšamovićem. Biskup ih ne pušta, pogotovo ne obojicu. A oni, da bi jasnije spoznali volju Božju, obave duhovne vježbe pod vodstvom o. Ante Alfirevića, i ponovno zamole biskupa da ih pusti u Družbu. Biskup odluči pusti-

ti jednoga, ako o. provincijal dade za njega zamjenu. Tada vlč. Flodin velikodušno ustupi prednost mlađemu vlč. Grimmu: »Idi ti, ja ču čekati.« Za njegovu zamjenu u konviku o. provincijal pošalje o. Jambrekovića, ali već i s nakanom da se u Osijeku s vremenom otvorí Družbina kuća.

Kao duhovnik, o. Jambreković brinuo se za 45 pitomaca. Radio je tiho i povučeno, ali je zahvaćao duboko. Počeo je s Marijnom kongregacijom, a to je snažno utjecalo na duh u zavodu. Za proslavu »Papina dana« pronašao je dramu o. Karla Andlaua *Papini zuavi*. Vlč. Flodin dramu je preveo i dao tiskati u *Hrvatskoj obrani*, uvježbao je »glumce«, nabavio odore, vojničke puške i šatore, te su dramu o Uskrusu i u svibnju tri puta uspješno izveli na veliko zadovoljstvo građana. Inicijator je bio o. Franjo. Imao je on i fotografski aparat pa je đake često slikao, osobito kod predstave i kod kupanja u Dravi. Tim se fotografiranjem veoma približio đacima, iako se s njima nikad nije kupao.

Za osnutak Družbine kuće o. Franjo je najprije tražio crkvu. S prefektom Flodinom došao je do zaključka da bi se velika prazna dvorana konvika, prijašnja učionica uz ulicu prema gimnaziji, mogla preuređiti za kapelicu. Sve su smislili, no biskup nije htio ustupiti dvoranu u konviku. Ni crkveni ljudi u Osijeku nisu svi rado gledali na to da isusovci dođu u grad, pa je o. Jambreković zaključio da njegov daljnji boravak ondje nema smisla. Kad je 18. kolovoza 1922. i vlč. Flodin ipak stupio u Družbu, Franjo skupi sve njegove knjige u sedamnaest sanduka i pošalje ih u Zagreb. Bio je to početak knjižnice Života, današnje Knjižnice »Juraj Habdelić«.

U veljači 1923. odlazi o. Franjo iz osječkog konvikta u Sarajevo za prefekta bogoslova i da se pripremi za ispit iz filozofije, što je i učinio u kolovozu. Akademске godine 1923./24. u Innsbrucku je na dopuni teološkog studija, a već ujesen poslan je u Skoplje za pastoralnog pomoćnika o. Gašparu Zadrimi. Bila je to opet žrtva. Sam reče: »Došao sam u red po znanje, a nisam mogao ni studije završiti. I to je djelo Providnosti!«

Skopsko razdoblje

O. Gašpar Zadrima bijaše Albanac, vrlo vrijedan, ali malo na svoj način. Sunarodnjaci su ga veoma voljeli i kod njih je lijepo uspijevao, ali se drugima nije svidao, pa je 6. svibnja 1925. o. Franjo postavljen za superiora, župnika, katehetu i voditelja Marijine kongregacije, a kasnije i Društva sv. Vinka Paulskog. Kao župnik razvio je plodan rad. Uz župničke poslove poučavao je vjeronauk u osnovnoj i srednjoj školi, osnovao je Marijinu kongregaciju djevojaka, a zatim i gospoda. U kongregaciji je bilo i do dvadeset djevojaka, što je bilo puno za ono vrijeme i tamošnje prilike. Lijepo se ta kongregacija razvijala. Pater im je puno pripovijedao o misijama, i šest je djevojaka otišlo u misije. Među njima i glasovita Albanka (Ana, Agneza) Gonda Bojađiju, koja je bila posebno povezana s o. Franjom.¹³ Ona je kasnije u Indiji osnovala posebnu kongregaciju za brigu oko najzapuštenijih siromaha, a njezine sestre to čine i danas na raznim stranama svijeta. Građanske vlasti u Skoplju nisu rado gledale kongregacije pa su vođene pod drugim imenom. Osnovano je i Društvo sv. Vinka. Uz djela pobožnosti koja su ih trebala duhovno jačati, članovi su se brinuli za siromahe. Bilo je među njima i imućnijih ljudi koji su svojim novcem izravno pomagali potrebnike. Bilo je to bolje nego preko župnog ureda koji su mnogi izrabljivali.

S biskupom Janezom Frančišekom Gnidovcem, koji je imao sjedište u Prizrenu, vrlo dobro se slagao, i biskup je imao u njega potpuno povjerenje te ga je postavio za konzultora biskupije. Vlada je biskupiju pomagala s dvije do tri tisuće dinara mjesечно, a biskup je sav novac velikodušno prepustio o. Franji jer su isusovci bili jako siromašni. Isto tako mu je povjerio neke dućane koje su iznajmljivali za dvije do tri tisuće dinara, pa je i to prepustio rezidenciji. Nešto od toga slalo se i u Zagreb za uzdržavanje Družbine podmlatka. Neki su zavidnici to nazvali pljačkom, a biskup je privigovarao jedino to što se novac šalje javno, poštom.

U jesen 1928. o. Franjo odlazi u treću probaciju u Sv. Andriji u Koruškoj. Radovao se toj godini i nadao se dubljoj spoznaji »ignacijske karizme«, kad eno: nekoliko mjeseci prije dolaska, instruktor o. Joannes Baptista Wimmer bio je šlagiran i jedva se vukao. Držao je, doduše, predavanja i nagovore, ali o nekom zamahu i poticaju na duhovni život nije moglo biti govora. Za o. Franju bila je to opet žrtva! Nije postigao ni druge svrhe radi koje je stupio u Družbu, solidnu spoznaju duhovnog života, no on je i u tom video prst Božji. Samostalno je morao otkrivati ono što su mu drugi trebali otkriti. Milost je i kroz to djelovala i pripravljala ga na njegov put, da kasnije odgaja ljude za samostalnost. Od 18. kolovoza 1929. opet je u Skoplju na staroj službi.

Skopska župa, koju su isusovci vodili, prostirala se daleko preko granica Makedonije. Osim starih župa koje su se nekako održale, posvuda je bilo katoličkih vjernika iz sjeverozapadnih katoličkih krajeva države, koje su vlasti premjestile u te jugoistočne pravoslavne predjele kao državne službenike, te su ondje tvorili katoličku dijasporu. Trebalо je te ljude obilaziti, a to je stvaralo velike teškoće. Da bi ih povezali međusobno i sa župskim središtem, o. Franjo sa svojim pomoćnikom o. Antonom Bukovičem, uz svesrdno ohrabrenje biskupa Gnidovca i odobrenje provincijala p. Prešereni, pokreće mjesečni list. Odlučeno je da prvi broj izide pred Uskrs 1928. godine. O. Bukovič napisao je uvodnik u kojem je obrazložio svrhu lista, i list je izšao pod imenom *Blagovijest*. Bio je to skroman listić u 500 primjeraka, a dostavljaо se poštom kao pismo. Upozoravao je katoličke vjernike na blagdane, na primanje sakramenata, na datum kada će ih posjetiti biskup i davao druge praktične upute. Doseđeni vjernici lijepo su ga primili, a Albanci su prigovarali što nije imao teksta na albanskom, a stariji su i latincu slabo poznavali. S vremenom se to riješilo i list je preživio.¹⁴ Isusovci su ga izdavali do odlaska iz Skoplja 1935. godine.

Biskup Gnidovec bio je zaista revan i pobožan čovjek i štovatelj Srca Isusova. Obilazio je svećenike, dijelio im knjižice *Manete*

in dilectione mea. Iako je bio silno požrtvovan, neki ga nisu ni razumjeli ni trpjeli. On je 1934. prenio sjedište biskupije iz Prizrena u Skoplje te zauzeo župsku kuću, što je dovelo do odlaska isusovaca. Štošta mu je bilo teško i osobno je mnogo trpio. Obuzela ga je velika melankolija. Sredio je spise i račune za nasljednika, zapečatio ih i otišao u Ljubljalu u bolnicu. Tamo, navodno, nije više ni riječi progovorio. Preminuo je 3. veljače 1939. godine. Danas se vodi proces za njegovu beatifikaciju.

Beogradsko razdoblje – početak župe

Papinski nuncij Hermenegildo Pellegrinetti želio je da isusovci otvore kuću u Beogradu i da, uz redoviti pastoral, porade na sjednjenju kršćana, što je i u tradiciji Družbe. Želio je to i nadbiskup Rafael Rodić. Stoga je već 24. rujna 1929. stigao onamo slovenski

O. Franjo Jambreković s nižim razredom katoličkih vjeroučenika građanske gimnazije

O. Franjo Jambreko s članovima Marijine kongregacije građana

isusovac o. Ivan Zoré. On je uz katehetski rad imao zadatak da nađe kuću za rezidenciju. Napokon mu je to i uspjelo u Poenkarevoj 23. Bio je i privremeni superior kuće i upravitelj novoosnovane župe, a uveo je i Apostolat molitve. Za kapelana mu je ljeti 1930. poslan o. Franjo iz Skoplja. Župa je za javnost otvorena 1. siječnja 1931., a imala je oko 8.000 katolika, sve sama sirotinja s periferije grada. Za crkvu je služila oveća garaža uz kuću.

Sredinom srpnja 1931. o. Zorè imenovan je rektorom Sarajevske bogoslovije, a o. Franjo redovitim superiorom kuće i župnikom, i tu je službu obavljao od 15. srpnja 1931. do 16. kolovoza 1936. godine. Za kapelana mu je poslan o. Alojzije Turčić, a za vođenje domaćinstva br. Marijan Vrtovec. Patri poučavaju vjeronauk u nekoliko škola, a o. Franjo uz to vodi i župski ured i Apostolat molitve te naskoro ustanavljuje Marijinu kongregaciju i razvija karitativni rad. Osniva Društvo kršćanskog nauka kojemu želi dati dublju vjersku pouku i tako članove formirati u katoličku elitu. Društva su lijepo uspijevala i članovi su uspješno nastupali u raznim zgodama.

Graditelj župne crkve Sv. Petra

O. Franjo dobiva i zadatak da sagradi crkvu. Nešto zemljišta kupio je već o. Zoré, a Franjo je dokupio još 500 m². Nacrte je izradio zagrebački ing. arh. Juraj Denzler, ali eto zapreke. Ministar-

*O.F. Jambrešković graditelj crkve
Sv. Petra*

stvo građevina dalo je urednu dozvolu, ali je uskraćuje gradska općina na poticaj Pravoslavne crkve, koja hoće prkositi katolićima. Rekoše da nova katolička crkva nije potrebna jer u Beogradu već postoje četiri. Nesklone nam gradske vlasti pravile su razine zapreke na koje je, izgleda, poticao osobno patrijarh Varnava.¹⁵ Iako je gradnja crkve 17. studenoga 1932. bila odobrena i gradilište je bilo spremno, gradnja je, zbog poteškoća, morala biti odgođena za 1933. godinu. Očekivalo se formalno odobrenje, ali ono nije stizalo.¹⁶ Kod vlasti se tada za gradnju zauzeo papinski nuncij i neki nama skloni pojedinci među državnim činovnicima. Odobrenje je napokon dobiveno, ali smetnje nisu prestale. U stručnom građevinskom listu objavljen je i članak prema kojem je ta crkva nepotrebna. O. Franjo odgovori lijepim i umnim člankom u *Poli-tici*.

Valjalo je ostati pribran i čekati povoljan trenutak, ali i smion. Kad je Državni Savet 1933. odbio sve općinske tužbe i žalbe, o. Franjo 22. rujna javi općini da gradnja počinje na temelju odobrenja Ministarstva građevina. U strahu da ipak ne dođe do zabrane, pokrenuo je sve građevinske akcije i crkva je podignuta u 71 dan. I tijekom gradnje trebalo je svladati mnogo neugodnih zapreka koje je stavljala pakost pojedinih činovnika. Jedan od tih državnih činovnika, iako u pripitom stanju, nakon mnogih je prigovora priznao: »Jedno me raduje kod ove vaše crkve – mi vam nismo dali graditi, a vi ste ipak sagradili, i mi vam ne možemo ništa. Ta smjelost mi se dopada.«¹⁷

Prvih dana prosinca 1933., tek što su završili posljednji osnovni zidarski radovi, pritisnula je jaka zima. Iako je crkva bila nedo-

Vjersko-prosvjetna grupa gimnazijalaca 1934./35.

vršena i sva vlažna, provincijal o. Andđelko Jurić ju je 10. prosinca 1933. u 9. sati blagoslovio i prvi u njoj služio sv. misu. O poteškoćama u vezi s gradnjom crkve o. Franjo je 1. studenoga 1933. izdao i brošuricu pod pseudonimom: Frano Šabalić, *Crkva sv. Petra u Beogradu*, u 2.000 primjeraka. Budući da su u brošurici raskrinkani postupci vlasti, državni je tužilac zabranio njezino raspačavanje i zaplijenio 441 primjerak. Glavnina je bila raspačana odmah 2. studenoga po završetku tiskanja, jer su očekivali takvu reakciju državnih vlasti.¹⁸

Poznato je da su isusovci 1739., bježeći pred Turcima, iz svoje crkve u Beogradu ponijeli i sliku Majke Božje Beogradske i pohrаниli je u crkvi Majke Božje Tekijske kod Petrovaradina. O. Jambreković isposlovao je da se slika vrati, što je učinjeno vrlo svečano početkom listopada 1934. godine.¹⁹ Slika se i danas nalazi u župnoj crkvi sv. Petra i štuje se kao *Gospa Beogradska*.

Papinski nuncij Pellegrinetti obećao je, u ime Svetе Stolice, izdašnu novčanu pomoć za gradnju, ali pomoć poslije nije stizala jer je i vatikanska blagajna došla u krizu, pa je Hrvatska provincija D. I. isplatila troškove onim novcem što ga je bio skupio još o. Puntigam za đački dom u Sarajevu, a stajao je na računu Provincije. Kasnije kad se vidjelo da više nema nade za gradnju doma u Sarajevu, trebalo je zadovoljiti pravdu prema darovateljima. Tada je provincijal o. Grimm izmolio od ovlaštene Kongregacije u Rimu da se za darovatelje odsluži 3.000 misa, što je i učinjeno tijekom nekoliko godina.

Na kormilu provincije

Od 20. siječnja 1931. bio je na čelu Provincije o. Andđelko Jurić, vrijedan i poduzetan poglavar, ali i pomalo autokrat. I kao što obično biva, takvi izazovu kod pojedinaca nezadovoljstvo, pa su na njegov račun stizale Generalu i neke pritužbe. Stoga on

1935. šalje holandskog isusovca o. Van der Vorsta na službeni obilazak Provincije. Među ostalim njegovim zadatcima bio je i taj da nađe prikladna čovjeka za provincijala. Pošto je obišao čitavu provinciju i razgovarao sa svim ocima, zaključio je da bi o. Franjo Jambreković najviše odgovarao za provincijala jer je ozbiljan i promišljen čovjek, te mu reče neka s tim računa. O. Franjo mu odgovori da ne pozna prilike u provinciji jer je uvijek bio po strani, a nema ni ugleda za tu službu. Vizitator reče da o. General sve to već zna.

Hoteći otkloniti od sebe tešku službu za koju se nije smatrao spremnim, o. Franjo odluči svoje razloge pismeno iznijeti o. Generalu, kad li ga u tom preteče Generalov poziv da dođe u Rim. O. Jambreković sve je svoje poteškoće iznio asistentu o. Antonu Prešerenu, a o. Generalu reče i to da nije temeljito svladao ni filozofiju ni teologiju, na što mu o. General odgovori: »Ne treba se bojati. Mi imamo iskustvo da se i u teškim prilikama znade snaći onaj tko je završio klasičnu gimnaziju, pa makar kasnije nije osobito napredovao u filozofiji i teologiji.« O. Franjo nije se dalje opirao, no kasnije reče da je to bila njegova pogreška. Da je znao kakve će sve teškoće imati sa »seniorima« u njihovoј borbi s »križarima«, pa s težnjama nekih grupa za vodstvom provincije, ne bi preuzeo tu odgovornost.

U Rimu je razgovarao i s budućim kardinalom Rufinijem, koji mu reče: »Ako što trebate, obratite se na me.« Vrati se o. Franjo kući, 10.-18. lipnja obavi svoje duhovne vježbe i 25. lipnja 1936. preuze vodstvo provincije od p. Andelka Jurića, i osta na toj dužnosti do 5. srpnja 1939., a to je bilo kraće nego inače.

Vidjeli smo kako je o. Franjo nastojao steći filozofsko-teološku naobrazbu prema normama Družbe Isusove, ali su ga u tom spriječile što bolest što povjerene mu dužnosti, pa je 15. kolovoza 1930. položio zadnje zavjete za duhovnog pomoćnika pred o. Antunom Alfrevićem. Biti duhovnim pomoćnikom u Družbi ne znači imati i manji ugled jer se ugled stječe radom, pa može i du-

Zgrada Kolegija na Jordanovcu od 1937. Filozofski institut

hovni pomoćnik biti imenovan provincijalom, iako se na tu službu obično imenuje nekoga od profesa četiriju svečanih zavjeta. Bude li provincijalom imenovan neki duhovni pomoćnik, imenovani obično nosi naslov vice-provincijala, dok ga General ne pozove da položi zavjete profesa, pa nakon toga nosi puni naslov provincijala. Tako je bilo i s o. Franjom. Zavjete profesa položio je 1. svibnja 1937. pred o. Karlom Leopoldom u Zagrebu.²⁰

Njegovo imenovanje primljeno je u Provinciji općenito sa zadovoljstvom, te on otpoče poslove s poznatim mirom, ozbiljnošću i promišljenosću. Na materijalnom planu jedan od prvih pothvata bila je gradnja nove kuće na Fratrovcu za tjedni predah novaka i budućih

skolastika na Jordanovcu. Gradnja je počela u ljeto 1937. i ujesen je bila dovršena. Nova jednokatna kuća podignuta je paralelno sa starom na blagom nagibu terena prema istoku. Stara kuća koja se već urušavala, a skupa s gospodarskim prigradcima kupio ju je 1911. prvi učitelj novaka u Zagrebu o. Franz Beller, tada je uklonjena.

Vođen idejom i potrebom za osamostaljenje provincije, 21. rujna 1937., po odobrenju tadašnjega generala o. Włodimira Ledóchowskog, u zagrebačkoj kući novicijata na Jordanovcu osniva Institutum Philosophicum kao trogodišnji filozofski studij za isusovačke skolastike prema odredbama *Ratio studiorum superiorum S. I.* Javnost nije o tome ništa znala. Ipak je to saznao prof. dr. Stjepan Zimmermann te je istog dana navečer privatnim posjetom počastio novootvorenu visokoobrazovnu ustanovu. Taj ugledni gospodin bio je profesor filozofije na Teološkom fakultetu te je bolje od drugih shvaćao značenje tog čina. U prvu akademsku godinu 1937./38. upisali su se početnici studija, a vratili su se i naši studenti druge godine filozofije iz Gallaratea u Italiji.²¹

Preuzimanje Dječačkog sjemeništa na Šalati

Odgoj u Nadbiskupskom dječačkom sjemeništu zadavao je zagrebačkomu nadbiskupu velike brige. Za taj posao trebao je ekipu svećenika, a nije ih imao dovoljno za pastvu. Osim toga, stalno su stizali prigovori na račun uprave i odgoja, iako su ga vodili vrsni svećenici. Tako je bilo još dok je sjemenište djelovalo na Kaptolu, a pogotovo otkad se preselilo na Šalatu. Pozadina toga bila je razjedinjenost u kleru. Na političkom planu svećenici su se »svrstavali« uz ovu ili onu političku stranku, a na crkvenom uz ovu ili onu vjersku grupaciju. To, po sebi, ne bi bilo loše da nije bilo ekskluzivizma, a ta podijeljenost prenosila se i na pitomce, što svakako nije bilo dobro.

Godine 1928. za rektora je bio imenovan vrlo ugledan svećenik i sveučilišni profesor dr. teologije Fran Barac, kojemu je poma-

galo nekoliko zagrebačkih svećenika, a od preseljenja na Šalatu i đakovačkih. On se iskreno trudio da se u sjemeništu odgoji što više vrsnih svećenika, ali neki ni s njegovim radom nisu bili zadovoljni. Jedinstva nije bilo ni među njegovim suradnicima. Jednima izvan sjemeništa činilo se da je najbolje sjemenište povjeriti isusovcima, koji su uspješno vodili Nadbiskupsko sjemenište s gimnazijom u Travniku, a drugi su se tomu žestoko protivili zbog njihove navodne »anacionalnosti« koja ih čini neprikladnima za odgoj budućeg svjetovnog klera. I dok su sami isusovci u tim prepirkama ostali po strani, neukusan sukob mišljenja prenosio se i kroz tisak.²²

Ideja o predavanju sjemeništa isusovcima nije bila nova. Oni su već dugo surađivali u bogoslovskom sjemeništu kao voditelji duhovnih vježbi i isповједnici, a potom kratko i kao redoviti duhovnici klerika.²³ U vezi s Dječačkim sjemeništem njihova suradnja počinje već od razrade idejnog nacerta za gradnju na Šalati²⁴ i traje do njegove izvedbe, a sve je nekako išlo prema tomu da će im ono biti i povjereni. Već od šk. g. 1928./29. isusovac je bio redoviti duhovnik i u Dječačkom sjemeništu na Kaptolu. Prvi je to bio p. Karlo Leopold, kojemu je dvije godine pomagao p. Dostal. P. Leopold se sa sjemeništem preselio i na Šalatu ostajući članom nove odgojne ekipe do ljeta 1936., kad je imenovan superiorom rezidencije u Palmotićevoj ulici. U duhovništvu ga je šk. g. 1936./37. zamijenio p. Ivan Kukula, a od šk. g. 1937./38. bit će to p. Turčić.²⁵

Koncem šk. g. 1936./37. dr. Barac obolio je i s mukom je šk. godinu priveo kraju. A čim jedna šk. godina završi, već treba misliti na početak sljedeće, jer dobar početak znači pola uspjeha. Svjestan (ne)prilika u kojima sjemenište živi i djeluje, Barac ode nadbiskupu Baueru i izloži mu probleme, te predloži da se zavod preda isusovcima. Ni ordinarij nije imao drugog rješenja, a njegov koadjutor mons. A. Stepinac takvo je rješenje čak i priželjkivao. Svjestan stvarnih potreba, ordinarij 2. lipnja 1937. pošalje svojeg koadjutora provincijalu Hrvatske provincije s prijedlogom da od nove školske godine Družba preuzme sjemenište s gimnazijom, kako su

to zamislili on i biskup đakovački čim je novo sjemenište bilo sagrađeno. Saslušavši nadbiskupov prijedlog, provincijal mu reče da će razmisliti i slučaj izložiti o. Generalu, ali odmah upita: »A što će na to reći vaši svećenici?« »Ako dođu, reći ću im da nemamo svećenika, a toliko ih trebamo u pastvi,« odgovorio je koadjutor i izrazio veliku osobnu želju da Družba preuzme sjemenište.

Svjestan tereta za Provinciju i svih teškoća u tako velikom pothvatu, nakon dugog promišljanja, molitve i raspravljanja, te dogovora s o. Generalom, provincijal prihvati ponudu. Napravljen je i ugovor o preuzimanju sjemeništa te poslan u Rim Kongregaciji za sjemeništa na odobrenje. Brzo dođe odgovor da se uvrste još neke točke prema crkvenom Kodeksu.

Iako se ugovor pripremao u tajnosti, među isusovcima se za nj saznao zbog nesmotrenosti prepisivača. On je, naime, karbon-papir na kojem se moglo čitati tekst ugovora bacio u koš za smeće, a netko (mg. Wurster?) to je zapazio, pročitao te kao senzaciju prenio u zajednicu. Vijest ipak nije dospjela u javnost. Ugovor je potpisana u velikoj tajnosti 20. kolovoza 1937. i od tada je postao javan. Kanonik mons. dr. Lovro Radičević kasnije ga je često hvalio kao djelo pravnički veoma dotjerano.

Protiv predaje sjemeništa podigla se prava hajka. Protivila se većina kanonika na Kaptolu, mahom seniora ili seniorskih simpatizera. Protivio se i velik dio mlađega klera, osobito djelatnika u samom sjemeništu, kao i nekih koji su se nadali dobiti namještenje u toj ustanovi. Kaptolska sjednica bila je vrlo uzbudljiva. Dr. Bakšić, inače prijatelj isusovaca, nazvao je to napadom na zagrebačko svećenstvo. Kanonik Korenić je, naprotiv, branio predaju sjemeništa jer je to želja poglavara, a bit će na korist Crkve. Protesti su se zaredali kod nadbiskupa ordinarija i koadjutora, te koadjutor pod kraj kolovoza (!) pošalje dr. Barca o. provincijalu s molbom da se preuzimanje zaustavi, jer prilike nisu dobre zbog oporbe. O. provincijal mu odgovori: »To sam ja Preuzvišenome kazao, a on je odgovorio da nema dosta svećenika jer ih treba u

pastvi. Ja sam sve poslao u Rim i u tom više nemam ovlasti, pa sada vi pišite i uređujte s njim.« No nisu poduzeli ništa, nego je ostalo na tome da će Družba preuzeti sjemenište. I o. provincijalu počeše stizati pisma. Jedna su bila uvredljiva: »Vi ste to sebi uredili! To je za vas Eldorado!« Druga su izricala čak prijetnje: »Ali nećete! Mi smo još tu!« Neki su tvrdili da isusovci otimaju sjemenište iz pohlepe za materijalnim dobrima, pa su i kasnije bili u to uvjereni. Bilo je i pisama koja su izricala zadovoljstvo i povjerenje u Družbu. I u isusovačkim zajednicama neki su misili da bi bolje bilo osnovati vlastiti kolegij u kojem bi se odgajala inteligencija i vlastiti podmladak, kao što to čine franjevci u Visokom i na Širokom Brijegu, nego da imamo toliko neprilika sa sjemeništima. (Neprilika je bilo i s Travničkim sjemeništem!) U toj napetoj situaciji i kod nadbiskupa se osjećala neka nesigurnost, a i postojeće sjemenišno vodstvo ustrajalo je na svojim mjestima u nadi da se ugovor neće provesti. Školska je godina uskoro trebala početi, a odlučne riječi od ordinarija nije bilo. Tada o. provincijal pošalje o. Kukulu dr. Barcu neka mu rekne da ugovor treba provesti. Dr. Barac ode ordinariju i javi mu: »Preuzvišeni, novo poglavarstvo čeka. Đaci dolaze sljedećeg četvrtka. Treba odlučiti.« »Čekajte malo«, reče Bauer. Zaklopi oči na nekoliko sekundi, a onda izjavi: »Neka dođu! Neka dođu!«

Bio je prvi petak 3. rujna 1937. godine. Dogovoren je da provincijal s novim rektorm u 12 i pol dođu najprije Koadjutoru da zamole blagoslov. Koadjutor tada reče: »Bože, što smo sve pretrpjeli ovih dana! Prošli smo kroz vatru i vodu. No, sad je svršeno. Svi iz stare uprave dobili su dolično namještenje ovdje u Zagrebu. Treba mi svećenika! A plod vašeg rada razbit će strah.« Odmah nakon toga podoše ordinariju. Premda je bio slab i bolestan, primio ih je vrlo dobrohotno, šalio se i udijelio im svoj nadpastirski blagoslov.

Đaci su došli u četvrtak, a već sutradan, 10. rujna 1937., dr. Barac služio je sv. Misu pod kojom je sjemeništarcima održao značajnu propovijed u prilog novoj upravi, svi zajedno zazvaše pomoć

Duha Svetoga, i nova školska godina započe.²⁶ Đaci su novoj upravi iskazali povjerenje, a novi rektor, o. Stjepan Jambreković, vješto je nadišao poteškoće s kanonicima, seniorima, križarima i ostalom oporbom, koja se još dugo nije smirivala.

Da je provincijal o. Franjo samo na čas popustio, sjemenište se ne bi preuzele. No, unatoč tolikom otporu, smogao je snage i rekao odlučnu riječ jer je znao da to želi Sveti Otac, pa se od Boga nadao pomoći i blagoslovu. O. Anton Prešeren, asistent slavenskih provincija D. I. reče, da se ne bi svaki provincijal usudio preuzeti sjemenište u takvim prilikama. Kasnije je ipak bio zadovoljan, kao i o. General, jer je slutio da će to biti za dobro nadbiskupije i Crkve u hrvatskom narodu, što se tijekom vremena i obistinilo. Usidren u Božju Providnost, o. Franjo svojim je poslovičnim mirom, ali i tihom odlučnošću, u ime Provincije preuzeo vodstvo sjemeništa. A da nije, samo Bog zna kako bi tekle kasnije kad je to uistinu bio križ.

Već za tri godine planuo je drugi svjetski rat. U tom ratu, a zatim i u poraću, pokazalo se upravo providnosnim što je Družba vodila sjemenište. Bez unutarnjeg jedinstva, čvrstine i ustrajnosti u vodstvu, sjemenište se vjerojatno ne bi održalo. Izjavljivali su to i mnogi svećenici koji su, kao đaci, izbliza promatrati požrtvovan rad isusovaca. Dakako da se tomu radu može i štošta prigоворiti! A gdje se ne može? U ljeto 1998. Hrvatska provincija D. I. vratila je upravljanje sjemeništem i gimnazijom Nadbiskupiji zagrebačkoj i Biskupiji đakovačkoj, kao izvornim i trajnim vlasnicima te ustanova. Služila je 61 godinu!

Non quis sed quid

Između dva svjetska rata političke su prilike bile vrlo burne. I u katoličkim je redovima vladala velika podvojenost i strančarstvo. Ni biskupi nisu imali usklađenih stavova u važnim pitanjima, pa je

možda baš zbog toga kasnije došlo do pravog rivalstva između dvoju najjačih katoličkih organizacija, seniora i križara.

Seniori su bili starija laička organizacija i tražili su za sebe primat ispravnosti, vodstva i odlučivanja. Osim laika, pripadali su im i mnogi utjecajni svjetovni svećenici koji su im davali i duhovno usmjerjenje. Organizacija je bila stalno, otvoreno ili prikriveno, politički angažirana, a bar neko vrijeme i projugoslavenski. Htjeli su političkim putem izboriti povoljan položaj za Crkvu.

Križari su također bili laička organizacija, nastala iz ranije orlovske. Ideal im je bio zdrav duh u zdravom tijelu pa su se bavili tjelovježbom i organizirali sletove, a to je privlačilo mlade. Puno su držali i do kulturnog uzdizanja pojedinaca, pa su njegovali razne vrste umjetnosti. Na vjerskom planu provodili duhovnu samoizgradnju i sakramentalni život. Smatrali su da samo cjelovite i duhovno izgrađene osobe mogu ojačati Crkvu. Duhovno usmjerjenje crpili su iz isusovačke duhovnosti, a duhovnici su im bili isusovci i župnici, koji su u njima prepoznali pravo crkveno društvo te ga promicali u svojim župama. Klonili su se politike, premda je to bilo teško.

Jedno i drugo društvo smatralo se crkvenim, ali nijedno nije bilo ustrojeno prema smjernicama koje su dolazile iz Rima za osnivanje Katoličke akcije. Nadbiskup Stepinac uočavao je te nedostatke i štetu za Crkvu, pa je želio i te dvije najjače grupe reorganizirati u pravu Katoličku akciju. Za volju seniorima uklonio je neke osobe iz križarskog vodstva, a to je križare uvrijedilo, jer je time bilo rečeno da ni oni nisu prava katolička organizacija, iako su se držali daleko od politike. Protiv njih je bila i državna vlast. O. Franjo je sa svojim savjetnicima više puta raspravljalo o opasnosti da križari budu ukinuti.²⁷ Nadbiskupov postupak smatrao je štetnim i požalio se u Rim kardinalu Rufiniju. Javio mu je da križari ne očijukaju s politikom, nego se nedvosmisleno vode crkvenim načelima, odani su Crkvi i provode ozbiljan duhovni život. Organizacija broji oko 30.000 mlađih ljudi koji mjesečno primaju sv. Prćest.

Nakon dva do tri tjedna dođe iz Rima Nadbiskupu dopis neka se obzirno postupa s križarima i neka se štiti njihovo djelovanje. Nadbiskupu to baš nije bilo drago, ali pozove o. Antu Alfirevića i upita ga što bi trebalo učiniti za križare. A kako je Alfirević znao što je o. Franjo pisao u Rim jer mu je to sam povjerio, iznese (Alfirević) sve to nadbiskupu. Bilo je to upravo pred zasjedanje biskupskih konferenciјa, na kojima je nadbiskup, vrlo vjerojatno, sve to prenio ostalim biskupima, jer su poslali biskupa dr. Antuna Akšamovića o. Franji s porukom da isusovci napuste djelovanje i među seniorima i među križarima. Sami pak križari, bili su ljuti na isusovce misleći da su protiv njih jer je o. Stjepan Poglajen htio uvesti žosističke skaute (JOC-iste), a nisu znali da ih je upravo o. provincijal štitio pred napadom i ucjenama seniora, koje je kanonik Korenić nazvao »vraže sjeme«, jer su htjeli biti jedini vođe i preuzeti u ruke daleko više nego što su mogli i ostvariti.

Svjestan svojeg poslanja i znajući da mu je tražiti i ispunjavati volju Božju, a ne ugadati ljudima, o. Franjo se ni u kojim prilikama nije vladao diplomatski. Kao iskren i otvoren suradnik često je dolazio nadbiskupu Stepincu i razgovarao o križarima i o sjemeništu, za koje je predlagao neke promjene. No nadbiskupu su dolazile i druge utjecajne osobe sa svojim prijedlozima. Postupajući diplomatski, jače su utjecali na nadbiskupa i on je počeo provoditi neke njihove zamisli. O. Franjo nije se htio nametati. Znajući da njegova odgovornost prestaje tamo gdje odlučuje viši poglavari, tiho se povukao. Nadbiskup je to primijetio i nije mu bilo drago. Pomalo je došlo i do neke zategnutosti. Neki su to provincijalu zamjerili kao netaktičnost, a on se, kao malo tko, držao načela: *Non quis sed quid*.²⁸ Tu su napetost iskoristili i neki pojedinci u provinciji koji mu nisu odobravali i neke druge poteze, pa su se požalili u Rim. Radi mira u Provinciji²⁹ o. Franji rečeno je neka misli na nasljednika.

Kormilo provincije u druge ruke

O. Franjo uskoro je poslao o. Generalu ternu³⁰ u kojoj je, navodno, na prvom mjestu bio o. Karlo Grimm, a slijedila su dva Slovaca. General je bio o svemu u provinciji jako dobro obaviješten, pa je na konzultu preporučio asistentima da u biranju imena budućeg provincijala ostanu kod predloženog reda, to jest da izaberu p. Karla Grimma, i on je bio imenovan provincijalom. Očito je o. General cijenio Jambrekovićev sud. Novi provincijal preuze vodstvo provincije 5. srpnja 1939. i ostade joj na čelu do 7. listopada 1951., to jest dvanaest godina, tri mjeseca i dva dana. Kao da je i tu Providnost djelovala po o. Franji. Bilo je to u najtežim ratnim godinama, a potom i u poratnima pod komunističkom diktaturom. P. Grimm bio je čvrst, kako prema vlastima koje su bile na čelu Hrvatske u vrijeme rata, tako i prema onima koje su ratom došle na vlast. Preminuo je 22. kolovoza 1952. godine.

O. Franjo je iz svojeg »prijevremenog« smjenjivanja s provincijske službe zaključio da mu neki ljudi nisu bili iskreni, i to ga je boljelo. Osobito je trpio od toga što su se ti isti prema njemu i dalje odnosili s nepovjerenjem. Mislio je da je liшен dobra glasa i ugleda. Da je to duboko doživljavao, otkrio je pouzdanom subratu izjavom: »Boga mi nisu mogli uzeti...« Time je očitovao u komu je trajno usidren. Herojski je primio i podnio to poniženje u duhu trećeg stupnja poniznosti: prihvatići da budeš ponižen, prezren i zabačen, a da sam tomu nisi dao povoda, samo da se Bog proslavi. I on je tu žrtvu prikazao Bogu za dobrobit Crkve, Provincije i hrvatskog naroda.

Poglavar u »Malom sjemeništu« na Bašbunaru

Nakon borba i napora što ih je morao podnijeti kao provincial, povjeren mu je odgoj Družbina podmlatka u isusovačkom

»Malom sjemeništu« u Travniku. Službu je preuzeo 15. kolovoza 1939. i vršio je do 15. kolovoza 1943. Kao donedavni provincijal, kod sjemeništaraca je od početka uživao velik ugled. Iako je bio već nagriženih živaca, s ljubavlju se dao na odgajanje budućih apostola. Promišljeno je odabrao nekoliko odgojnih načela, a osobito mu je bilo stalo da se mladi ljudi odgajaju za samostalnost. Na njih je snažno djelovala njegova ozbiljnost, mir i sigurnost. Povremeno se izrazio također iskrenim i uvjerljivim smijehom, kojim je upravo očaravao i odavao kolika je dobrota srca iza one ozbiljnosti. Imao je povjerenja u đake, ali bi, prema potrebi, znao i odlučno nastupiti.

U osmom razredu bilo je pet izrazito sposobnih učenika: Antun Weissgerber, Josip Weissgerber, Božo Trobentar, Zlatko Vince i Ivan Lončar. Bili su to dobri mladići, ali su htjeli pokazati svoju samosvijest, pa stanu isticati da je prije bilo ovako, da je bilo onako. O. superior ih jednom pozva pa im održa lekciju i rekne da je spremam i kojega maturanta otpustiti, ako bi trebalo. Lijepo su primili opomenu i smirili se.

Nije tada ni u sjemeništu bilo jednostavno odgajati mlade nadobudne ljude. O. Franjo je đacima predviđao široke vidike kršćanskog svijeta, ali je isticao i vrijednost narodnosti. Iznosio je sve lijepo i odgojno iz povijesti, isticao je narodne odlike, poticao na ljubav i požrtvovnost, ali sve to diskretno i uvjerljivo, pazeci da nikoga ne povrijedi. Poticao je na priredbe i akademije i rado im

O. Franjo Jambreković,
ravnatelj Malog sjemeništa
na Bašbunaru u Travniku

pribivao. Za blagdan Krista Kralja đaci su pripremali akademiju u kojoj su si stariji dali oduška i snažno udarili po hitlerizmu i komunizmu. Osobito su naglasili kako su Pilat (Hitler) i Herod (Staljin) podijelili Poljsku.

Bilo je to u vrijeme Hitlerovog osvajanja Europe, što je u »Folksdjočerima« budilo zanos, a drugi su negodovali. I među »malim sjemeništarcima« bilo je nekih »Folksdjočera« (primjerice Krevenka, Kaiser, Spreizer) koji su, zadojeni hitlerizmom, pjevali i svirali njemačke pjesme, a s visoka su gledali na Hrvate. Nisu takvi bili svi. Filip Johler, pa i Spreizer, radije su pjevali druge pjesme. U takvim okolnostima trebalo je isticati odlike hrvatstva i nezakonitost hitlerizma. Jednom zgodom Kaiser je rekao: »Zar se mi ne smijemo radovati da uđemo u svoju domovinu?« (To jest da i Hrvatska postane Njemačka.) »Ali ćemo onda svi mi izgubiti domovinu«, u šali će Josip Weissgerber pametnom i duhovitom kolegi Boži Trobentaru. »Ako je tako, onda mi idemo. Ja ću upisati medicinu, a ti, Božo, veterinu.« A Božo hitro i vješto upadne: »Dobro, onda ćeš ti liječiti mene, a ja tebe.« (To jest, kao veterinar liječit ću tebe kao vola!)

Superior je nastojao ublažiti monotoniju dnevnog reda, pa bi uvijek kad je temperatura bila iznad 15°C, a u Travniku je to rijetko, poveo đake na jutarnju molitvu duboko dolje u vrt pred Gospinu spilju. Veoma je djelovao svojom izgrađenom pobožnošću. Dosta je vremena provodio na rubu šume povиše bolnice sabrano moleći brevijar i obavljajući razmatranje. U dušama promatrača to je budilo poštovanje i zanos.

Naoko je bio nezainteresiran za »sitnice«, a bio je praktičan. Kupio je aparat za prikazivanje filmova, te često nabavljaо vrijedne naslove i sam bi vodio prikazivanje. Filmovi su tada bili još bez tona i boje, ali bi on barem glazbu pridodao s radija ili gramofona. Te su filmove dolazili gledati i pitomci iz Nadbiskupskog sjemeništa. Često se gledalo i šaljive filmove, a za đake je bio najveći užitak kad se film odvijao natraške. Bio je to povod smijehu do iscrpljenosti.

Daci mogu svojim neiskustvom ili neoprezom učiniti odgojiteljima velikih neprilika. Tako je i u »Malom isusovačkom sjemeništu« neki đak navečer očistio »bubanj« te pepeo sa žeravicom sasuo u drveni sanduk za otpad u učionici. Noću je to tinjalo dok se nije zapalilo. Kuća se napunila dimom, izgorio je sanduk, stol za stolni tenis, dobar komad poda i još neke stvari. Srećom je to opazio br. Mihael Žgela i pozvao na uzbunu. Đaci skočiše da otvore prozore i puste dim, ali su kvake bile vruće. Neki su htjeli razbiti stakla, a to bi samo rasplamsalo vatru jer bi dobila kisika. Ipak su uspjeli vatru obuzdati i posve je pogasiti. Poslije toga trebalo je čitavu kuću nanovo okrečiti i zamijeniti pod u učionici, a to je trajalo mjesec dana. Sve to vrijeme o. superior je ostao miran i svojim mirnim postupcima iznenadio đake i sve ukućane.

O. Franjo predavao je vjeronauk u svim višim razredima Nadbiskupske gimnazije. Svaki sat bio je pripravljen i obrađen kao nešto izabrano. Svaku temu oživio je nečim novim i praktičnim. Djelovao je na đake svojim vladanjem, sadržajem predmeta i svojim iskrenim osmjehom. Antun Weissgerber imao je u njega veliko povjerenje. Često ga je posjećivao, raspravljao s njim, posuđivao od njega knjige, osobito iz crkvene povijesti, i od njega je valjda dobio usmjerenje za čitav život.

Drugo osječko razdoblje

Pošto su istekle četiri godine poglavarske službe u Travniku, o. Franjo poslan je u osječku rezidenciju za operariusa.³¹ Veselio se radu u rezidenciji gdje se može biti pastoralno kreativan, ali ga je i dalje boljelo u duši što mu je, kako je mislio, oduzet dobar glas i ugled. Bile su to patnje koje su ga čistile od posljednjeg pouzdanja u samoga sebe i pripravljale ga na delikatan zadatak odgojitelja Družbina podmlatka.

Ipak je prije toga od 20. kolovoza 1944. do 15. kolovoza 1947., u najteže vrijeme, u Osijeku obnašao službu kućnog superiora. Službu je završio trpljenjem. Komunističke vlasti vršile su razne otimačine. Da bi »ozakonile« svoja zlodjela, te su vlasti optužile vlasnika nekog poželjenog dobra za tobožnje protunarodno djelovanje, zatim ga i osudile na zatvor, a dobro mu konfiscirale. Tako su i isusovcima 25. ožujka 1947. s gradilišta crkve oduzeli dva vagona betonskog željeza, a p. Franju optužili su da ga nije prijavio. Suđenje je bilo 10. lipnja. Pater superior osuđen je na mjesec dana uvjetnog zatvora, a željezo se ima konfiscirati. Tako su naknadno »ozakonili« zlodjelo koje su već bili počinili.³² Na Veliku Gospu službu je superiora preuzeo o. Filip Mašić, a p. Franjo premješten je u Dubrovnik za ravnatelja Biskupskog sjemeništa.

Nezaboravni učitelj novaka

U jesen 1949. preuzeo je o. Franjo službu učitelja novaka na Fratrovcu u Zagrebu. U toj odgovornoj službi ostao je do ljeta 1956. Njegov novak bio je i kasniji p. Alfred Schneider, koji je zabilježio: »Novicijat sam započeo 7. rujna 1950. u Zagrebu na Fratrovcu kod magistra o. Franje Jambrekovića. Bog mi je u njemu poklonio učitelja koji će utisnuti trajan pečat mome redovničkom životu. U ocu Jambrekoviću sam upoznao čovjeka duboke molitve, široka duha, velika srca, proročkih vidika. Među novacima je bio legendaran po miru s kojim bi saslušao naša pitanja, a onda nakon kratkog sabranja odgovarao sa sigurnošću koja nam je ulijevala pouzdanje. Imao je smisla i za humor, ali uvijek suzdržan i svoj gospodar. U njegovoj prisutnosti smo se osjećali ugodno i opušteno, ali nas je u isto vrijeme njegov lik poticao na ozbiljnost i velikodušnost. Odgajao je novake za cjelovitu kulturu zdrava duha u zdra-

vom tijelu. Uvodio nas je u poznavanje hrvatske povijesti i njezine duhovne i kulturne baštine. Na pozadini povijesnih stradanja hrvatskog naroda zamislio je korjenit plan obnove u tri točke koje je nazvao: tih patnici, poklonici istine, lučonoše, i sažeo ga je u kratkom spisu *[Budimo jednom potpuni ljudi]*.«³³

O završetku njegove službe učitelja, drugi novak bilježi: »Ljeti 1956., po povratku s popodnevne šetnje, saznali smo da je p.

Jambreković prestao biti našim magistrom. Nevjerica. Bilo nam je to pomalo čudno, a on je posve tiho otišao u Split. Vidjeli smo da je star, nemoćan i bolestan, ali bio je tu. Voćnjak, kuću, kapelu, sve je ispunjao svojom tihom prisutnošću, dajući svemu novicijatskom prostoru i životu molitveno ozračje. Kraće vrijeme zamjenjivao ga je mladi p. Ivan Fuček. On je govorio pobožno, ganutljivo, misteriozno kao što se govori mladima na logorovanju. Htio je slušatelje oduševiti.

Uskoro je u prvu godinu novicijata došlo nekoliko sposobnih mladića, a u jesen je nastupio novi učitelj p. Franjo Ivanušec. Čovjek muževne dobi, pobožan, pomalo nervozan, ponekad nesiguran. Predavanja zanimljiva, akademска, ali s papira. Kao da je svoj autoritet želio osigurati drugim autoritetima. U novačke razgovore neprimjetno se ušuljala škola, ocjene, profesori, samohvale, ironije... Novicijat je pomalo poprimio neke elemente đačkog doma. Toga nije bilo u vrijeme p. Jambrekovića.«³⁴

O. Franjo Jambreković nazaboravni učitelj novaka 1949. – 1956.

Split, zatvor, Opatija, Jordanovac

U splitskoj rezidenciji p. Franji je dodijeljena služba operariusa. Uz mise redovito je ispovijedao, a po tradiciji primao je na ispovijed u svako doba, osobito svećenike, redovnike i redovnice, i u tome je bio vrlo susretljiv. No, evo nenađana progona. Slobode je lišen 12. prosinca 1957., a suđenje se održalo tek 16. – 20. lipnja 1958. godine. Osuđen je na 15 mjeseci strogog zatvora.³⁵

P. Schneider bilježi: »U prvoj godini moga magisterija na Šalati (1957.) digla se oluja na Provinciju. Tajnoj policiji (Udbi) dospio je u ruke spis o. Jambrekovića što sam ga gore spomenuo [*Budimo jednom potpuni ljudi*]. Vidjeli su u njemu valjda urotu protiv države, pa je pokrenuta istraga. O. Franjo Jambreković, rektor o. Rudolf Brajičić i neki skolastici bili su zatvoreni, drugi saslušavani kao svjedoci, jedni s drugima suočavani, ne bi li se došlo do [nekog] priznanja koje će poslužiti za uništenje čitave Provincije. Subraća su međutim molila poput Pracrke u vrijeme progona.³⁶ Osobito smo se utjecali Blaženoj Djevici Mariji koja je već 15. rujna 1951. bila izabrana za zaštitnicu naše Provincije pod naslovom svoga Bezgrješnog Srca. Proces je završio trijumfom optuženih i porazom tužitelja. Glavnootuženima o. Jambrekoviću i o. Robertu Bačvariju sud je na kraju odmjerio upravo toliko zatvorske kazne koliko su proveli u istražnom zatvoru.«³⁷ Izdržavši 15 mjeseci, vratio se o. Franjo 12. ožujka 1959. u zagrebačku redovničku zajednicu, ostao je nekoliko dana na odmoru, a zatim je otisao opet u Split, sretan što je mogao nevin trpjeti za Isusa.³⁸

Od 1960. u Opatiji se izgrađivala naša nova zajednica.³⁹ U tome je vrlo važna uloga duhovnika ili kućnog ispovjednika, pa je o. provincijal ljeti 1962. poslao o. Franju u Opatiju. I tu je djelovao kao kućni ispovjednik i duhovnik, ali i u crkvi kao ispovjednik i duhovni savjetnik mnogih svećenika, časnih sestara i građanskih osoba, među kojima je bila i ugledna spisateljica Smiljana Rendić.

Već za godinu dana (1963.) provincijal ga šalje u skolastikat na Jordanovac u Zagrebu, gdje je potreba za trijeznim savjetom bila još veća. Odlazio je i u novicijat na Fratrovac kao pomoćni isповједnik. Ipak se sve više osjećalo da mu sile malakšu, pa je za redovitog duhovnika skolastika došao o. Stanko Weissgerber, a on je ostao kao pomoćnik. Skolastici su ga rado posjećivali i pitali za savjet.

Kao »starčev štap«

O. Jambreković mnogo je puta, čak i nepredviđeno, morao mijenjati službe i mjesta boravka. Kad nam je kao novacima 1955./56. tumačio redovničku raspoloživost u Družbi Isusovoj, u duhu poslušnosti, te je kod toga naveo i glasovitu usporedbu: biti »kao starčev štap kojim se vlasnik posluži gdje hoće i kako hoće«, na izrazu lica i u glasu osjećalo se da on ne iznosi teoriju koju u praksi nitko ne mora prihvatići, nego kao nešto osobno doživljeno i proživljeno, kao nešto što nas na poseban način povezuje s voljom Božjom, a mi vjerujemo da će naše prihvaćanje urodititi blagoslovom, iako nam i to može ostati skriveno. Doživio sam to kod njega ne kao nešto misteriozno, nego kao nešto mistično, kao njegov dodir s Bogom u svakidašnjici. Što god nam je govorio, osobito o postupcima sv. Ignacija, gledali smo ostvareno na njemu.⁴⁰ Tiho kako je živio, tako se i ugasio. Srce mu je stalo noću 29. listopada 1969. da bi vječno kucalo u Srcu Isusovu, koje je iskreno štovao i drugima u štovanje preporučivao.

Bilješke

- ¹ U katalozima je kao dan rođenja naveden 16. ožujka, što je krivo. Vidi krsni list kutiji »ostavštine« 44/01 (AHPDI).
- ² Krsni list izdan je 22. srpnja 1901. i čuva se u AHPDI, osobni fascikl. Iako u krsnom listu ima dva imena Franjo Josip, obično se služio samo imenom Franjo.
- ³ Stjepan je kasnije stupio u Družbi Isusovu.
- ⁴ Bio je misionar u Indiji, a nekoliko godina po povratku iz misija istupio je iz Družbe Isusove.
- ⁵ Došao je kao svećenik senjske biskupije! Poslije je bio zatvorski duhovnik i graditelj sljemenske kapelice Majke Božje. Ubila ga je Udba 1945. *die et loco incognito*.
- ⁶ *Vjesnik Hrv. pokrajine Družbe Isusove*, Zagreb, lipanj 1917. str. 1-19, zatim iste godine u listopadu str. 19-23.
- ⁷ Vojno odličje čuva se u AHPDI.
- ⁸ Vidi: *Catalogus V-Provinciae Croatiae 1919*, str. 55.
- ⁹ Vidi: *Catalogus V-Provinciae Jugoslaviae 1920*, str. 19.
- ¹⁰ Njegov dolazak na Dolorozu i povratak u Zagreb bilježi *Diarium »Doloroza«* 1921., kolovož i prosinac (AHPDI).
- ¹¹ Vidi: *Catalogus Vice-Provinciae Jugoslaviae 1923*, str. 8. Njegov *Osobni curriculum* donosi drugačije (AHPDI).
- ¹² Vidi: *Osobni curriculum*, str. 1, br. 8 (AHPDI); *Catalogus Vice-Provinciae Jugoslaviae 1923*, str. 7.
- ¹³ Njihova korespondencija čuva se u AHPDI.
- ¹⁴ Neki pripisuju pokretanje lista samomu biskupu Gnidovcu, drugi p. A. Bukoviću. List je najvjerojatnije »rođen« iz ukupne svijesti o njegovoј potrebi, a svakako za župnika p. Jambrekovića. Kad su isusovci 1935. napustili Skoplje, list je nastavio uredivati slovenski svećenik Alojzije Turk nekom mješavinom srpskog, hrvatskog i slovenskog jezika, i u drugaćijem duhu. On ga je napokon prenio u Beograd.
- ¹⁵ *Historia domus beogradensis*, bilješka 27. kolovoza 1933., Korisno je vidjeti i bilješku 4. rujna, 1933. (AHPDI).
- ¹⁶ Opsiran opis donosi *Historia domus beogradensis* 1933. (AHPDI).
- ¹⁷ *Historia domus beogradensis*, bilješka 19. studenoga 1933. (AHPDI).
- ¹⁸ Primjerak te brošurice čuva se i u AHPDI.
- ¹⁹ Opsiran opis donosi *Mali vjesnik*, 9 (1934) – 2 (1935), str. 18-21.
- ²⁰ U godišnjem katalogu za 1937. piše da je p. Franjo Jambreković Vice-Praepositus, a već 1938. nosi puni naslov Praepositus! Dokument (fotokopija) o imenovanju o. Franje Jambrekovića provincijalom od 6. svibnja 1937. čuva se u AHPDI, OF.
- ²¹ Opširnije vidi u: Ivan Macan, Pedeset godina Filozofskog instituta Družbe Isusove u Zagrebu. *Obnovljeni život*, 43 (1988), 3-4, str. 299-307.

- ²² Protivnici te ideje, pod pseudonimom Laicus i Sincerus (navodno svećenik dr. Petar Trbuha), u liberalnim su *Novostima* napadali ordinarija ako i pomisli na takvo rješenje jer su isusovci neprikladni za odgoj dijecezanskog klera zbog svoje tobiožnje »anacionalnosti«. U obranu isusovaca pretjerano je stao »svećenik M. G.« (navodno svećenik Matija Golik) u časopisu *Hrvat*. On je napade u *Novostima* pripisivao nekomu iz uprave sjemeništa, »seniorima« i pučkoj stranci, čime se osjetio jako pogoden dr. Bakšić, koji mu je u KL-u odgovorio nazivajući ga neetičnim jer svoje tvrdnje ne dokazuje, a njegovo pisanje okarakterizirao je nelogičnim. Polemika je bila vrlo oštra (KL 1928., str. 231-234, 249-256 i 294-297).
- ²³ Vidi: *Catalogus Provinciae Austriae S.J.* 1913. S tim u vezi vidi i Babunovićev opširan izvještaj p. Provincijalu o stanju u sjemeništu na Kaptolu (AHPDI, OF Babunović). Od tog vremena potječe i naziv »pater« za duhovnika bogoslova.
- ²⁴ Među članovima »građevinskog odbora« koji je imenovan 31. kolovoza 1926. bili su p. Ludovik Dostal i č. br. Romano Kalčić, pa su njihova imena upisana i u povelju koja je ugrađena u kamen temeljac. Navedeno prema: Ivan Matić, Sjemenište na Šalati i Družba Isusova. *Obnovljeni život*, 53 (1998), 4, str. 470.
- ²⁵ Usporedi s *Godišnjim katalogom* Hrvatske provincije Družbe Isusove.
- ²⁶ Vidi opis: *Mali vjesnik*, rujan 1937., str. 1-3.
- ²⁷ Vidi: *Knjiga konzulta* (AHPDI).
- ²⁸ Nije važno tko govori, nego što govori!
- ²⁹ Stanovita negodovanja dolazila su i od slovenskih isusovaca koji su smatrali da je već nakon o. A. Jurića trebao doći za provincijala Slovenac. A ako nije tada, morao bi sada.
- ³⁰ Tri kandidata za provincijala.
- ³¹ Opće pastoralno djelovanje.
- ³² Crkva Srca Isusova na Gajevom trgu bila je izgrađena do planiranog krova. Poslije rata nije se moglo nastaviti. GNO ju je rušio gotovo cijelu 1948. godine. Vidi: *Diarium Residentiae Societatis Jesu*, Osijek I., Beogradska 27 (danas: Alojzija Stepinca), bilješka 10. VI. 1947. i zatim povremeno 1948.
- ³³ Opis p. Schneidera čuva se u: AHPDI, osobni fasc. P. Franjo Jambreković.
- ³⁴ Tako pamti razliku p. Valentin Miklobušec.
- ³⁵ *Mali vjesnik*, 26. srpnja 1958., str. 56.
- ³⁶ Proces se vodio u Zagrebu, i o. Franjo bio je doveden iz Splita teško bolestan. Cijelo vrijeme istrage, a potom i izdržavanja kazne, proveo je u zatvorskoj bolnici.
- ³⁷ Opis p. Schneidera čuva se u AHPDI, osobni fasc. P. Franjo Jambreković. Sudjelje o. Franji bilo je u Zagrebu 16. i 20. lipnja 1958. (*Mali vjesnik*, 26. srpnja 1958., str. 56).
- ³⁸ Usporedi: *Mali vjesnik*, 20. srpnja 1959., str. 31.
- ³⁹ Isusovci su došli u Opatiju na poziv tadašnjeg riječkog biskupa dr. Viktora Burrića 1960. godine.
- ⁴⁰ O. Valentin Miklobušec iz osobnog sjećanja na o. Franju Jambrekovića u novicijatu 1955./56.

Franjo Jambreković

BUDIMO JEDNOM POTPUNI LJUDI!

Napomene priredivača – Prie nego pristupimo čitanju studije o Franje Jambrekovića »Budimo jednom potpuni ljudi«, dobro je imati na pameti da je tekst nastao sredinom 20. stoljeća, ali mu je vrijednost svezremena. Monsinjor Valentin Pozaić, umirovljeni pomoćni biskup zagrebački, povodom objavljivanja spomenute studije daje svoje razmišljanje kao poveznicu studije sa suvremenosću i pripravlja čitatelja na upijanje misli, poruka i pouka koje pozivaju na velikodušnost i ne dopuštaju ravnodušnost jer je riječ o stvarima za koje smo svi životno odgovorni.

Priredivač studije za objavljivanje osjeća se dužnim upozoriti čitatelja da je tekst priređen u suvremenom hrvatskom izričaju. Izvornik se čuva u arhivu Hrvatske provincije Družbe Isusove u Zagrebu. Bilješke koje je autor samo kratko naznačio kao podsjetnik za predavanje, priredivač je dopunio potrebnim podatcima. Naknadno autorovo izlaganje o ulozi Majke Božje u životu i radu naroda i njegovih duhovnih vodja priredivač je unio u integralni tekst kamo smisaono i spada.

RAZMIŠLJANJE S POVODOM

Zanimanje za odgoj, rasprava o odgoju, isticanje važnosti odgoja od pamтивјека говори о јединствености вредности одгоја. Одгој може имати, а често и има, presudan utjecaj na život i razvoj pojedine osobe, i na njezin kasniji utjecaj na obiteljski i društveni

život, kulturni i politički, vjerski i duhovni život, već prema darovima koje dotična osoba posjeduje. Važno je da odgovorni i odgojitelji uvide, prepoznaju i priznaju dotične osobne nadarenosti. Kad je mladi Ruđer Bošković bio slan u novicijat, pa na studije, bilo je zapaženo da je taj mladić izvanrednih sposobnosti, oštouman i lakog pamćenja, što je pobuđivalo velike nade za njegovu budućnost. I obistinilo se.

Mnogo je crkvenih dokumenata koji govore o predmetu odgoja: o njegovoj utemeljenosti, važnosti i značenju za osobu pojedinca, obitelj i društvo, i ljudsku obitelj u cjelini, tj. čovječanstvo. Neka nam to posvjedoči spis Drugog vatikanskog sabora o odgoju:

»Svi ljudi bilo kojega podrijetla, položaja i dobi imaju na temelju dostojanstva svoje osobe neotuđivo pravo na odgoj koji odgovara njihovom životnom cilju, osobnoj nadarenosti i razlici spolova te koji je prilagođen domovinskoj kulturi i predajama te ujedno otvoren bratskoj povezanosti s drugim narodima radi promicanja pravoga jedinstva i mira na zemlji« (GE 1).

Poznata je žalosna i tragična sudbina filozofa Sokrata. Svojim je životnim pozivom smatrao da je poslan odgajati ljudi čestite, ljudi kreposti i vrlina. Bio je osuđen na smrt, da popije otrov – i to je učinio, pod optužbom da kvari mladež. Smatrali su, ispravno, da je pitanje odgoja mladeži za svakoga pojedinca i za društvo u cjelini nešto uzvišeno i važno, sudbonosno. Suvremenici su prosudili da Sokrat čini suprotno, da kvari mladež, i smatrali su da ga treba ukloniti. Povijest je pokazala da su tumačili i primijenili zakon – krivo. Zakon je, načelno gledajući, odgojitelj za dobro – pedagog. Zakon štiti vrjednote i dobra samoga čovjeka, njegovu osobu – najveću vrednotu u stvorenom svijetu. Zakon zavrijeduje poštovanje i poštivanje. U Sokratovu slučaju zakon je za njega označio smrt. I tako nam je uskraćena daljnja Sokratova misao o čovjeku, društvu i Bogu.

Svijest o važnosti odgoja, i odgovornosti za odgoj, rasla je sve više i razvijala se u raznim društvenim ustanovama, i ne manje u

crkvenim školskim i odgojnim ustanovama kroz prošla stoljeća, i danas. Zadaća je Crkve – evangelizacija, naviještanje Evanđelja Isusa Krista, i odgoj ljudi svakog vremena u svjetlu vrednota koje navješćuje Isusovo evanđelje.

Na području odgoja i obrazovanja poznati su članovi crkvenog reda koji se zove Družba Isusova. Ništa neobično da jedan od njih, pater Franjo Jambreković, bude zaokupljen tim pitanjem, i da o tome piše pod značajnim naslovom *Budimo jednom potpuni ljudi*. Očito, time izražava svoje uvjerenje u ideal potpunog čovjeka, i mogućnost odgoja čovjeka u njegovoj cjelini, potpunosti. Ne zadovoljava se nekim djelomičnim pogledom i pristupom, nekim parcijalnim ili selektivnim, suženim ideološkim, pogledom na čovjeka. Zanima ga čovjek u svoj svojoj cjelini, u svem svojem bogatstvu postojanja, na tjelesnoj i duševnoj i duhovnoj razini, čovjek kojega treba proučavati, upoznavati i zatim vješto i s poštovanjem odgajati. Odgoj u punini prepostavlja osobite darove duha i srca.

Pravo i dužnost odgoja mladih naraštaja pripada u prvom redu temeljnoj zajednici – obitelji, koja je vrelo ljubavi i života. U tom važnom i odgovornom poslu obitelji mogu, i trebaju, biti na pomoć društvo, sa svojim mnogovrsnim ustanovama, i Crkva kao majka mnoge djece po svetom krštenju. Poslanje je Crkve da pomogne roditeljima kako bi mogli osigurati svojoj djeci odgoj u skladu s njihovim vjerskim i moralnim načelima.

Biblijska i teološka antropologija, na čijem temelju zasniva sve svoje znanje i pogled u budućnost, daruje nam realnu spoznaju čovjeka kao muško i žensko, u svoj svojoj jednakosti i raznolikosti, jedinstvenosti punine i zakonitosti potrebe nadopunjavanja. Takav čovjek ima svoje dostojanstvo, svoja prava, svoje obveze, svoje zadaće kako na osobnom, tako na obiteljskom i društvenom – i crkvenom – području.

Kao poznavalač jedinstvene filozofije i teologije, biblijsko-teološke antropologije, kao baštinik bogate teorijske i praktične mudrosti odgoja u Družbi Isusovoj, pater Jambreković razmišlja, ra-

zvija i zapisuje svoju misao o odgoju. Bio je uvjeren da je odgoj mladog čovjeka veliko umijeće. Možda nije bio osobito zainteresiran za suočavanje i razvijanje teorija odgoja. Sigurno je da u to vrijeme komunističke izolacije i progona, pogažene slobode studija i govora nije imao pristupa ni mogućnosti odgovarajućoj literaturi i raspravama o odgoju.

Pišući u toj svijesti ograničenja i vrlo mogućih i prijetećih nemilih i opasnih posljedica za vlastiti život, i sudbinu Reda kojemu je pripadao, bilo svjesno bilo nesvjesno, sam se morao ograničavati na iznošenje određenih ideja i idealja odgoja. Više od iznošenja pedagoških teorija podsjeća na narodnu mudrost, poslovice i pjesnike. Možemo slobodno pretpostavljati da bi u slobodi misli i pisanja njegov spis bio u mnogome drukčiji od ovoga napisanoga. Bilo mu je poznato što se godine 1944. dogodilo u Dubrovniku. Kad su partizani komunisti ušli u grad, pokupili su cvijet intelektualnosti, sve one koji su slobodno mislili, i posmicali ih. Među njima bio je i njegov subrat, poznati isusovac zvani padre Petar Perica, autor zanosnih odgojnih pjesama *Zdravo, Djevo i Do nebesa nek se ori*. I padre Perica i drugi s njime pobijeni na otočiću Daksi zagurnuti su kao otpad. Tek nakon ekshumacije 2010. godine izvršen je častan ukop i postavljen spomen.

Patru Franji Jambrekoviću dobro su bile poznate podvale, laži i klevete komunističke ideologije i prakse. Opaža to te u tim kobnim vremenima hrabro i neustrašivo bilježi neslućena stradanja i progone, ubojstva, i križne putove. Sve se to događa među nama, u hrvatskom narodu. Doživljavajući sve to, kao svećenik i pedagog, postavlja si teško pitanje: »Što je to s nama?« I prisjeća se Matoševe primjedbe: »Ima li smisla da div gine za kukavice?« Mogao je slutiti da bi ga zalaganje za potpuni ili cjeloviti, integralni odgoj, potkrijepljeno konkretnim živim primjerima, moglo doveсти pred sud kao Sokrata. I to mu se dogodilo. Zbog napisanog »spisa« o odgoju nije morao popiti otrov. Cijenu iskrenosti i hrabrosti ipak je morao platiti. Spis je dospio u ruke komunističke

partije. Uhapšen je i u zatvoru odležao petnaest mjeseci. Imao je priliku provjeriti i potvrditi osobnim iskustvom i svjedočanstvom vrijednost svega napisanoga.

Svećenik i odgojitelj svjestan je da se odgoj za potpunog čovjeka, pred Bogom i čovjekom, i narodom, ne odvija u nekom zamisljenom idealnom svijetu. U općem rasulu velike politike, i razorenog jedinstva i povjerenja u narodu, zbog izdaje osobnih i nacionalnih obećanja, nije bilo lako održavati duh moralne svijesti i ideala za vrednotama, vjere i vjernosti Bogu. U svojem vremenu, u tada praktički nemogućim uvjetima za slobodu djelovanja i odgoja, kad je sve nepartijsko bilo zabranjeno, nada se i daje neke upute za djelovanje, sjećajući se brojnih organizacija prije dolaska komunizma.

Današnje društvo navodne demokracije pruža mogućnost djelovanja i silama izgradnje i silama razgradnje, formacije i deformacije. Čini se da vrijeme ideološkog terora zla želi zauzeti cijeli horizont: u javnosti, putem medija, u školstvu, u zakonodavstvu. Kao u vrijeme patra Jambrekovića, u neposrednim poratnim godinama, revolucijom zadojeni žarom, slijepi aktivisti slijepe ideologije nisu imali osobitog razumijevanja za osobu čovjeka u njegovoj obitelji, u njegovu narodu. Prednost je imala revolucija i izgradnja bezbožnog socijalizma.

Potpuni čovjek, potpuni ljudi, i danas kao da gube tlo pod nogama na stazama odgoja. Borba za duše djece i mladih, posebno kad je u pitanju odgoj za obitelj, nemilosrdna je na svim područjima i nepredvidivim sredstvima. Unatoč tomu u slobodnom društvu odgoju su otvorene razne mogućnosti, kao vjerouaučne skupine za djecu i mlade, brojne udruge i društva, ustanove kao dječji vrtići, privatne i katoličke škole, sveučilišta i druge ustanove.

Pitanje odgoja i obrazovanja mladih naraštaja, od vrtića preko osnovne i srednje pa i sveučilišta, redovita je tema roditelja, odgojitelja i političara. O tome raspravljaju i pozvani i nepozvani, graditelji i rušitelji, dobromanjerni i sebično zainteresirani za vlastitu kari-

jeru i materijalni profit. Tu su i nasilni revolucionari i bojažljivi humanisti. Neki umjesto zahtjevnog zalaganja i vlastitog izlaganja javnim progonima, radije biraju tihu izdaju. Zar je i na području stvaranja obrazovnog kurikula na djelu stara hrvatska šutnja?!

U suvremenoj Hrvatskoj, već nekoliko godina, pitanje odgoja i obrazovanja otvoreno je i živo raspravljano. U pitanju je i sadašnjost i budućnost samog odgoja i školskog sustava, ponude i podvale sadržaja. Slobodno ostavimo po strani zatupljujuće rasprave: prošlost je prošlost, sadašnjosti nema, govorimo o budućnosti. Tko i o kakvoj budućnosti govoriti – na temelju čega?! Svaki sadašnji trenutak postaje prošlost, ostaje samo budućnost – koju gradiamo u sadašnjosti. Mi ipak živimo u »sadašnjosti«, za koju se stvaraju programi, propisi, pravila i zakoni. I ne znamo kako će dugo ta »sadašnjost« trajati. Ta je sadašnjost važna, jer to je naš »sadašnji« život. Hoće li tzv. kurikul, i zakon o školstvu, biti na liniji integralnog ili selektivnog, ideološki usmjerenog, sadržaja, za odgoj potpunog čovjeka-osobe, koji uključuje postignuća pozitivne znanosti i vještine, a ne izbacuje, nego uključuje temeljni integralni humanistički sadržaj.

Neophodno je osigurati i omogućiti jedinstvo tijela i duha, osjećaja i intelekta, misli i uma, duhovnosti i odgovornosti, ljubavi i savjesti. Ako se već djeci programom daje uvid u različite oblike životnih orijentacija, potrebno je onda i iznijeti znanstvene činjenice o s njima povezanim zdravstvenim ishodima i rizicima, posljedicama za sadašnjost i budućnost.

Poželjno je, i nužno, zasnivati sredine u kojima se slobodno sade, pa onda tu i rastu i cvatu vrline sažete u troplet univerzalnog humanizma: bogoljublje, čovjekoljublje, domoljublje. U tom tropletu svoje mjesto nalazi Lijepa Naša sa svim vrjednotama tradicije, sadašnjosti i budućnosti: zašto volimo Hrvatsku, zašto je vrijedna ljubavi i žrtve života, zašto pjevamo državnu himnu ponosno i radosno. Hrvatska himna je posebna: hvali i veliča hrvatsku domovinu, ne prezire i ne odbacuje druge. U tom tropletu nalaze

plodno tlo idealni i vrline kao: poštenje, milosrđe, hrabrost, viteštvo, plemenitost, opraštanje, ponos, romantična ljubav, pa mladenačka i zaručnička, bračna i obiteljska, ljubav među braćom i sestrama. Sinje more dohvaća i grli sve obale, sve narode.

Teška iskustva prošlosti i sadašnjosti autoru spisa *Budimo jednom potpuni ljudi* ne lome duh, nego ga jačaju u nadi u nove vidike za budućnost: »Naša povijest davna i nedavna dokazuje da u hrvatskom narodu ima mnogo heroja u najčišćem i najčasnijem smislu riječi« Među tim velikanima nalaze svoje mjesto hrabri roditelji i odgojitelji, časne sestre, svećenici – sveci. Zanimljivu molbu ima autor na našeg hrvatskog sveca, svetog Marka Križevčanina: »Moli da nas patnja k Bogu vрати, da nauče misliti Hrvati.« Autor, p. Franjo Jambreković, ima viziju budućnosti, i živi od nje. Vodi ga i danas na tom i po tom moru uzburkanom naša pomoćnica Majka Božja, Djevica Marija. Valja dodati i jedinstveni moderni ures: Po Gospinoj krunici oko vrata. Plod je i svjedočanstvo te vjere i nade i ljubavi velebno djelo u pet svezaka: *U viteza krunica*. U suvremenoj povijesti postali smo poznati po svem svijetu kao samosvjesni, hrabri i ponosni pobednici, potpuni ljudi.

Mons. Valentin Pozaić

Tematski pregled studije BUDIMO JEDNOM POTPUNI LJUDI

Za uvod – Doživljaji s izleta

1. Po brlozima *Medvjeda Brunde*
 - 1.1. Što je to s nama?
 - 1.2. Odakle tolika zaostalost velikog dijela našeg naroda?
 - 1.3. Kamo nas to vodi kao narod?
2. Sinovi svjetla
 - 2.1. Što dakle da radimo?
 - 2.2. Kako odgajati našeg čovjeka?
3. Tko je kao Bog naš, Emanuel!
 - 3.1. Emanuel
 - 3.2. U »žarkom ognjištu ljubavi«
 - 3.3. Ljubav je jaka kao smrt
 - 3.4. Majka Božja i mi
 - 3.4.1. Dok me Majka vodi za ruku...
 - 3.4.2. Što je to što nedostaje?
 - 3.4.3. Majka Božja naša pomoćnica
4. Vizija
5. Na posao!

Pogовор

Za uvod – Doživljaji s izleta

Bili smo na izletu u Cavtat. Razgledali smo i mauzolej što ga je Međstrović izgradio za bogatu cavtatsku obitelj koja je u kratko vrijeme sva izumrla od španjolske bolesti. Ispred mauzoleja je groblje s ukusnim, često i umjetničkim spomenicima. Ispred nas, pa tamo nadaleko, plavio se Jadran. Malo bliže nama poigravali se mali valovi. Sunce je po njima sipalo bezbroj zlatnih iskrica. U zaljevu nadesno, tamo na obali, kažu da je nekada bio stari Du-

brovnik – *Ragusa vechia*. Lijevo strše iz mora dva otočića, Mrkan i Bobara, važni u povijesti Katoličke crkve u istočnoj Hercegovini.

Dok smo se tako napajali ljepotama prirode, jedna grupa izletnika zastane, očito iznenađena usklikom ushićenja jednog petoškolca koji je bio malo življive naravi: »Što je ovo krasno!« Brzo su se prikupili i ostali. Za čas, kao da im je s očiju nestala sva ona lijepa i zanimljiva priroda mora kojoj smo se divili. Svi su usmjerili pozornost na jedan grob ispred mauzoleja. A što je bilo? Na kamennom križu, kao snijeg na suncu, svjetlucao se reljef glave majstorski isklesan iz mramora bijelog poput šećera. Predstavljao je starca, očito pokojnika u tom grobu. Kosa, obrve, brkovi i brada, sve je bilo precizno i skladno izrađeno. Mogao se raspoznati svaki pramen kose. Oči kao žive. Usne plemenite... Svaki je detalj bio tako izrađen da bi lik mogao progovoriti. Umjetniku je uspjelo sve tako savršeno isklesati da promatrač u prvi mah ostane pod dojmom kao da se neki živi tajanstveni lik s drugoga svijeta spustio i priljubio se tu na križ.

Na povratku se razgovor svratio i na onaj reljef, pa je dječak, onako iskreno kako to živahni dječaci znaju, poželio: »Eh, da mogu i ja onako što napraviti!« »Ti ćeš još ljepše,« primijetim ja. On me pogleda znatiželjno, a ja sam mu poslije rastumačio na što sam smjerao. Razišli smo se već odavno. Misli li on još na ono svoje spontano nadahnuće: »Ja umjetnik? Je li dao srcu oduška? Je li se oduševio za umjetnost?

A umjetnost odgajanja? Tko umije formirati duše mladih ljudi, sličan je kiparu ili slikaru, i sličnim umjetnicima, samo što radi nešto daleko odličnije i vrjednije, rekao je sv. Ivan Zlatousti u jednoj svojoj homiliji. Svaki je čovjek kao dragocjeni kamen koji svoju pravu vrijednost dobije tek onda kad je pravilno isklesan, izbršen. Tek tada čovjek postane čovjek, potpun čovjek. Tek kad se izgradi, zasja ljepotom.

»Danas ćemo naći«, veli Alexis Carrel, »vrlo malo ljudi koji su uredili svoj život prema moralnim načelima. Ipak, ima ih. Zaviriti

u te duše nezaboravan je doživljaj. Ta vrsta ljepote čini mnogo jači i dublji dojam od ljepote što ih krije u sebi priroda ili znanost. Ona ‘daje nosiocu čudnu moć; povećava mu intelektualnu snagu i stvara mir među ljudima’», kaže Alexis Carrel u svojem djelu *Čovjek nepoznanica*.

U našem hrvatskom narodu vidjeli smo posljednjih godina takvih divnih, potpunih ljudi. Ali smo, na žalost, vidjeli puno više neizgrađenih, zapuštenih, nepokretnih, zahirenih. Zašto po našim gradovima i selima leži još toliko skupocjenih, neobrađenih ulomaka, ljudi prikladnih za prave umjetnine, a ostaju sasvim neotesani, neobrađeni, neizgrađeni? Nema umjetnika? Nema majstora duša koji bi ih isklesali u potpune ljude? Zar naš čovjek može biti podesan materijal samo za druge, za tuđince koji ga klešu za svoje planove, često protukršćanske i protunarodne?

Te ozbiljne misli i bolni osjećaji već me dugo prate i burkaju mi dušu. Iz njih se rodila i ova mala rasprava koja traži društvo onakvih koji već rade na izgradnji hrvatskoga naroda, ili su kadgod barem zaželjeli pridonijeti štogod u tom svetom poslu.

1. Po brlozima *Medvjeda Brunde*

Napomena: Medvjed Brundo, naslov je životinjskog epskog spjeva, u kojem je Vladimir Nazor¹ prikazao rad Zadarskog sabora u borbi protiv nadiranja talijanstine na hrvatsko tlo, a sabor je, veli autor spjeva, primitivan, pun afekata i žestine te nepomišljenosti. Na tom konkretnom slučaju obradio je zapravo kulturno stanje velikog dijela Hrvata, a napose njihovih voda: vuk, lisica, pas, medvjed i druge životinje simboli su zavisti, lakomosti, oholosti, naglosti, žestine i drugih životinjskih svojstava zbog kojih žive u međusobnoj neslozi, svađama, nadimanju i sl., pa ih lukavi i promišljeni neprijatelji uvi-jek nadmudre, prevare i konačno podjarme.

1.1. Što je to s nama?

Sredinom svibnja 1945. svršio se Drugi svjetski rat. Već koncem toga mjeseca i tokom lipnja i srpnja stizale su sa svih strana vijesti koje su stravom napunjale svakog Hrvata. Kod Maribora su postrijeljane tisuće Hrvata vojnika i civila. Kod Dravograda isto. Jednako kod Celja. A kod Zagreba, između Šestina i Remeta, poklano je ili postrijeljano preko 20 tisuća Hrvata. Vojnici koji nisu pobijeni još u Sloveniji, svrstani su u kolone po 8-12 tisuća osoba te bez hrane i odmora gonjeni dugim putevima, najviše preko Bjelovara i Osijeka, do Zemuna i dalje. Koji nisu mogli hodati, na mjestu su ustrijeljeni. Jedna takva kolona u kojoj je iz Slovenije krenulo osam tisuća vojnika do Osijeka je prepolovljena. Što se dogodilo s ostale četiri tisuće? Putem su pomalo nestajali. Slabiji su na cesti pobijeni. Kolona je kod svake šume bila zaustavljena. Jače pojedince izvukli bi i odveli u šumu odakle su se nakon nekog vremena čuli pucnji. Prije nego su ubijeni sami su si morali iskopati grobnu jamu. Oni koji su ih odvodili vratili bi se k onima na cesti i kolona je potjerana naprijed »križnim putem«. Svako malo bilo je nekoliko stotina Hrvata manje. Uz cestu od Bjelovara do Osijeka grobovi su hrvatskih vojnika.

U Osijeku, jedne kobne večeri, začuli smo s ulice topot kao kad gonići tjeraju krdo marve. Čuju se i zapovijedi: »Udri ga! Potjeraj!« Pogledamo kroz prozor, a ono nepregledno mnoštvo hrvatskih vojnika. Odrpani, iznemogli, teturaju. Povukli smo se s prozora. U sobi je bio muk. Čuo se samo pokoji duboki uzdah. Kad je kolona od nekoliko tisuća gonjenih vojnika odmakla niz ulicu, netko od prisutnih u sobi uzdahne i kroz suze zavapi: »Što je to s nama?«

Što je to bilo s nama? Kakva je to naša soubina? Mora da imamo strašno opasnog neprijatelja koji nas ovako ponizuje, lomi i uništava. To nije bilo prvi put u hrvatskoj povijesti, ali je bilo užasnije nego ikada prije. Računa se da je tada, nakon rata, pobijeno više od 300 tisuća hrvatskih vojnika i civila, pri čemu su neki da-

nima i tjednima trpjeli grozne muke. Jednog vojnika žicom svezanih ruku na stratište je vodio bivši domobran koji je prešao partizanima da bi spasio vlastitu glavu. Kad je jadnik svezanih ruku opazio mjesto svoga strijeljanja, samo je duboko uzdahnuo: »Hvala Bogu. Došao je kraj ovim strašnim mukama!« Smrt mu je bila izbavljenje.

Što je to bilo s nama? Tko nam je to napravio? Eno tko! Diljem cijele Hrvatske rušeni su mostovi i prevrtane željeznice pod parolom: »Treba istjerati okupatora iz zemlje.« Tko je to mostove rušio u rijeke i u zrak dizao pruge? Sami Hrvati! Jedan se hvalio da je sam digao u zrak 150 vlakova. Drugi da je u šumu poslao 40 milijuna kuna. Treći da je prokrijumčario u šumu četiri vagona keksa. A takvih je bilo na stotine i tisuće. I sve su to bili Hrvati. Jedne noći pod vlakom je eksplodirao »pakleni stroj«. U vagonu za izbačenom lokomotivom svi su ostali mrtvi. Drugi su vagoni isprevrtni. Tu i tamo čuo se jauk, zapomaganje, uzdisanje. Stradalnici su uglavnom bili hrvatski građani. Hrvati! Nedaleko od mjesta te strahote čulo se iz mraka podcikivanje i razuzdan smijeh. Bili su to mladići i muškarci iz obližnjih sela, Hrvati. Jedan je bogati seljak u Podravini iz svoje žitnice natovario kola pšenice i pred očima hrvatskog časnika koji je skupljao žito za vojsku, sasuo pšenicu na đubre i kratko odsjekao: »Tako! Za hrvatsku vojsku ja nemam pšenice.« I to je bio Hrvat.

Pojavile su se i nekakve brigade pod imenom »Radić«. Neke sa slovom M na kapi, a neke s bijelom zvijezdom, da time otklone od sebe sumnju na partizanstvo i komunizam. Oni, biva, idu samo na okupatora i njegove pomagače, a opsjedaju svaku podzemnu utvrdu hrvatske vojske. Izvana napadaju Hrvati, iznutra se brane Hrvati. Kad je u jednom malom gradu hrvatska vojska izdajom ostala bez streljiva, grad je pao. Svi su branitelji bili izmrcvareni. Čak i bolesnici i ranjenici u bolnici. A civila u gradu i okolini onih je dana postrijeljano oko 1.100 do 1.200. Napadači su se hvalili da grada ne bi osvojili da im nisu u šumu došli upomoći mnogi civili

iz grada. Tomu bismo jedino dodali: »Tragično je što smo išli braća na braću!« I tako je to bilo po cijeloj Hrvatskoj. Ispunila se Isusova: »Ustat će brat na brata, sin na oca i otac na sina.«

Istom nakon rata, ali već prvih dana i tjedana, a pogotovo nakon koji mjesec, svima je počelo svitati što se zapravo dogodilo. Jedni su skrušeno priznavali: »Prevareni smo!« Drugi su bolno ponavljali Matoševu misao: »Ima li smisla, da div gine za kukavice?« Svi: inteligencija i seljaštvo, čak i radništvo od onda priznaje: »Crkva je imala pravo kad nas je upozoravala na velike opasnosti koje nam prijete od bezbožnog komunizma, ali mi joj nismo vjerovali.« Osvijestili su se, ali prekasno. Možda će stečeno iskustvo biti od koristi budućim generacijama!

Oko milijun Hrvata izgubilo je život u bratoubilačkom ratu. Stotine tisuća hrvatskih ljudi mučeno je po logorima i tamnicama. Mnogi su tamo ostavili i kosti. Mnogo je moralno slomljenih. Najjači su izdržali duge godine robije i skršena zdravlja vraćeni kućama. Malo ih je bilo sposobnih za ikakav rad.

Što je to zapravo s nama? I još uvijek, i još dalje, postavljalo se to isto pitanje. I u drugim narodima imaju ljudi razna mišljenja i pripadaju raznim političkim strankama, ali ne idu jedni na druge noževima, niti se napadaju do istrebljenja vlastite braće.

Jest, komunisti su lagali, najbestidnije varali. Svoje zločine lukavovo su podmetali drugima i tako raspirivali mržnju. A bilo je obilno svjedočanstava o njihovim lažima, nasilju i zločinima. Sve je bilo poznato: i progoni u Meksiku i krvava revolucija u Španjolskoj i pomor Ukrajinaca glađu. O svemu tome one su generacije mogle čitati i slušati. Mogle su i na fotografijama gledati počinjene zločine.

U dvadeset godina prije rata komunisti su izdali dvadesetak knjiga i bezbroj brošura na hrvatskom jeziku. Izdali su Marksov *Komunistički manifest*, u kojem stoji da mora doći, »više ili manje prikrivenim građanskim ratom, do nasilnog sloma svega dosadašnjega društvenog poretku i do uništenja privatne svojine«. U adresi Marx

čak naviješta da će revolucija koju će provesti proletarijat biti strašnija od francuske i trajat će decenijima, a iz nje će izići »proletarijat kao vladajuća klasa«. U tim njihovim izdanjima moglo se čitati na primjer i ovo: »Molitva ne doprinosi inteligenciji čovjeka baš ništa. Duševno jače razvijen čovjek dobiva dojam da su ljudi u zemljama koje kontrolira Crkva, intelektualno i moralno slabije razvijeni nego ljudi u zemljama gdje Crkva ima manji utjecaj. Po uzročno-posljetičnom zakonu taj čovjek dobiva dojam da je utjecaj Crkve štetan... I danas, što sve ne poduzimaju toliki zdravi ljudi, počev od pape pa do zadnjeg klerika, samo da ne moraju raditi! Cijela jedna klasa u društvu i danas ne radi koristan posao nego samo uzdiše nad grješnicima, sklapa ruke i šapće besmislice, samo da ne mora – raditi.«²

Može se u tim knjigama pročitati i ovo: »Kršćanstvo je religija apsolutizma. Kršćanstvo poriče čovjeku pravo da misli. On mora samo slušati. Nema čudorednosti tamo gdje nema slobode, a slobode ne može biti ondje gdje postoji objavljenje božje. Svojom naukom o budućem paklu i svojim obećanjima o bajoslovnom bogatstvu i slavi na nebu, pomogao je Isus da se iznakazi i pomuti razum slabih i bojažljivih, te je na taj način onemogućio obrazovanje razumnih i zdravih nazora na život.«³ Takve i slične misli, danas (1954.) već dobro poznate širokoj javnosti, sasvim otvoreno su se širile odmah poslije Prvoga svjetskog rata. Ideje bezboštva, revolucije, uništenja svakoga privatnog vlasništva. Ideje, dakle, potpuno duševnog i tjelesnog porobljavanja čovjeka pod vlašću proleterske diktature. Sve se to moglo čitati i čitalo se. U svim crkvama propovijedalo se ono što je sv. otac Pijo XI. rekao o komunizmu: »Kad se iščupa iz srdaca ljudi ideja o Bogu, tad su ljudi nužno tjerani svojim strastima u grozno divljaštvo. To je upravo ono što danas nažalost gledamo. Po prvi puta u povijesti svjedoci smo hladno proračunate i točno pripravljene borbe čovjeka protiv svega što je Božje. Komunizam se po svojoj naravi protivi svakoj vjeri i vjeru drži opijumom za puk.«⁴ Osim toga, pisalo se o komunizmu u katoličkim novinama i časopisima. Održavana su predavanja

s podatcima o radu i metodama komunista u Rusiji, Španjolskoj, Meksiku i drugdje.

I nakon svega toga i usprkos svemu tomu, kad je taj neprijatelj razvio svoju djelatnost i u našoj zemlji, s čuđenjem smo gledali tko sve ih brani. Često puta su dobre naivčine uvjeravali druge da oni (komunisti) nisu ni protiv vjere ni protiv Crkve. Crkva će biti slobodna, a tako i vjera. Sve ono što se govori protiv njih (komunista) laž je i neprijateljska propaganda. Oni naprotiv idu i u crkvu. Sve su to govorili čak i neki svećenici. Takvu naivnost napisao je i *Obzor* još 1920. godine: »U tvornici Putilovoj u Petrogradu, koja je po boljševicima socijalizirana i u kojoj nema traga jednom buržuju, u toj tvornici postavljeni su oltari i radnici boljševici mole se bogu.«⁵ Neki je komunistički agent to podmetnuo, a urednik je dobroćudno povjerovao i, eto, objavio neka narod zna kako od komunizma ne prijeti opasnost za vjeru. U tom duhu uvjeravalo se na sve strane, pa i ovdje, na očigled strahota koje su počinjali, i usprkos tomu što su pjevali: »kape naše sa tri roga, borimo se protiv Boga«, i usprkos komunističkoj himni u kojoj pjevaju: »krvnik su nam car i Bog«. Što je to, dakle, bilo s nama da smo im ipak povjerivali, nasjeli im i čak ih pomagali?

Bio je rat i bilo je vrlo teško. Nikad i nigdje nisi siguran od bombardiranja: ni na selu ni u gradu, ni u vlaku ni na kolodvoru. Jadikovalo se: »Tko će to izdržati? Ne možeš više nikamo. Pa još i u vojsku treba ići!« Svi su čeznuli samo zatim da zaštite imovinu i spase život, koji je bio neprestano u opasnosti, a to nije ugodno. Ljudi su se uljuljkivali u san da će sve biti spašeno samo ako Nijemci odu. Vjerovali su svemu, pa i najbesmislenijim obećanjima. Najveći dio naroda nije uopće ništa mislio. Zatvarali su oči pred jasnim dokazima i činjenicama. Prepuštali su se samoljublju i sebičnosti. U strahu pred poteškoćama maštali su o onom lijepom što se jeftino obećavalо. Nisu razmišljali, nego su se osjećajima opredijelili za ono što im je bilo draže slušati. Badava je bilo sve, pa i iskustvo stjecano kroz 23 godine kroz koje se istrebljivalo hrvatski

narod. Lakoumno se zaboravilo da je preko 250 tisuća Hrvata katolika bilo prisiljeno, radi službe i položaja, prijeći na pravoslavlje.

Badava su bile i sve prijetnje Srba koji su osnovali legiju osvetnika. Badava se Hrvatima govorilo o *Načertaniju*.⁶ Oni su pred svim tim i pred drugim zlima zatvarali oči i slijepo se prepustali varavim osjećajima, maštanjima i iluzijama. Vjerovali su da neće biti tako zlo, nego naprotiv, sve će biti dobro. Sve će biti drukčije i bolje, samo neka Nijemac ode. Sve će se ostalo lako srediti. Tim iluzijama svijet se predavao svim silama i na svakom koraku: u svakom uredu, u svakom gradu i na svakom selu. Uz velike žrtve i opasnosti slala se pomoći u šumu tamošnjim Hrvatima, a dobro se pazilo da se uskrati hrvatskoj vojsci, da se pred njom sakrije i zataji, da ju se prevari. Badava, dakle, sve ono znanje i iskustvo, badava jasna opasnost. Osjećaji su pobijedili. Slijepi osjećaji naspram zdravomu razumu.

Da bude ironija još veća, i sami katolici, Hrvati, širili su komunističke ideje. Jedno izdavačko društvo tiskalo je božićnu razglednicu Zlatka Šulentića, inače velikog slikara religioznih motiva, na kojoj je hrvatski seljak koji se klanja Isusu, idiotskog izgleda, a takvi su i Isus i Marija. U kapelici Ranjenog Isusa u Zagrebu metnuti su, po nekim, tako nakazno oslikani prozori da je *Vjesnik* naprsto donio tu fotografiju kao dokaz glupog prikazivanja svetih osoba u kršćanstvu. U Osijeku borac za hrvatska prava Maštrović daje načelo: »Najprije hrvatstvo onda petokraka!« Onih godina u Osijeku je neprestano gloženje unutar skautskih stjegova. Jedni su za pravaštvo, drugi za radicevštinu. Neki izazivaju mržnju i neslogu samo da se ne može ništa raditi. Čiji je papak bio tu? I nisu proniknuli odakle to dolazi i kamo vodi.⁷

Sve je bilo jasno kao na dlanu, što nam donosi komunizam i kamo on vodi, no to je jasno samo onomu koji zna i hoće pravo misliti. A o nama Hrvatima neki je Nijemac u pamfletu izdanom za vrijeme rata napisao: »Ovaj narod Hrvati ne misli mozgom, nego srcem.« Narod nije bio sposoban za borbu koju je neprijatelj

vodio lažima, varkama, obećanjima, nasiljem, pa nije mogao odljeti. Nasjeo je. Samo dobro prosvijećeni ljudi, jaki karakteri, pošteni i nesebični, mogli su se sukobiti s tim neprijateljem. I sukobili su se, ali previše je bilo onakvih koji zbog strasti nisu mogli vidjeti kamo sve to vodi. Oni su i u običnom životu bili sebični, jalni, svojeglavi, preosjetljivi za svoje mišljenje, a bilo ih je previše. Ti su u sudbonosnom času izdali svoju braću i očeve i domovinu i pomagali su najstrašnjemu neprijatelju naroda, domovine i vjere da sruše prave vrednote. Pomogli su donijeti ono što su donijeli.

Tko nam je, dakle, kriv? Zašto nam tako ide? Narod nam je velikim dijelom živio udobno i bezbrižno kao da mu je to sve u životu. Nije bio dovoljno poučen ni u vjeri ni u moralu, a kamoli o komunizmu. Te stvari uopće nije uzimao ozbiljno. Za najvažnije stvari života kao što su moralni zakon, rodoljublje, ljubav prema Kristovoj crkvi i slično niti se je zanimalo, niti je o tom ozbiljno razmišljao, niti je imao volje zauzeti prema tome određen, jasan stav. Svatko se čvrsto držao svoga mišljenja. Tako je neodgojen narod lako povjerovao svakomu tuđincu, osobito ako mu je prišao slatkorječivo. Svojemu čovjeku teže je vjerovao i u njega nije imao povjerenja. Kad je onda neprijatelj udario svom snagom, nije bilo dovoljno ni hrabrosti ni volje ni uma ni srca da se stane u obranu golog života i drugih svojih vrijednosti.

Negdje početkom ovoga stoljeća Kornelije Bosiljčević⁸ nabrojio je mane hrvatskog naroda, a među njima osobito razdražljivost, naglost, sebičnost, neslogu, razdor, lakomost, neukost, pomanjkanje čudorednosti i pobožnosti, nestalnost u važnim, odlučnim pothvatima. Dakle, baš onako kako je i sada. Baš onako kako je Hranilović ocrtao u pjesmi *Inferiorna rasa*:

Mi smo žene [...]

brze na smijeh i na suze, govorljive, posvađane;
u zanosa prvom času prihvatići gvožđe vrelo,
i očajno pred olujom junačko si pognut čelo.
Grije li nas sunce sreće, objesni smo i ne znamo

izmisliti, čim bi mogli, da se jače počupamo.
Je li samo fraza zvonka, je li čudna, nemoguća,
je l' se blista i šareni, uspijet će glava vruća.
A srca smo milostiva, i pošten je nama svatko,
samo ako brat nam nije, i nije li koga smako.
Dođe tuđin, on nas pozna, njegva briga naši jadi,
baci kakvu kost među nas, mi – u kose – a on radi:
Pa kad nam već tuđa kralja ispila je krv do kosti,
na koljena popadamo, i prosimo još milosti.
Sa ponosnog njegvog oka ogrije nas pogled jedan
– blaženi smo – takav pogled sve je naše sreće vrijedan.
Što su rane, što nam zada, što uvrede dugih ljeta –
zaboravit mi smo brzi, dok nam njegva milost cvjeta.
Ta on nije ni kriv bio, to su kriva naša braća,
pa sad treba takvoj braći, krivda da se krivdom vraća.
A tuđinac bič u ruci, u jedan ih jaram hvata,
razmrvljeni ne htjedoste braća biti, hajd u jaram brat do brata.
Orat ćemo vašu njivu, ja ću svoje datи sjeme,
možda nikne iz tog roda, kakvo novo, bolje pleme.
Jer ovakvi kakovi ste, bolje da vas niti nije,
za slobodu jošte niste, za jaram su vaše šije.⁹

Među nama je, dakle, baš onako kako je u medvjedem brlogu gdje vladaju životinjski instinkti, bez razuma i savjesti. Mi se svadamo i nadimljemo tko će koga nadvisiti i drugoga poniziti, izrugati, a neprijatelj smišlja kako da nas iskoristi, izrabi, podjarmi. I mi mu svojim vladanjem dolazimo u susret. Mi mu pomažemo.

Trebalo je mnogo oštoumnosti, moralne svijesti i oduševljenja za vrhovne vrednote čovjeka, kršćanina, Hrvata, barem toliko koliko su neprijatelji imali za svoje laži, lukavstva i silovitosti. Kod nas tih vrlina nije bilo dovoljno. Svatko je kovač svoje sreće. Nije vrag kriv što je netko lud. Sami smo si krivi. Um caruje. A kod nas nije carevao um, nego meko, neodgojeno srce. Bilo je doraslih, ali

je previše bilo zatrovanih strastima pa su oni nadjačali one nesebične, ozbiljne, izgrađene. Pravi Hrvati ostali su osamljeni. Sabotirali su ih i nadjačali oni zaostali, nerazvijeni, nedorasli. Oni dorasli i zreli najvećim su dijelom pobijeni. Eto, to je bilo s nama!

1.2. Odakle tolika zaostalost velikog dijela našeg naroda?

Odakle ono u vinogradu? Naiđemo li na niz vinograda, a svi bujni, lijepo zeleno lišće, obilan rod. Ipak, između njih jedna parcela propada. Lišće žuto, na lozama vinjaga raste, pravog zdravog ploda malo ili nimalo? Svaki vinogradar zna koliko znanja treba primijeniti, muke uložiti da bi vinograd rodio nadom; treba obrezivati, okapati, prskati, suvišno uklanjati da bi se nada obistinila. Nije li se to činilo, i to brižljivo, vinograd zahiruje i propada.

Tako je i s ljudima. Da bi čovjek postao čovjekom treba oko toga puno raditi. Nisu dosta lijepе nade mladosti. I mladost treba proučavati, poučavati i usmjeravati. Bez odgoja i samoodgoja sigurno će zahiriti. Ne postupa li se tako, nikad plodne zrelosti. Kako je to bilo kod nas? Tko je vodio naš narod kroz povijest, kroz posljednjih pedeset godina? Izuzmemli Crkvu, ono malo vrijednih učitelja, nešto malo katoličkog tiska, nekoliko odgojnih zavoda, komu je još bila na srcu hrvatska mladež, hrvatski narod, da ga odgaja u duhu razuma i vjere?

Dakako, s pravom bi se očekivalo da bi i uloženi trud trebao uroditи s više boljih ljudi nego ih je bilo. Nema sumnje da se i тамо gdje se moglo i trebalo nije ozbiljno, smisljeno radilo. Barem ne onako zauzeto i žilavo kako su to radili neprijatelji potkopavajući i rušeći duhovne i duševne mogućnosti naroda. Bilo je, doduše, u svakom selu i gradu trijeznih i izgrađenih osoba kakve je prikazala Sida Košutić¹⁰ u Pohižeku, čovjeku koji primiruje osjetljive Podbrežane: »Strpite se, prešutite, uzdajte se u Boga!« Takve osobe odgojila je Crkva i vjera pa su mogle biti pravi odgojitelji svoje sredine. No, koliko ima tako sretne djece, mladih i odraslih ljudi u

našem narodu, koji bi na svakom koraku i u svakoj prigodi imali prilike čuti dobru riječ u pravo vrijeme i vidjeti lijep primjer za kojim bi se mogli povoditi kao za primjerom čestitosti, poštenja i krjeposti? Nažalost malo, daleko premalo!

Crkve su se, pod utjecajem protucrkvene propagande, sve više praznile, kršćanski je odgoj bio sve manje privlačan, maha su preuzimala načela koja je narodu slala liberalna inteligencija u svojim novinama, knjigama, časopisima, filmovima i zabavama. Da je ta inteligencija bila liberalna poznato je svakomu. Dopustila si je da o svemu misli »slobodno«, kako hoće, bez obzira na to kako stvari zaista stoje. Dopustila si je da neistinu drži za istinu, a istinu da odbaci ako joj ne odgovara interesima, najčešće nižima. Ta je inteligencija odbacila vjeru i moral pa je tako odgajala i narod. Mile Budak¹¹ ocrtao je tu inteligenciju u svojem romanu *Direktor Križanić: Rodoljub i dobrotvor*. Križanić je sebičan, pohlepan, razuzdan, raskalašen, tip »pokvarene gospode«, kako ih je nazivao Stjepan Radić.¹² Od te inteligencije narod je poprimao sve ono zlo koje je ona širila, pa su već i seljaci počeli isto tako »napredno« pisati »bez vjere i poštenja«. Toliko hvale »samoniklu kulturu« našega seljačkog naroda, čudoređe, mirotvorstvo, pravdoljublje, a u svekolikoj našoj književnosti čitatelj se ne može namjeriti na opis pravih, zdravih, uzornih seljaka. Sve sami kržljavi bijednici, zajedljivci, grubijani, sebičnjaci, bezobzirni mučitelji svojih žena i djece, pa i »poludivljih, surovih strasti, ili likovi koji na kraju krajeva ipak postaju zločinci ili odvratni grješnici,« piše Velimir Deželić.¹³

Slična zapažanja ima Josip Kozarac o Slavoniji: »Rasa je to prevelika srca, gorostasne maště, s odiše krvi a s premalo hladna razuma i trijezna suda. Više voli želudac od odjeće i ognjište više nego ruže. Oni nisu za zemlju, njima bi trebalo imati svega dosta da mogu samo uživati. Na riječima su mislioci, značajne im poredbe, jetka ironija, rješavaju duboke probleme, ali to sve ostaje u razgovoru, a u život se od svega toga ne provodi ništa.«¹⁴ Ipak to još ne bi bio dovoljan razlog što nam je velik dio naroda ostao zapušten, dapače i pokvaren, što mu se za vođe nametnula pokvarena inteligencija.

U posljednjih 300 godina i drugi su narodi imali istu nesreću kao i naš. U svakom je nasrtao liberalizam s bezboštvom. No, u mnogim je zemljama baš ta nasrtljivost bezbožnog liberalizma još više poticala katolike da jačom prosvjetom – jer katolicizam to i jest po svojoj naravi – suzbiju lažno naprednjaštvo. Kod nas i ono malo budnih i svjesnih katolika nije imalo jačeg i svestranijeg utjecaja na narod. Veliki dio našeg naroda, pomalo ali i sve jače, upijao je od svoje inteligencije liberalni materijalistički duh. Već nas sama ta činjenica upućuje da potražimo dublje razloge zašto je kod nas protujversko i nemoralno djelovanje naišlo na premašen i gotovo nikakav otpor. Nešto mora biti u nama samima. Neka klica, neka zaraza koja duševne snage razara ili ih barem jako oslabljuje.

Bez sumnje, nevolje koje smo kroz cijelu svoju povijest morali podnositi mnogo su smetale našemu pravilnomu razvoju i odgoju. »Od praha nam i boja potamnje bistri vid.« »Najlabavije mjesto, ‘Ahilova peta’ beznačajnosti jest naša slaba i labava vjera, međusobno nepovjerenje i nepouzdanje, nepriznavanje, podcjenjivanje do uništavanja. Te crte beznačajnosti su u glavnom procentu svojina svih primitivnih i podčinjenih ljudskih skupina. Južni Slaveni, naročito gornjohrvatska pleme, nakon pogibije narodnih prvaka i vođa, kroz punih osam stotina godina nisu mogla u narodu odgojiti jake jezgre karakternih muževa i žena koji bi izvjesni postotak ljudstva vezali među sobom zaptom i povjerenjem te vjerom u uspjeh. Pojedine male skupine naroda zadržale su doduše i pored svojih stoljetnih nevolja – svoju plemenitu čud i poštenje, ali su opet rasno kojekako izmiješane grupe naslijedile mnoge manje vrijedna svojstva koja su se tijekom vremena razvila do izrazito pretilnih osobina i onemogućila sve pothvate karakterno jakih ljudi, jer зло je agresivnije od dobra.«¹⁵ Tako se mogu bolje razumjeti razne naše nedaće i nevolje, ali ni to još nije potpuno zadovoljavajući razlog tih naših tužnih pojava. U nevoljama se upravo pročišćuju i jačaju kako pojedinci tako i narodi.

Dublji razlog, a čini se najdublji, bijednog duševnog stanja naroda bit će ono što su hrvatski (i slovenski) biskupi istaknuli u svojoj poslanici: »Veliki je porok našeg naroda – pijanstvo. Taj grijeh ubija u pojedincu svaki plemenitiji osjećaj, truje tijelo i dušu, razara obitelj, uništava naraštaje i sav puk. Malo ima naroda na svijetu koji je tomu zlu tako odan kao što je odan naš narod.«¹⁶ Tu žalosnu činjenicu znanstveno je potvrdio i naš stručnjak u toj stvari dr. Sučić: »Alkoholizam je jedan od glavnih uzroka obiteljskim razmiricama. Nasljedno vodi slaboumnosti, tako da djeca alkoholičara nagnju duševnim i živčanim poremećajima, kao što su idiotizam, slaboumnost, padavica, gluhonijemost... Alkoholizam roditelja jedan je od najjačih uzročnika karakterno defektne djece, zatim prostitucije i kriminala, te ‘bijele kuge’, kako nerađanje djece osobito nazivamo u Hrvatskoj i Slavoniji. Zato i nalazimo sva vodeća mjesta u Hrvatskoj i Slavoniji u rukama eksploratora. Urođeni domaći element važi jedino kao ‘robotnik’ za težačke i sluganske poslove te za podčinovnički kadar.«¹⁷

Iz toga se može potpuno razumjeti sve bijedno stanje u našem narodu. Ne samo nehaj za čudoređe, nego i osjećaj nemoći da bi se ozbiljnije potrudio oko moralnosti. Tako se dade shvatiti i manjak smisla za red i moralne zakone i za ona dobra koja iz tih zakona proizilaze, kao i zla što dolaze od kršenja tih zakona. Narodu koji je u sebi zdrav vanjske teškoće i teške životne prilike ne mogu tako slomiti dušu. Gdje je razorenna tjelesna konstitucija, razoren je i podloga duševnog života. Kad na takvog čovjeka dode zahtjev da se trudi oko svoje ljudskosti, da se trga iz niskoće i diže u viši duhovni svijet i život, on se nađe pred nesvladivim poteškoćama jer za to se traži dovoljno »moralne čvrstoće, predviđačke inteligencije i prilagodivačke sposobnosti«,¹⁸ a on je nema.

Takovih sposobnosti, nažalost, nije moglo biti u rastrovanom i nezdravom tijelu kao što je naš narod. Ni kod zdravih naroda nisu prilike lake, no oni se znaju prilagoditi prilikama, ali tako časno da se nikad ne iznevjere moralnim načelima. Tako čine jer znaju pred-

viđati što će slijediti ako čine naopako, a što će slijediti ako se drže moralnih načela. Te sposobnosti duša u bolesnom, razorenom i otrovanom tijelu nema. A čovjek se upravo time diže iznad životinje što on sve može predvidjeti i urediti, a životinja to ne može. »Čovjek radi svrhovito ili smisleno. On može svojevoljno započeti neke čine koji vode k namjeravanom cilju bez nagonske usiljenosti. Za svrhom čovjek teži iz nekih svjesnih ili nesvjesnih pobuda. Nagonskim pobudama može čovjek misaono-voljno suprotstaviti svoj ‘ne’.«¹⁹ Takvog smišljenog usmjerenja života k visokomu cilju, nažalost, nije bilo kod onoga zatrovanog dijela našega naroda. Zašto? »Značajka je današnje inteligencije da zazire od teškog intelektualnog rada, koji se traži za sustavno izučavanje filozofije pa olako usvaja nazore do kojih vodi promičba i ‘duh vremena’«.²⁰

Uz takve preduvjete ne može se nikada razviti čovjek. Svetе uspomene župnik Adam Filipović tužio se u svoje vrijeme jednomu kolegi svećeniku: »Naš čovjek jede masno, zalijeva rakijom i vinom i to sve obilno, iz dana u dan. Pa neka onda živi čisto. Ne ćeš, brate.«²¹ Što vrijedi za čistoću, vrijedi i za sav ostali čudoredni život jer sve je to međusobno tijesno povezano. I tako na svim poljima.

Na cijelom polju čudoređa mogu se vidjeti same ruševine ili povenule biljke. Još je Antun Gustav Matoš nad tom tužnom činjenicom kukao: »Tko danas živi kao da će svaki čas umrijeti? Tko osjeća da živi tek kao svijest svijeta, kao dio božanstva u kojemu se duša čovječanstva pročišćuje i principu savršenstva približuje? Tko zna da je glavni cilj životu kult duše, a čovjek da je prijelaz iz amoralnog u moralni, iz materijalnog u idealni svijet? Tko ljubi u ovom svijetu mržnje, nalazeći u bolima higijenu duše? Cilj života nije ni znanje ni moć, već dobrota. Ima ljudi i ljudi. Jedni su to kao nosioci moralnog, naučnog, umjetničkog ili herojskog ideała, drugi tek imenom, pa to i nisu pravi ljudi, živući tek parazitski od glavnice idealnog čovjeka.«²²

Ono od čega se bolovalo na cijelom moralnom području očitovalo se napose na polju rodoljublja. Zatajilo se zato što su mnogi

Hrvati slabi i nikakvi Hrvati? Zato što nemaju hrvatskog odgoja i što im manjka poznavanje hrvatske povijesti. Pitam vas, koliko je Hrvata pročitalo *Povijest hrvatsku I. i II.* od Tadije Smičiklase?²³ »Dok ne znaš svoju historiju nisi, sinko, potpun Hrvat, a napola Hrvat nije nikakav Hrvat. Zato čitajte hrvatsku historiju jer ona je naše nacionalno sveto pismo,« govorio je Vjekoslav Klaić.²⁴ To su, evo, teške rane, od kojih boluje veliki dio našega hrvatskog naroda, rane iz kojih izviru još teža zla i nesreće.

1.3. Kamo nas to vodi kao narod?

Kamo će nas to odvesti ako ovako ostane? Čovjeku koji ima vjere dosta je pročitati što Bog poručuje glede urednog i neurednog života među ljudima, a zabilježio je Mojsije, pa će ga strava spopasti od onoga što nas čeka ako ovakovi ostanemo i ako toliki narod pustimo da ostane takav. »Gle, danas stavljam pred te život i sreću, smrt i nesreću.« »Ljubi Gospodina Boga svoga, slušaj njegov glas, prianjav uz njega da živiš ti i tvoje potomstvo.« »Ako budeš vjerno slušao Gospoda Boga svojega, i ako budeš izvršavao njegove zapovijedi što ih danas dajem, užvisit će te Gospod Bog tvoj, i blagoslovjen ćeš biti u gradu, na polju, na putu, u ratu, bit ćeš svoj gospodar. Ali, ako ne slušaš Gospoda Boga svojega, i savjeno ne držiš svih njegovih zapovijedi i naredaba, što ti ih danas dajem, onda će doći na tebe sva prokletstva: u gradu i u polju, kod žetve i stada, kuga, suša, neprijatelji će te tvoji poraziti, mrtvaci tvoji bit će hrana pticama i životinjama, sinovi i kćeri bit će odvedeni u ropstvo, tlačit će te neprijatelj, poludjet ćeš od onoga što ćeš gledati svojim očima.«²⁵ To bi moralno biti dosta svakomu koji hoće misliti. Moralni zakoni upisani su u narav razumne ljudske osobe za dobro te iste naravi. Zato je i naš narod ispravno opazio i izrazio poslovcicom: Tko zakon ne pazi, zakon ga kazni. A druga popunjuje prvu: Bez uzde strast, gotova propast. Sama naime priroda kažnjava svakoga tko se ogrješuje o prirodne zakone, kako je to istra-

živanjem ustanovio švicarski pedagog Pestalozzi, osnivatelj sustavnog odgajanja naroda.²⁶

Uostalom, dosta je pogledati u povijest pojedinih naroda pa će svatko moći brzo zapaziti kako se ispunjavaju obećanja i prijetnje Božje nad onim narodima koji se drže ili krše zakone Božje. Našeg naroda npr. u nekim krajevima naprsto nestaje radi »bijele kuge«, dakle radi gaženja prirodnog zakona: »Rastite i množite se!« U bjelovarskom i dugoselskom kotaru rađa se godišnje tek jedno ili dvoje djece na više tisuća žitelja. U Slavoniji i Srijemu na tisuću žitelja tek troje djece. Jedino u Bosni i Hercegovini, Lici i Hrvatskom zagorju godišnje broj rođenih veći je od broja umrlih. Ti su krajevi, kako je poznato, i u vjerskom i moralnom pogledu na višem stupnju nego oni koji izumiru. Oni s »bijelom kugom« pravi su grobari Hrvatske i Hrvata.²⁷ I tu se ispunjava ona narodna: »Od zla roda nek nema poroda.« Priroda sama kažnjava one koji se o prirodne zakone ogrješuju. Tako je to uvijek i svuda. Ako pak prirodu hoće lukavi ljudi izigrati svojom dosjetljivošću, tada posegne sam Gospodar prirode, i tada na oba uha zuji svakomu koji čuje o njegovim sudovima.

Dubrovnik se u 15. i 16.vijeku najviše digao bogatstvom. Naučalost i tu se ispunilo: »Teško je bogatašu unići u kraljevstvo nebesko.«²⁸ U obilju predali su se svakojakomu uživanju bez obzira na zakone razuma i vjere. Raskalašenost, nasilje, podmićivanje, raskoš žena, bludni život, bračna nevjernost, pohlepa za zlatom, sve je to zabrinjavalo trijezne rodoljube te su dizali glas da bi svoje sugrađane digli iz opaćina i strasti. Propovjednici su upozoravali kako je Bog već nekoliko puta kaznio Republiku radi grijeha. Tako je 1526. pomrlo od kuge 20 tisuća građana. Manji potresi 1520. i 1573. bili su kao opomena. Gundulić sastavlja alegorijsku pastirsku igru *Dubravka* u kojoj je opjevao ljepotu slobode, ali upozorava da je sloboda dar Višnjega onima koji poštuju Njegove zakone. Treba se, dakle, vrlo zabrinuti što će biti od Dubrovnika ako se i dalje gaze zakoni Božji i vrijedi načelo:

Bio bi grijeh, kad gosti
svak se ini i štuje,
da trbuš moj posti
i prazan gladuje.
Zaludu ovaj dan slobode svečan ni,
neg da je svak slobodan, što hoće da čini.

Pak načelo bludnika:
Ne čudim se o ljubavi,
a nije mala ni velika,
koga u ovoj Dubravi
ne učini ti ljubovnika.

O podmićivanju imali su ovo uvjerenje:
Bez mite sve je to inako,
Darovi zamute nebesa i pako
Darin se vlada svijet na volji i sudi,
dar pravi, može rijet, gospodar se od ljudi.

I lakomost i lijenost našla je svoje opravdanje:
Neka idu ovnovi i ovce najbolje [vuku i lupežima]
stardu me ne zovi [govori materi] ni mi je past od volje.

Gundulić uopće tvrdi da su u Dubravi zakoni zgaženi:
Riet je triebi
da vrh vladanja svih na svitu,
da vladalac višnji s nebi
ima pomnju posobitu.
Da se on danas ne nadkloni vrh Dubrave veo naše,
po tleh iđahu svi zakoni, sloboda se satiraše.

Često im doziva u pamet:
O lijepa, o draga, o sladka slobodo,
dare, u kom sva dobra Viši nam Bog je do.

Neka se zamisle što će izgubiti ako izgube tu slobodu, koja se može održati jedino ondje gdje se poštuje zakon Božji.

Bilo je uz Gundulića i više dobrih rodoljuba pa su oni 1628. predstavljali Dubravku na trgu pred kneževim dvorom. Ali su ju Dubrovčani primili s negodovanjem. Svi su osjećali iscrpljenost Republike i podsmjehivali se. Toliko je duh bio u grijesima klonuo. Na sve poticaje i pokušaje pravih prijatelja svojih nisu se obazirali. Bit će da su se pouz davali u svoje palače, i mudrost, i moć, i novac. Ali, došao je 6. travnja 1667. Ujutro u osam sati kad su se spremali u katedralu na obrede velike srijede, potrese se grad i cijela okolica, tako da je u nekoliko sekundi sav grad bio jedna ruševina. Od 5 tisuća stanovnika unutar samih zidina ostalo ih je zdravih i živih pet stotina.

Jakov Palmotić opisuje tu katastrofu u svojem epskom spjevu *Dubrovnik ponovljen*.

Ali trešnja nemilosna
Jur vaskolik grad razvali...
Crkve i dvori svikolici
Ki sa građom k nebu uspeše
U visokoj svojoj dici,
Sad satreni po tlih leže...
Ah, koliko nam plemića
Crkva glavna ljuto pobi!
U suzami tega cića
Živi kanu puknuo bi...
Viđahu se, gdje telesa
Mrtva leže po sve kraje
I sved zemlja ka se tresa
Gdje svud čini smrtne vaje.
Ovdje glave bez moždani,
Ondje bjehu sve stučene,
Ovdi ruke na poljani,
Ondje noge izmrvljene...

Odasvuda se u dubini
Razorenijeh iz gomila
Strahovitoj u vrlini
Čuju glasi puni cvila.
Odsvuda se vika čuje,
Odsvuda se pomoć pita,
Svak bugari, svak boluje,
Svak u strahu zlom mahnita...
Žaleć tugu mila grada
Gdje ovakoju u žalosti
Nemilosnom trešnjom pada
U gospodskoj svoj svjetlosti.
I gdje u njemu veće zgara
U načinu strahovitu
Svakolika slava stara
Kom slovjaše svud po svitu.²⁹

Tako je to zadesilo Dubrovnik radi palog morala. Tako je često puta bilo u povijesti našoj, u cijelom narodu našem. Sad nas kažnjava priroda sama, sada Bog gospodar i vladar. Radi nesloge dolazi do velikih nevolja. Prije 900 godina jedni su ginuli i izginuli s posljednjim kraljem narodne krvi, a drugi su ginuli da bi na hrvatsko prijestolje doveli tuđinca. U 14. stoljeću Anžuvinci ratuju protiv Mlečana za Dalmaciju, a Hrvati ginu na obje strane. Pred 400 godina, nakon pogibije Ludovika II. Jagelovića na Mohačkom polju, jedni su Hrvati na Cetinu, 1. siječnja 1527. izabrali za kralja Ferdinanda Habsburškog, a drugi, isto tako Hrvati, izabrali su u Dubravi kod Vrbovca 6. siječnja 1527. Ivana Zapolju. Među podvojenim hrvatskim plemstvom uslijedio je rat za tuđinca na hrvatskom prijestolju! Ginulo se na obje strane, a Turčin im je prodirao sve dublje u zemlju. Kod Varaždina pogiba vrli junak Krsto Frankopan, a narod ostaje kao obezglavljen. U manjim ili većim neslogama uvijek je strašno stradao narod. Tako je bilo i u davnoj i nedavnoj prošlosti.

A što nam se sprema u budućnosti – to vidimo na svoje oči. Poznat je Garašaninov³⁰ plan *Naćertanje*, po kojem treba da Hrvatska nestane. Prema tom planu Srbi rade već sto godina. Između Prvoga i Drugoga svjetskog rata otpalo je na pravoslavlje oko 250 tisuća Hrvata. Oni koji su imali uvida u tadašnju statistiku kažu da je toga bilo i daleke više. Prenerazili se nad tim i pastiri vjernika i rođljubi jer to nije nitko ni slutio. »I neopazice bili bismo ostali bez vjernika«, zabrinuto je ustanovio jedan od viših pastira. To je samo jedna etapa u planskom uništavanju Hrvata i Hrvatske i katolicizma u Hrvatskoj. A da su Hrvati ljudi – potpuni ljudi – ne bi se mi trebali bojati nikakvih zatornih planova pa ni Garašaninovih *Naćertanja*. Oni Hrvati koji su bili potpuni ljudi izdržali su sve navale, patili su, bili su ponižavani, ali nisu izdali ni vjeru ni domovinu, ni čovještva svoga. Takvih je bilo mnogo, na stotine tisuća. Svjedoče o tome logori, tamnice i čitava groblja pobijenih Hrvata. Ali, dokle god je velik broj nedoraslih i neizgrađenih, velika je i opasnost.

U novo vrijeme opasnost su komunisti. »Komunisti nisu nigdje na svijetu došli na vlast slobodnim izborima, nego varanjem, nasiljem, lukavošću i političkim smicalicama.«³¹ Zato oni uspijevaju ondje gdje narod nije dosta prosvijećen, odgojen za pravdu i poštjenje, discipliniran. Nad narodom koji nije takav oni mogu uvijek uspjeti jer »komunizam ima svoje uspjehe pripisati svojoj elastičnosti«, mišljenje je mnogih poznavalaca toga sistema. To znači da komunisti u svakoj novoj situaciji mogu tako lagati da im povjeruju oni koji nisu dobro poučeni, pronicavi i dorasli. Zar zbilja sve ide u propast? Zar cijeli narod?

2. Sinovi svjetla, a ne više tame (1 Sol 5,5.)

2.1. Što dakle da radimo?

»Ustani ti, koji spavaš i uskrnsni od mrtvih!«, Ef, 5,14.

Nizozemski filozof Johan Huizinga³² predvidio je da će današnje čovječanstvo istom onda opet početi čovječno živjeti kad opet

bude krotko, kad se dakle digne iz svoje umišljenosti i nezrelosti, i kad počne opet stvarno gledati na svijet i svoj život u svijetu.

Čini se da je došlo vrijeme ljudske krotkosti. Nakon što je čovječanstvo doživjelo brodolom, katastrofu i Drugoga svjetskog rata, postalo je sposobnije da pravilno procjenjuje život i pojave u životu. Sad je sposobnije uvidjeti da je »ideal i idealna duša jedina stvarnost, jedina vrijednost. Zato su prvi narodi oni koji obiluju tim kapitalom jer od svih vrijednosti najvrjednija je velika i idealna duša«.³³ Mnogi u kojima se još nije ugasila i zadnja iskra težnje za čovječnošću sada osjećaju da moraju biti drukčiji nego što su bili prije, da moraju biti ljudi, dobri ljudi. Zato traže luku spasa. Crkve se opet pune. Svima je dosta materijalizma i liberalizma. Uviđaju kako su te zablude duboko iskvarile čovjeka. U praksi uviđaju ono što je učenjak Max Planck već prije govorio na temelju znanstvenog stanovišta: »Materijalizam nam se pokazuje u svojoj pravoj svjetlosti, ili bolje reći, tami. Pokazuje nam se kao velika besmisličica, i kao lažan naučni sistem.«³⁴ Čovjek je osjetio da »čovjek nikad ne bijaše nesretniji no u naše sretno utilitarističko doba imperijalizma i socijalizma, demokracije i nečuvene tiranije; da čovjek nikada ne bijaše više plitak, površan, dogmatičan i lakovjeran. Nikad čovječanstvo ne bijaše sretnije i nikad očajnije. Nikad čovjek ne bijaše veći kao društvo i nikad manji kao pojedinac. Nikad nije više znao i nikad nije bio nesposobniji za pravi život, za viši život, za idealan život«, još nedavno je pisao Matoš.³⁵

U onom očajnom stanju, u duševnom mraku u kakav je ljude uljuljaо liberalizam i materijalizam, nisu htjeli čuti glas Crkve: »Ustanite vi, što spavate, oživite vi mrtvaci!«³⁶ Nakon svega onoga što smo proživjeli, počeli su se osvješćivati i oni koji bi se prije na poticaj Crkve ili dobrog prijatelja samo otresli i zamumljali nešto bogumrsko. Sada uviđaju da brlog nije stan za njih. Sada podižu oči gore k Ocu svjetlosti.

Sada skoro svi osjećaju da iako »ne može svatko postati pjesnik, učenjak, ili junak, ali svatko, osim atavistički žigosanih izni-

maka, može osjetiti u sebi Boga, načelo općega reda i zakona, i svatko može izgrađivati svoju savjest, svatko može postati pošten čovjek. Dok kult energije i uma nije pristupačan svakome, genij dobrote je, kao dar suze, dan velikoj većini ljudi, pa je najveća krivica modernosti što je baš tu najvažniju stranu duše i čovjeka najviše zapustila, te je moderan čovjek moralno siroče, a moderan život ilustracija bestijalnog egoizma i bestijalne borbe za bestijalan život... Aristokratski mislioci tvrde da tek neznatna manjina ljudi može živjeti višim, idealnim životom. To je zabluda. »Vječna je zasluga kršćanstva što je, nasuprot poganskim mudracima, dokazalo da tim životom može živjeti svatko, pa i najprostiji.«³⁷

Okolnosti su danas povoljnije. Treba samo ono provesti što je počelo klijati u dušama. Treba provesti ono što je rekao grčki liričar Pindar: »Budi ono što jesi! Ti si čovjek, budi, dakle, čovjek!«³⁸ Budi razuman, pošten, savjestan, ili kako to kratko kaže naš narod: »Budi čovjek!« U tom je jedino rješenje svih naših problema. To je jedini put k oslobođenju od svakog ropstva, jedini uvjet za pobjedu protiv svakog neprijatelja.

Budi čovjek, ali ne tek nekakav, polovičan. Jedino potpun čovjek je čovjek. Onakav kako ga je opjevao August Šenoa u pjesmi *Budi svoj!*

Ne kloni dušom, i da nijesi mlitav,
Put vedra neba diži svoje čelo! [...]
Ti skupi pamet, upri zdrave ruke,
I budi svoj! [...]
Ni desno, ni lijevo da se nisi mako, [...]
I pravim drži pravo, krivim krivo,
I budi svoj! [...]
I neka ti je vazda vedra pamet.
Srce vrelo, duša čista, žarka; [...]
I radi za svijet, al ne slušaj pljeska;
I ljubi svijet, al ne nadaj se plaći, [...]
U tvojoj svijesti hvala ti je trudu, [...]

Oj, budi svoj, i čovjek ljudskog zvanja!
Pa diži čelo kao sunce čisto;
Jer kukavica tek se rđi klanja,
Ti gledaj, da l' i duša zlata vrijedi,
Pa budi svoj!³⁹

Takvi su ljudi jedini sposobni da si urede častan život dostojan čovjeka, pa će takav život biti i sretan. Oni se neće lako dati prevariti zamamljivostima, niti prestrašiti prijetnjama jer bistar um koga su se uvijek držali postaje sve bistriji, a poštenje njihovo u poteškoćama se sve više čeliči. Takvi će stajati čvrsti i protiv vlastitim strastima i protiv tuđim štetnim utjecajima.

Oni neće biti nepravedni prema tuđincu, ali još manje prema svome. Oni imaju zdrav sud, oštromuoni su pa znaju dobro prosuditi tko je njihov, a tko nije, tko im je prijatelj, a tko neprijatelj. Iskustvo ih uči da često »iz Mire tri vraga vire«, pa ne vjeruju prijetvornoj ljubeznosti. Drže se one poslovice: »Ne govori sve što znaš, ne čini sve što možeš, ne vjeruj sve što čuješ.« Oni sve prosuđuju razumom, a kad sami ne mogu naći rješenje, potraže savjet kod poštenih ljudi. I tako se u svojem čovještvu sve više razvijaju i postaju sve potpuniji ljudi.

Pa nećemo mi na tom polju biti neki novajlje. I mi možemo s ponosom gledati na mnoge naše potpune, izgrađene ljude. Treba samo da se svatko svestrano trudi da se ta dobrota i dalje neprestano širi i razvija.

Gledajmo ih samo! Naći ćemo ih oko sebe, u našoj povijesti i u našim velikanima. Navedimo jedan ili drugi primjer takvog izgrađenog i potpunog čovjeka iz naše sredine. Oni su svijetli likovi. Neka svijetle, a ne da ih potiskujemo u zaborav.

Godine 1944. donijele su *Osječke novine* dirljiv oproštaj bankovnih činovnika od svojeg »šefa« koji je onih dana umro. Naglasili su da je bio »čovjek velike ljubavi za rad, svestrano stručan i budne svijesti u vršenju svoga poziva i posla; da je nosio sav teret

odgovornosti, nerazumijevanja i nezadovoljstva. Ipak uza sve tegobe i smetnje s kojima se susretao u radu, blaga i vedra narav nije mu nikada dopustila da drugi osjetе brige i terete koji su ga tišili. Uvijek je bio jednako susretljiv i prijazan prema strankama kao i prema svojim službenicima.⁴⁰ Vanjštinom je ostavljao dojam »umornog i ispaćenog starijeg gospodina. Povučen, skroman u svom privatnom životu, gotovo nepoznat izvan svog ureda.« Što je bilo na njemu, što ga je učinilo tako milim i časnim u očima službenika? »Na svojoj dužnosti i poslu«, nastavljaju oni, »hrabro je i stočki nosio svoj životni križ boreći se neumorno za svoj zadatak ostavši na svojoj dužnosti do posljednjeg daha života.« Da, to je potpun čovjek. »Vidjeti slabosti, neodgojenost i nepravdu svoje okoline, osjećati ih bolno jer je nemoguće zlo ne osjećati bolno, a ipak ostati čvrst, vjeran svojemu pozivu, svojim zadatcima, svojim načelima razumnosti.⁴¹ To je bio potpun čovjek, jedan među našom hrvatskom i religioznom inteligencijom. A bilo ih je mnogo.

Evo i s našeg sela jedne ličnosti koja se u svojim prilikama izgradila u potpuno zrelu, cjelovitu ličnost. Bila je to starica u selu visoko u planinama. Ležala je bolesna već jedanaest godina. Kad ju je posjetio svećenik i iz učitivosti je upitao je li joj teško, njezino se patničko lice razvedri i spokojno odgovori: »Nije mi teško, samo neka mi Bog i nadalje uzdrži zdravu pamet.« U njezinoj kući, iako siromašnoj, i djeca su bila siromašna, ali marljiva, kuća čista i uredna, vladao je razbor i poštenje. A to zasigurno nije bila jedina takva kuća.

U doba najnovije strahovlade, dok su se mnogi skrivali i prestali dolaziti u crkvu, jedan se otac sa svojom brojnom obitelji junaka održao kao pravi karakter. Kad su ga nagovarali da stupi u partiju, on im odgovara: »Ja nisam za vas. Ja vjerujem i svoje čuvjarske dužnosti vršiti kako mi savjest nalaže.« Progonili su ga, snizavalici mu doplatke za djecu, morao se zaduživati da ih uzdrži. Mnogo puta je u teškoćama uzdahnuo, ali samo jednoga se bojao, da ne bi čime Boga uvrijedio. To je bio potpun čovjek.

Da nam je sav narod bio takav, ili barem većina, ovako teške nesreće ne bi nas zadesile i pratile. Ali mnogi nisu ni željeli biti takvi, pa ih se dotle nije moglo ni dovesti. I sada je, ali u drugačijim okolnostima, ispunjen prvi uvjet da netko postane čovjekom, a to je ozbiljna želja htjeti biti čovjekom. I sada trebaju nastojati, uprijeti, svi koji su na to pozvani.

Budimo jednom potpuni ljudi, pa će nam sunce drugačije sjati. Ne pijani, nego trijezni! Ne svadljivi, nego složni u ljubavi! Ne ubojice vlastitog potomstva, nego rodan narod snažnih pokoljenja! Ne psovači, nego ljudi razuma i vjere!

2.2. Kako odgajati našeg čovjeka?

Jedno stoji: onako kako se radilo, ne može se odgojiti potpuna čovjeka, dorasla da izvrši zadaće koje život danas donosi. O tom nas je iskustvo dovoljno poučilo. Neuspjeh nije bio u krivim odgojnim načelima ili preslabim sredstvima, nego se prava načela nisu primjenjivala, niti sredstva onako upotrebljavala kako bi dovela do uspjeha.

Bogu hvala, ipak imamo iskustva kako se može i uspješno odgajati. Ta prokušana sredstva i načini trebaju nam biti uzorom. Ako k tomu dodamo još moderna sredstva, uspjeh će nam biti osiguran ne samo u nekakvima oazama, nego općenito i posvuda.

Poznato je npr. kako bi se na misijama što su ih nekoć vodili naši pučki misionari, zavađeni i nesložni ljudi mirili i neslogu odbacivali. To je redovito bilo tako dirljivo i duboko iskreno da bi sav narod plakao na takvim prizorima. Svatko prašta svakomu, i cijela župa kao preporođena odahnula bi jer se riješila nepodnosivih boli i briga koje su iz zavađenosti nastajale i dugo trajale.

Protiv psovke u misijama 18. vijeka i sam je narod smislio kako da se ta sramotna navika trajno ukloni. Nije bilo rijetko da su zaključili da se svakoga bogopsovača kazni batinama. Bijele kuge nestajalo je iz takvih sela i redovito bi već sljedeće godine bilo dva

i tri put više poroda nego prije. Protiv pijanstva u takvim selima i župama borili su se svi: roditelji, učitelji, susjedi... i uspjesi su bili tako lijepi da se čovjek mora diviti koliko snažne i dobre volje ima u tom narodu, kad mu se duša probudi na bolji, časniji život. Našao sam na jednoga starca koji je u mladosti bio odan piću. Na misijama je odlučio da nikad više neće piti alkoholnog pića, a pogotovo ne rakije. Od onda je imao svoju mjeru: jednu trećinu čaše vina dvije trećine vode. To je držao dugi niz godina i nikada se nije iznevjerio svojoj odluci. Kad u takvoj župi župnik poslije misija nastavi sveti posao kršćanskog odgoja, moći će se govoriti i o mnogim potpunim ljudima.

Uspjeh će biti još potpuniji ako se propovijedima pridodaju priredbe sa slikokazima i predavanjima na kojima bi sudjelovali liječnici, pravnici i drugi stručnjaci u svjetovnim znanostima da pouče narod o manama koje nas toliko ponizuju. Tako bi se upotrijebila sva sredstva, naravna i svrhunaravna, za ozdravljenje čovjeka. Sve nam to jamči da bi se naš narod, koliko ga poznajemo, pomalo, ali sigurno vjerski, moralno, prosvjetno i rodoljubno uzdizao.

Bit će onih koji će se protiviti tomu načinu odgajanja, pa će htjeti »odgajati« narod za drugačije, svoje ciljeve. No, naš današnji čovjek već je iskusio gorko plodove materijalističkog i liberalnog odgoja. Gorke plodove mora se uvijek očekivati od svih onih sistema koji odgajanje ne grade na onim temeljima na kojima su se jedinima ljudi uvijek odgajali u potpune ljude, a to su zakoni čovječnosti koje u sebi upisane nosi svaki čovjek. »Pogani po naravi čine ono što je objavljeno po zakonu, premda objavljenoga Mojsijeva zakona nisu upoznali. Oni dokazuju da je ono što zakon zapovijeda upisano u srcima njihovim.«⁴² Pa i pogarin Cicero je tvrdio: »Uvjerenje svih uistinu mudrih ljudi uvijek je bilo ovo: ‘ćudoredni zakoni nisu od ljudi izmišljeni, niti od naroda uvedeni, nego ti su zakoni vječni i po njima se mora ravnati cijeli svijet. Ti su zakoni dani od samoga Boga, kao što je od Boga i sav duhovni poredak, kao što je od Boga i obveza te zakone i taj poredak poštivati i ob-

državati'.⁴³ Prirodni su zakoni upisani u ljudska srca da se čovjek u životu po njima ravna. To su npr.: poštuj roditelje; ne čini dugomu što ne želiš da drugi tebi čini; ne podavaj se strastima; poštuj Najviše Biće i drugi. Jedino kad se čovjek drži tih zakona postaje uistinu čovjek, kao što biljka i životinja postaju vrijedne ako se razvijaju po zakonima svoje vrste. Prema tim zakonima postupa savjest kad goni čovjeka da ih se drži. Po njima se ravnaju roditelji i odgojitelji kojima je iskreno stalo da pripomažu čovjeku do njegova dobra i pravilna razvitka. Tako pravilan odgoj čovjeka zamisljavaju svi, priprosti ljudi, učenjaci i filozofi, svi koji ljudsku narav stvarno gledaju onakvom kakva ona jest.

Tako je odgoj našega čovjeka zamisljala i naša priznata spisateljica odgojnih pripovijetki Ivana Brlić-Mažuranić, unuka glasovitog pjesnika. U pripovijesti *Regoč* opisuje kako je vila Kosjenka, a to je inteligencija, naišla na poludivljeg čovjeka Regoča i htjela ga kultivirati. No njemu je to bilo preteško i on u kulturi zapravo ne vidi ništa vrijedno. Vila ga stoga povede do dva sela koja su među sobom zavađena radi gumna i pašnjaka, mlinova i drvosjeka, a ponajviše radi starješinske palice: tko će, naime, biti seoski starješina, da li iz ovoga ili onoga sela. Kad su se oba sela zbog vlastite zlobe potopila, preostala su samo djeca i dvoje staraca koji su jedini bili mudri i popeli se na tavan kuće te voda nije do njih doprla. Kad Regoč opazi naborana lica starca i starice, prestraši se od takovog života i pobegne natrag u svoj porušeni grad Leđan, a starci će pričati djeci i poučavati ih kako se ore, obraduje zemlja i kako se živi poštenije nego su živjela ona dva sela. Spisateljica je tu prikazala dva uzroka naše zaostalosti: nerazmišljanje je krivo što smo zaostali, a zloba je kriva što ne živimo kao ljudi. Mislti i pošteno živjeti naučit će narod iz priča, to jest iz povijesti i svega dobra, po načelima zdrave pameti i vjere. Tako su pisane sve pripovijesti Ivane Brlić Mažuranić.⁴⁴

Pravi odgojitelji trgat će, dakle, naš narod iz duševne neaktivnosti kad mu donesu pravu prosvjetu, kad mu u ruke dadu dobre

knjige. (Vidi popis prikladnih knjiga!) A djelovat će i svojim primjerom i dobrim riječima o čestitosti i moralnosti. Tako će se narod svestrano odgajati u dobrohotnosti, poštivanju i slozi, te radošti i nad tuđim napretkom kod svih s kojima nas sudbina tješnje povezuje, a suzbijat će sve što bi moglo tu slogu i plemenitost razarati, kao što je srdžba, svojeglavost, pohlepa, zavist, podmukla borba za prestiž...

Osim načela kršćanskog nauka, pri tom će vrlo dobro doći, i pripovijesti i poslovice koje pristaju baš za ovu ili onu zgodu. Naše su poslovice kao stvorene baš u tu svrhu. O hrvatskim poslovicama dr. Maraković kaže da su, baš kao i narod, »skroz prožete dobrim načelima. Taj etički idealizam bijaše ono svjetlo koje je ogrijevalo njegovo biće hrvatskog naroda kroz tolike tegobne vjekove.«⁴⁵

Oni naši bezbrojni seljaci i građani koji su imali u svojoj maloj kućnoj knjižnici Sv. Pismo, živote svetaca i druge dobre knjige iz kojih se na glas čitalo okupljenoj obitelji, osobito za zimskih večeri, sami su se izgrađivali u potpune ljude, a izgrađivali su i druge. Čitajući dobre knjige, osjetili su da je mudrost slatka kao med.⁴⁶ I oni koji na počasnom mjestu u svojoj kući drže slike naših velikana kao što su bili Lang, Merz, Starčević... gledajući ih kao svoje uzore, crpu iz njihova primjera snagu za svoju izgradnju. Iz njihova primjera uče da budu sposobni za častan život ne samo u uskom obiteljskom krugu ili selu, ili još najviše u svojoj općini, nego se ospozobljavaju i za ostale dužnosti kao članovi svoga naroda i Crkve. I to su tek potpuno izgrađeni ljudi spremni za sve što život stavi pred njih kao zadatak. Oni žive za najviše ideale jednoga čovjeka, i to su tek potpuni ljudi. Kad čovjek živi za najviše ideale kao što su čovječnost, zajednica, vjera, zaštićena su mu i druga dobra koja su potrebna pojedincu, obitelji i općini.

Sav je taj rad vrlo jednostavan, samo ako čovjek drži na pameti ona načela o kojima govore razum i vjera. Načelnost je u svemu tome središnja snaga. Ljudi zdravih načela postaju potpuni ljudi. Međutim, kako mekušaste naravi ne vole načela, nego im se odu-

piru, imat će odgojitelji kod nas i s time ozbiljnih briga i poteškoća. Začudo, naći ćemo među takozvanom inteligencijom ljudi koji su uporni protivnici načelnog života. Vele da je to za Nijemce, a mi da više volimo slobodu. No, biti bez životnih načela znači ostati u brlogu. A mi se moramo dići do časti i dostojanstva čovjeka, a to se postizava jedino ustrajnim samoodgojem po načelima zdravog razuma i vjere.

3. Tko je kao Bog naš, Emanuel!⁴⁷

Napomena: Emmanuel je židovska riječ i znači: Bog s nama. Izaija je u svojem proročtvu (7,14) navijestio da će to biti ime Sinu koji se ima roditi od Djevice. David je u 17. psalmu opjevao dobrotu Božju koja ga je obasipala u njegovu životu, te joj za sve izriče duboku zahvalnost. U 32. retku zahvaljuje napose za sve veliko što je u životu izveo jer je to uspio samo uz pomoć i snagom milosti Božje, a ne sam svojom snagom, jer ljudska snaga nema drugoga izvora osim Boga. I David je crpio snagu iz toga nepobjedivog vrela. Bog mu je dao svu snagu, i još više: Bog je često sam uklonio zapreke i izveo djela koja David nije mogao.

3.1. Emanuel

Jedan od naših jačih intelektualaca odgajao je svojeg sina, dečka od 14 godina, po metodama najmodernijih pedagoga, ali želenoga uspjeha nikako da opazi. Pripovjedi on svoju muku jednomu svećeniku, svojemu prijatelju. Razgovor je svršio odlukom da sina pošalje u jedan katolički odgojni zavod. Nakon godinu dana momčić se sasvim primirio. Počeo je sve ozbiljnije shvaćati svoje dužnosti pa je i otac bio zadovoljan. U modernim odgojnim metodama sve se upotrebljava, samo jedno se zaboravlja, a to je ono bitno – Bog. Zaboravlja se vječna istina: »Ako Gospodin kuću ne gradi, uzalud se trude graditelji.«⁴⁸ Moderni odgojitelji htjeli bi graditi na liberalnom

temelju, to jest bez osobite veze s Bogom, a to je isto kao očekivati od prirode da rodi lijepim jedrim plodovima tamo gdje ne dopire svjetlost i toplina sunca. Ono što je sunce za prirodu, to je Bog za svemir i za svekoliko čovječanstvo i za svakog pojedinog čovjeka. Od Boga čovjek dobiva naravno svjetlo razuma i svrhunaravno svjetlo objave i milosti u kojem spoznaje čak i tajne višeg duhovnog života. Među tim tajnama spoznaje i tajnu kako čovjek može postati sve savršeniji čak do zavidne inteligencije i jakosti duha sposobnog za život korisnog člana zajednice. Liberalno gledanje na svijet, bez obzira na Stvoritelja i Upravitelja svijeta, u nekoj maglovitoj i »zatvorenoj uzročnosti«, jest doduše liberalno, ali je i besmisleno. Zato im se ne može pomoći. Oni će lutati od sistema do sistema, i mjesto da odgajaju ljude, uistinu »odgajaju« sve više neljude.

Negdje početkom ovoga stoljeća našlo se u Zagrebu na okupu odlično društvo naših vrhunskih intelektualaca. Najodličniji među njima bio je poznati mason i sveučilišni profesor. Razgovaralo se i o ratu koji se već naslućivao. Taj profesor mason vrlo suvereno je uvjeravao svoje kolege da do rata nikad više neće doći jer je čovječanstvo već toliko oplemenjeno, toliko humano, da će se na toj humanosti razbiti svaki pokušaj rata, ma s koje strane zaprijetio. Nedugo nakon toga taj humani mason je pokazao veću okrutnost i divljaštvo nego ikada ikoji divljak.

Zaludu se briga nosi,
izgubljena je sva muka,
ako nebo ne porosi
i ne skupi Božja ruka.
Sitva pada sva na kamen,
žetva ide sva u plamen. (Kanižlić)

Bez pomoći višnje s nebi
svijeta je stavnost svim bjeguća.
Satiru se sama u себi
silna carstva i moguća.⁴⁹

Samo u vezi s Bogom može čovjek postati potpun čovjek! »Bez mene ne možete ništa učiniti.«⁵⁰ »Svaki dobar dar dolazi odozgor, od Oca svjetlosti.«⁵¹ To doduše ne ide lako u glavu nijednomu liberalcu dok ga život ne urazumi. Neki je Židov čuo kako jedan propovjednik tvrdi da bez Boga nitko ne može biti pošten čovjek. Židov na to sažalno dobaci: »Vidi se da ovomu propovjedniku manjka mnogo inteligencije.« Nešto poslije toga doživio je taj Židov da su ga progonili – tko? Bezbožnici! Sistem bez Boga! Možda mu je tada sinulo da je propovjednik ipak imao dovoljno inteligencije i rekao živu istinu.

Dok se jedni zavaravaju i misle odgajati na samovoljnim načelima, a uistinu grade kuću na pijesku pa im se neprestano ruši, dotle drugi, koji crpe znanje i jakost od samoga Boga, razvijaju život skladan i dostojan čovjeka. Takođe je malo pa ih materijalistički i liberalan svijet ni ne razumije, kao što nepismen čovjek ne razumije kako se može iz knjige čitati tuđe misli. Činjenice pak pokazuju da su oni zapravo jedini potpuni ljudi, i to razvijeni do takve savršenosti da svijet ostaje zapanjen kad ih upozna i vidi njihova djela.

U jednoj većoj uglednoj obitelji bio je život dosta mučan. Lukaviji su se znali izmaknuti poslu, sposobniji se nadimali i prezirali manje sposobne i ujedali jedan drugoga. Najviše je trpjela jedna sestra jer je bila neugledna i dosta nespretna. Nju su upravo izgrizali. Susjedi su ju sažaljevali pa ju je jedna susjeda nekom zgodom zapitala kako može sve to podnosi. »Čitala sam«, odgovori ona, »u životopisu bl. Margarete Alacoque da joj se jednom zgodom javio Isus i rekao da nije zadovoljan sa sestrama u njezinu samostanu jer je duh bio sasvim oslabio. ‘Ali’, nastavi Isus, ‘ako bi se ti htjela žrtvovati za taj samostan i mirno primati od njih uvrede, podcjenvanja i prezire, tada bi se opet duh popravio i sestre bi opet bile dobre.’ Margareteta pristane na tu gorku ponudu iako teško i sa strahom. Istoga dana navalile su nekim povodom sestre na nju pogrdama svake vrste, a Isus se javi Margareti i reče joj: ‘Sad je uspostavljen prijateljstvo između mene i ovoga samostana.’ Tako

je to trajalo nekoliko godina. Margaret je umrla, a sve su sestre bivale sve bolje. Od onda je taj red uzorna duha, a Margaret je proglašena blaženom i stavljena vjernicima za uzor. »To je«, kaže djevojka iz one obitelji, »meni na pameti, kad me moji ukućani grde i ponizuju. Mislim si, ja će ovo mirno trpjeli, da bi Bog dao dobrog duha u našu obitelj. I nije mi sada ni izdaleka onako teško kad me napadaju, kako mi je bilo prije nego sam to čitala. Dapače, sad bi mi već bilo i teže da nemam što trpjeli jer sam iskusila da je s trpljenjem vezano mnogo dobra.«

Odakle njoj ta spoznaja? Ona razumije ono što drugi nikako ne mogu razumjeti. Odakle joj jakost da može sve ono mirno podnijeti? Od veze s Bogom! »Sve mogu u onom koji me jača!«⁵² Iz te Sile, materijalističkomu svijetu nepoznate, dobivaju nadljudsku inteligenciju i energiju svi oni koji se s tom Silom životno povezuju kao loze s trsom. Ti su dorasli da u svakoj zgodи života izvrše svoju zadaću savršeno kao potpuni ljudi.

Jos više! Oni mogu iz Boga crpsti i višu, božansku silu, pa oko sebe sipaju dobročinstva na veliku utjehu i korist mnogih, pa i cijelog čovječanstva. Takvi su na svijetu još rjedi nego je bila ona djevojka. Ipak i mi Hrvati sretni smo što smo imali i takvih miljenika Božjih. Jedan od njih je kapucin o. Leopold Bogdan Mandić, rodom iz Herceg Novog u Boki Kotorskoj. Umro je 1942. u Padovi, gdje je dvadeset godina djelovao kao isповjednik. To je bio čovjek na kojem se ispunilo Isusovo obećanje: »Što god zatražite od Oca mojega u moje ime, dat će vam.« I druga njegova riječ: »Ako imate vjere, reći ćete ovoj gori digni se i baci se u more i bit će tako.« To jest, ako u živoj vjeri zatražite i čudo, dobit ćete ga. U onih dvadeset godina Leopoldove isповjedničke službe našle su kod njega na stotine ljudi, a valjda i na tisuće, na čudesan način izbavljenje iz teških nezgoda kao što su neizlječive bolesti, krajnje siromaštvo i bijeda, teška neprijateljstva itd. Jedna udovica (1942.) dođe k njemu da ga nešto upita. No, i prije nego je izustila riječ, on joj reče: »Vi ste udovica, imate sina jedinca u vojsci. Ne bojte se, on će vam pisati?« I nije dugo če-

kala. Upravo na Uskrs poslije svete Mise donese joj poštar pismo od sina za kojim je toliko uždisala. Javio je da je u zarobljeništvu, ali da je zdrav. Plaćući od radosti izljubila je list. Kad se burno uzbuđenje pomalo slegnulo, razmišljala je o tome: »Kako je o. Leopold znao da sam ja udovica, da imam sina jedinca, da je on u vojski? Nikada prije nisam se vidjela s o. Leopoldom! Bez sumnje mu je Gospodin rasvjetljivao dušu i dao mu 'bistar pogled' što ga mogu imati samo duše koje su intimno sjedinjene s Bogom«, piše ista udovica.

U životopisu o. Leopolda, što su ga izdali oci kapucini, stoji o tom mističnom sjedinjenju o. Leopolda s Bogom i ovo: »Otac Leopold je posjedovao u visokom stupnju to uzvišeno sjedinjenje s Gospodinom. Često je znao reći: 'Mi tijelom radimo na zemlji, ali dušom moramo uvijek biti u prisutnosti Božjoj, pa čemo onda moći kazati da smo na zemlji i ujedno i na nebu.' To sjedinjenje s Bogom htio je dovesti do heroizma pa je učinio zavjet da će svojim mislima uvijek živjeti u prisutnosti Božjoj. Gospodin se udostojao osobitim milostima nagraditi plemeniti i herojski napor te velike duše da bude uvijek s njim sjedinjena. O. Leopold je ljubomorno skrivaо sve što se događalo u njegovoj duši. Neka vanjska očitovanja ipak dopuštaju da zagledamo 'komadić' njegove unutarnje stvarnosti: ona tajnovita sanjivost prije nego je izricao riječi koje su sa sigurnošću predskazivale budućnost ili naviještale čudo; ona duboka sabranost u molitvi tako da nije opažao što se oko njega zbiva; ono lice često rasvjetljeno i kao preobraženo, osobito nakon riječi pretvorbe u sv. misi; one oči koje su katkad blistale kao dva sunca, sve je to dovoljno govorilo o njegovu najužem sjedinjenju s Gospodinom.«⁵³ Sve to nije neshvatljivo onomu koji zna i vjeruje da »u Bogu živimo, mičemo se i jesmo«.⁵⁴ Neshvatljivo je samo to što ima tako malo te živevjere u kojoj bi se ljudi povezivali s Bogom i mogli bi od Njega dobivati što god zatraže. Pogotovo jer nam se nudi za vođu u svem životu, za kralja i svjetlo.

Majka Božja se u Fatimi s nekim prijekorom požalila Luciji što i liječnici ne traže više svjetla kod Boga, jer bi mnoge bolesti

točnije upoznali i znali bi bolje pomoći bolesnicima. Taj prijekor bi daleko više morali uzeti k srcu odgojitelji. Ako Isus nudi da će dati štogod se od njega zatraži, sigurno bi mu bilo najmilije da odgojitelji traže svjetlo za odgajanje onih koji su im povjereni. Ta-kvim moliteljima sigurno bi najspremniye i najobilnije pomogao. Ta, radi se o čovjeku, Božjoj slici.

Mi bismo htjeli biti u svemu mudri, dorasli svim zadaćama koje nas čekaju. No, u pravoj mudrosti poučava jedino Bog.⁵⁵ Htjeli bismo uspjeti u našem radu i pobijediti zlo. No, pobjeda dolazi jedino od Gospoda.⁵⁶ Život je jako zamršen. Svatko ima kakvoga neprijatelja. Ako bi se netko uzdao samo u svoju pamet, sigurno će lutati po mraku, kao što to dokazuje današnji svijet bez Boga. Stoga se utečimo k prvomu svjetlu i prvomu Gospodaru, koji svime upravlja i sve vodi. Tada ćemo hodati u duhovnom svjetlu i nećemo se bojati ni tame ni mračnih sila.

Tu, kod tog Svetlja, kod te Sile, naći ćemo sve što nam treba za uspjeh u odgoju našega naroda. Ako nas smeta pomisao da su poroci našega naroda preveliki, ne smijemo zaboraviti da je Bog svemoguć i da Njemu nijedna stvar nije nemoguća. Nama do uspjeha manjka jedino to što »naša vjera nije ni osobita ni gorljiva«.⁵⁷ »Zato«, nastavlja on, »ostajemo katolici shvaćanjem katolicizma kao kulturne sile prvoga reda.« Našemu narodu ne manjka ni sposobnosti ni milosti do takvog višeg religioznog doživljavanja. Uložimo li zato potreban trud, pa ne samo da ćemo shvaćati katolicizam kao prvu kulturnu Silu, nego ćemo biti i nosioci te kulturne Sile prvoga reda.

Napomena: Zašto sam upotrijebio toliko citata? Ovdje obrađeni problemi najopćenitije su naravi, pa ima o njima i najrazličitijih mišljenja. Zato sam uzeo prve autoritete za potvrdu svojih stavova, koji uostalom nisu samo moji. Kad progovore stručnjaci, a osobito objava, tada se razum pokloni istini, ako i voli svoje mišljenje.

Kakvu vrijednost imaju za ove rasprave književnici, pisci lijepi knjige? Neupućeni ljudi misle da priповijesti nemaju druge vrijed-

nosti, osim da bude zanimljiva fabula, zapletaj i raspletaj same pri-povijesti.

Već je Šenoa razbistrio to primitivno mišljenje kad kaže da takvi nemaju pojma o tome što je pri povijest niti što pri povjedač hoće. Nije glavno fabula, nego život koji se ocrtava u pri povijesti: kako ljudi misle o problemima života, kako se osjećaju, jesu li karakteri ili ne karakteri, jesu li plemeniti ili nepošteni. Zato je u Zagrebuljama opisivao ljudе svojega vremena u Zagrebu: činovnike kako puzaju pred banovima mađaronima ili Mađarima, kako banovi kuju spletke i u međusobnoj za-vadi drže Hrvate radi sitnih međusobnih interesa itd. Zato i pisci lijepe književnosti citirani u ovoj raspravi imaju vrijednost da izvode iznese-no, jer njihova opisivanja stvarna su zapažanja o tome kakav nam je narod, a ta su zapažanja zaodjenuta u pjesničko ruho.

3.2. U »žarkom ognjištu ljubavi«⁵⁸

Čovjeku koji hoće mirno i objektivno razmišljati nije teško spoznati kakav treba biti da bi bio potpun čovjek. To je jasno iz svega do sad rečenoga. Nešto spoznaje zdravim razumom, a još više svjetlošću milosti Božje te dopire do načela čovječnosti i poštene-nja. Daleko je veća poteškoća ići u životu tim idealnim putem jer se čovjeku suprotstavljuju mnoge neprijateljske sile i ne daju mu naprijed prema jasnomu i idealnomu cilju. Tako je osobito kod naroda koji je ogrezao u mnoge opačine: pijanstvo, bijelu kugu, psovku, svadu... i podao se instinktima, a nije razvijao duševnih sposobnosti jer je u svemu popuštao mekoci svoje čudi. Tko će dignuti tu meku čudogrežlu u opačine da se uspravi i htjedne živjeti čisto, trijezno, bogobojažno, u miru i neprestanom duševnom razvitku?

Lončar, pošto je mekanoj glini dao oblik lonca ili vase, metne svoj uradak u vatru da posuda čvrstne i postane uporabiva. Gdje će se učvrstiti i ustaliti naš čovjek u dobru koje je spoznao kao svoj ideal? Jedino u »žarkoj peći ljubavi«, u Srcu Isusovu. Isus obećava

tu pobožnost Margareti Alacoque za ove posljednje dane kao sigurno uspješnu i moćnu da spasi današnjega čovjeka.

Zemaljski ljudi primjenjuju čitave sisteme i pokušavaju razne metode kako bi pridignuli čovjeka, jer svi priznaju da je čovječanstvo duboko palo. Međutim, već pod rukama taj im se čovjek lomi. Krhak je i još manje čovjek nego je bio onaj prijašnji.

Zato oni »koji imaju uši da čuju«, slušaju glasove s najvišega mjestra, od samoga Onoga komu je dana sva vlast. On nudi tu pobožnost kao »posljednji napor« svoje božanske ljubavi da skloni ljude na obraćenje i trajno ih osvoji za sebe. Koji njega slušaju, služe se najboljim i jedinim uspješnim sredstvom do čovječnosti i posvećenja čovjeka i čovječanstva, dakle, po Srcu Isusovu!

U čemu je snaga te pobožnosti da se po njoj na put čestitog života vraćaju teški, pa i okorjeli grešnici? Ako se čovjeka jednom sklone na taj put, i hoće obavljati tu pobožnost, on će, promatrajući Isusovu blagost prema bijednomu čovječanstvu, osjetiti kako i njegovo srce obuzima osjećaj blagosti pa neće više biti tako osoran i grub, nego strpljiv i blag. Kada promatra čistoću Isusova Srca, duša će mu se potresti od nečistih misli i želja i zavoljet će čistoću, jer na Uzoru uviđa ne samo kakav treba biti, nego mu duša ujedno osjeća odvratnost od svega ružnog, a obuzme je ljubav i čežnju za čistoćom. Promatra li divnu mudrost Isusovu, postidjet će se od svakog trovanja mozga, bilo to alkoholom ili nekim drugim strastima. Duša će se zgroziti nad svakom opačinom, a probudit će se u njoj čežnja i oduševljenje za svakom krepošću, jer Isus sam na nju djeluje kao trs na lozu: prelijeva u nju sokove svoje milosti. No, hoće li naš narod razumjeti to? Hoće li je htjeti i prihvati?

Hvala Bogu, hrvatski je narod to već isprobao i uspjelo je. *Glasnik Srca Isusova* svjedoči o tom jasno i obilno. Nema slabosti koju ne bi pobožnost Srcu Isusovu izlijječila i dala dovoljno snage i ustrajnosti do pobjede. Evo nekoliko primjera: U jednoj obitelji žena-majka bila je dobro odgojena, ali je muž bio liberalac bez ikakvog obzira na obitelj i Boga. Prezirao je i psovao sve što je sve-

to, čak i pred djecom. Na blagdan Srca Isusova 1935. žena je bila kod mise. Pjevalo se, među drugim pjesmama, i ovo: »Tko želi naći utjehe u svojim teškim tugama, k Isusu neka pristupi, k njegovu Srcu presvetom.« Žena kod tih riječi brizne u plač i usrdno moljaše za obraćenje muža. Kad se vratila kući, muž se potuži da mu nešto nije dobro. Sutradan mu pozli i sam zamoli da mu doveđu svećenika. Ispovjedio se i još osam mjeseci trpio posve strpljiv. Nakon što je 24 godine zadavao jade ženi i djeci, umro je uzornom smrću.⁵⁹ Srce Isusovo pomoglo je čovjeku koji je, zloj okolini za volju i iz obzira ljudskog, zanemario obitelj te postao nehajan i za vjeru. Isus ga je učinio krotkim i čovjek se obratio.

U mjestu S. dođe jedne večeri, a bio je prvi petak, neki mladić u župni ured i sav potresen iznese svoju pripovijest. »Evo sam pošao«, reče, »da se tamo na rijeci ubijem. Kad sam došao tu do vaše crkve, opazio sam na pročelju rasvijetljen kip Srca Isusova. Dovle sam išao dosta smjelo jer sam popio i nešto vina da budem odvazan. Ali tu, pred crkvom, stao sam kao ukopan. Ne mogu dalje. Tek kad sam odlučio da idem k svećeniku, olakšale mi noge, i evo me tu. Ja sam, naime«, nastavi dalje, »uredski službenik u jednoj tvornici. Pronevjerio sam puno novca. Sad bih morao vratiti, a nemam odakle. Ne mogu nečasno živjeti pa sam odlučio skončati svoj život.« Svećenik ga je nastojao smiriti i uliti mu nade u smisao života. Kad je u dalnjem razgovoru uvidio da ipak može časno živjeti, odustao je od svoje namjere, izvadio revolver kojim se kanio ubiti i stavio ga na stol. Bio je nakon toga premješten u drugu tvornicu, i po dogovoru s upraviteljem svakog mjeseca odbijalo mu se nešto od plaće dok nije namirio sve što je pronevjerio. Mladi je čovjek spašen. Poslije je otkrio jednu tajnu. Cijela njegova obitelj bila se oko godine 1925. posvetila Srcu Isusovu. Iskrena i neopoziva posveta Presvetom Srcu neočekivano je urodila tako velikim plodom obraćenja.

U jednom selu živjela je siromašna obitelj, iskreni štovatelji Srca Isusova. Siromaštvu je pridošla još jedna nevolja: lopovi ih okrali.

Kroz pet mjeseci morali su kupovati kruh, a ponekad ga uopće nisu imali. Bilo je to teško i gorko. Izdržali su uzdajući se u Srce Isusovo. Otač te obitelji piše: »Kada se sjetimo siromaštva dragog Spasitelja, progonstva, muka i boli koje je Presveto Srce pretrpjelo za nas, lakše podnosimo svoje nevolje i siromaštvo. *Glasnik Srca Isusova* najviše nam pomaže da strpljivo podnosimo svoje poteškoće jer nam uvijek iznova govori o neizmjernoj ljubavi dragoga Isusa koji je iz ljubavi prema nama sve prepatio, pa i samu smrt na križu.«⁶⁰

Neki je mladić osjetio da ga Bog želi za svećenika pa je pošao je u sjemenište. No, nastupile su teške napasti kojima nije uvijek odolio, a takav se ne bi mogao dati zarediti. S velikim ufanjem uteče se Srcu Isusovu i obeća da će do smrti držati *Glasnik*. Osim toga, na *Glasnik* će pretplatiti i troje siročadi. Oslobodi li se onih napasti zbog kojih ne može postati svećenik, javno će se zahvaliti. »I Srce Isusovo mi je pomoglo, jako pomoglo«, piše on poslije, »jer je nestalo onih napasti.« Postao je svećenik i sve to izjavljuje u *Glasniku*.⁶¹ Pretplatnika na *Glasnik* je pod kraj njegova izlaženja (1945.) bilo oko 50 tisuća, što dokazuje veliko zanimanje Hrvata za tu pobožnost.

Pobožnost prema Srcu Isusovu duboko se ukorijenila u hrvatskom narodu i sve je više rasla. Dana 7. veljače 1915. se cijela se sjeverna Hrvatska posvetila Srcu Isusovu, dok su Dalmacija, Istra i Bosna učinile to već prije. Sve biskupije i pokrajine, sav hrvatski narod posvećen je Presvetomu Srcu.⁶² Hrvatski narod i Srce Isusovo odavna se dobro razumiju. To Srce je vrelo iz kojega narod može crpsti snagu za vjersko-moralni život, te će, uz dobru pouku u vjeri i moralu, doživjeti preporod.

3.3. »Ljubav je jaka kao smrt«⁶³

Nenačelna i bezbožna osoba ne može postati potpun čovjek. Ali ne može to ni osoba koja je, doduše, načelna i religiozna, ako »svom dušom, svim srcem svojim i svom pamćeu svojom« ne prione oko

vlastite izgradnje i izgradnje onih koji su mu povjereni. Ako se mnogo teška i ustrajna rada traži da bi čovjek postao učenjak, umjetnik, obrtnik, onda se još više napora traži da bi čovjek postao potpun čovjek. To je jasno iz svega onoga što je do sada rečeno.

Ovo »svim srcem« treba uzeti sasvim doslovno. Tako je Isus mislio. Tako nas i iskustvo uči jer »tijelo se protivi duhu«⁶⁴ pa čovjek ne može ništa vrijednije napraviti ako ne prione poslu svom dušom. Život je takav. On traži od ljudi teške napore. Ako si čovjek tjelesnu hranu mora priskrbljivati »u znoju lica svoga«, daleko više truda mora ulagati da mu duh dopre do istine i održi se u moralnom redu na visini, jer su naše duševne moći jako stradale kod prve katastrofe, pri prvom grijehu.

To napose vrijedi za onaj jedan ili drugi slučaj u životu, kada se svaki pojedinac nađe u manje-više teškim okolnostima, kada se na visini čovještva može održati samo herojskim naprezanjem u kojem je spreman žrtvovati sve, pa i život, za ideal čovječnosti, poštenja, vjere, pravde, istine, ljubavi i drugih ljudskih vrlina. Vojnik npr. u ratu, težak bolesnik, lažno optužen i proganjan, krivo osuđen na smrt, podvrgnut teškim mukama po tamnicama... sve su to teške kušnje za slaba čovjeka, i samo heroji duha ih podnose a da ne okaljaju savjest i ne pogaze karakter.

Osjećaj nemoći i sigurnog očekivanja jedino smrti, mnogoga čovjeka učini apatičnim, ubije mu volju za život jer ne može ništa više raditi, ničemu se nadati. No, kršćanski intelektualac (Salopek) koji je pet godina bolovao od sušenja hrptenjače nije se dao. Bolno je doživljavao bijedno vjersko i moralno stanje hrvatske inteligencije. Kao praktičan katolik, znao je od kolike su vrijednosti pred Bogom naše boli, pa je svu svoju bolest prikazao Bogu za vjersko-moralnu obnovu hrvatske inteligencije. Zaboraviti sebe i svoje boli potisnuti u pozadinu te dogorijevati kao svijeća za drugoga, za svoje kolege, to je nešto veliko, herojsko. Odakle mu to junaštvo duha? On je sav život svjesno provodio u duhu vjere, i tako je naučio biti požrtvovan i nesebičan. Pet godina je dozrijevao za heroja duha!

Jedan od poratnih utamničenika iz godine 1945. piše svojoj ženi i djeci na nekoliko listića toalet-papira svoje posljednje želje i osjećaje: »[...] ako je volja Božja [da položi život] mi se imamo pokoravati, jer niti sam prvi a niti posljednji. Znam samo to da sam pravedan i da se moja porodica ne treba nikada pred poštenim čovjekom stiditi moga imena niti roda, jer sve što sam radio, radio sam za dobrobit svoga [nezahvalnog] naroda. Glavna je moja krvica to što sam iskren Hrvat i vjeran katolik [...] Pošto više nemam nade da bih se ikada mogao k vama [djeco] vratiti, to vas pozivam svojim posljednjim glasom: budite dobri, u prvom redu katolici i Hrvati, slušajte majku koja vam od sada i oca zamjenjuje. Bog vas blagoslovio! Ovdje dijeli s nama sudbinu i jedan svećenik, pa nas je pripravio na vječni put.«⁶⁵ Bile su gorke boli. Izdali su ga susjedi i znanci. Bio je krivo optužen i smrti predan. Ipak, ni u tom najtežem času života ne čini očajničkog koraka, nego kao čovjek i kršćanin prima nepravednu osudu s vjerom u višu pravdu. I taj je, kako se vidi, crpio svjetlo i snagu iz vjere. Takvi su heroji!

Dobri poznavatelji hrvatskog naroda nalaze kod onog boljeg dijela naroda ove pozitivne značajke: hrabrost, pravednost, vjernost, darovitost, duhovitost i ljubav za slobodu; ne trpe silništva, poštaju čovjeka, poštuju dušu i osobu; optimisti su, izgrađuju se na vječnim načelima kojih ne izdaju.

Prije smo vidjeli kod drugog dijela naroda i teške opačine. U svakom naime čovjeku, pojedincu i narodu postoji genij i demon, kaže psiholog Ignaz Klug.⁶⁶ Ne misli on time reći da je svaki čovjek intelektualno genijalan niti da je u svakom đavao. Hoće reći da u svakom ima težnja za dobrim, a on to naziva genijem, i u svakom ima težnja na zlo, a to zove demonom u čovjeku. Genij potiče na dobro, a demon na zlo. Otud i borba u čovjeku: duh se bori protiv tijela i tijelo protiv duha. Oni kod kojih u odlučnim časovima prevladava genij, postaju malo pomalo heroji, junaci duha.

Naša povijest davna i nedavna dokazuje da u hrvatskom narodu ima mnogo heroja u najčišćem i najčasnijem smislu riječi. Hrvatski

vojnici su poznati i priznati među najboljim vojnicima na svijetu. Naši siromasi koji često kruha gladuju, naši patnici po tamnicama i u progonstvima, sve su to junaci, heroji za najviše ideale: čovještvo, vjeru i domovinu. Taj duh heroizma mora se brižno njegovati.

3.4. Majka Božja i mi

3.4.1. Dok me Majka vodi za ruku...

Bio sam u zagrebačkoj katedrali na svećeničkom ređenju. Točno pred 40 godina bio sam i ja sa svojim kolegama ovdje zaređen za svećenika. Svi su mi živo dolazili pred oči, kolege ređenici i ostali bogoslovi. A bilo nas je tada u bogosloviji oko 150. Cijelo vrijeme svetih obreda nisam se mogao oslobodit dojma kako je bilo nekada i kako je sada. Redale su se uspomene na one mladenačke dane i sjećanje na ono što je poslije bilo. Nešto tužno mi je bilo pri srcu kad sam se sjetio onih vedrih lica koja su pošla u svijet i na rad puni snage, a poslije kako ih je dosta jadno zastranilo, a neki su i propali. Nije im manjkalo znanja ni dobre volje. Oni koji su se osjećali preslabima za takav teret na vrijeme su napustili sjećenište. Oni pak koji su ostali u klerikatu, osim možda rijetkih iznimaka, iskreno, neprisiljeno i slobodno izabrali su svećenički stalež u idealnom svjetlu.

Nešto je ipak falilo. Što? Jedan kolega koji se do u starost časno održao na visini Kristova svećenika iskreno mi je priznao: »Tužno je to. I tko zna što bi bilo od mene da nije bila sa mnom moja majka koja je pred nekoliko godina kod mene i umrla.« A zar se nešto slično, iako rjeđe, ne događa i kod redovnika? Koliki ohladne i napuštaju početni idealizam, a onda napuste i ono na što su se čak zavjetom obvezali!

3.4.2. Što je to što nedostaje?

Dogmatska je istina: tko čini sve koliko je do njega, dobit će uvijek dovoljno milosti da može ostati vjeran Bogu, i da ne propadne. Bez milosti ne možemo ni početi ni nastaviti ni dovršiti djelo spasenja i posvećenja. Kad dakle Bog daje dovoljno milosti svakomu koji s njom sudjeluje, znači da nešto ne čine, a mogli bi i morali, oni koji ne ustraju ili popuštaju u vjernosti Bogu. A to što oni propuštaju mora biti nešto bitno za razvoj moralnog i svetog života.

U nastojanu oko poštenog života bitno je čuvati čistu savjest, bdjeti i moliti da se ne upadne u napast. Tu spada i ispitivanje savjesti, kajanje, primanje sakramenata i molitva da po zaslugama Spasiteljeve muke i smrti zadobijemo sve potrebne milosti.

U ekonomiji našega spasenja, po odluci Božjoj, Majka Božja igra osobitu ulogu. Nju je Bog postavio da bude posrednica svih milosti, Majka dobrog savjeta. Jednom riječju – da bude Majka. Majka u najodličnijem smislu. Onako brižna, puna ljubavi, nesebična i požrtvovna kako to nije nijedna druga majka. Njezina je zadaća da nas vodi za ruku kad nam je prolaziti kroz oluje strasti, kroz močvare vlastitih i tuđih požuda i kroz neprijateljske zamke, da nas kroz sve to provede neozlijedene i neokaljane, barem ne teško.

Ruka što nam je pruža Majka po svojoj službi jedna je od bitnih milosti, nužnih za naše spasenje. Ne prihvatići njezinu ruku, ne držati je čvrsto, znači ne učiniti sve što je do nas. Ako se čovjek ne drži njezine ruke, nije neshvatljivo da se oklizne, da posrne, padne pa i otpadne.

I ove godine (1954.) stavljeni su bogoslovi u vojsci na vrlo teške kušnje za svoj moralni život. Jedni su se divno održali, a sam Bog zna koliko su pri tom morali pretrpjeli. Drugi su bijedno klonuli i pali. I ti posljednji dosta dugo su izdržali. No, kad im je poslana žena da ih zavede, pali su.

Ne može se uvijek prstom pokazati na neposredan uzrok u ovom ili onom padu, u ovom ili onom slučaju, ali sigurno je, pre-

ma navedenoj dogmi, da neki od bitnih uvjeta za očuvanje u čudo-ređu nisu bili ispunjeni. A to je najvjerojatnije bio nehaj prema Majci Božjoj.

Istrgnuli su se iz njezinih ruku i nije ih imao više tko držati da na skliskom putu ne padnu. Ukoliko bismo pak mogli doznati kako su oni drugi mogli izdržati, našli bismo jamačno da su bili iskreni i vjerni štovatelji Majke Božje. Imali su Majku koja ih je čuvala, Majku nebesku. Na nekim primjerima mogao sam to točno ustanoviti, a moći će to i drugi ako se zainteresiraju za ustajne i vjerne sluge Božje kako su izdržali.

3.4.3. Majka Božja naša pomoćnica

Prije tridesetak godina jedna je mlada djevojka bila namještena kao činovnica u uredu među samim inovjercima. Šef je bio prema njoj drzak i vrlo opasan premda je bio oženjen. Jedne nedjelje naredi joj da dođe u ured i dovrši što, tobože, nije svršila u tjednu. Išla je, ali je slutila o čemu se zapravo radi. Toga jutra toplo se molila Majci Božjoj u čijoj je kongregaciji bila. Kad je šef stigao u ured, odmah je zaključao vrata. Ona stane mirno k prozoru i odvažno mu reče: »Ne prestanete li sa svojim napastovanjem, razbiti će prozor i vikati na ulicu za pomoć.« Šef je mislio da je to samo običan djevojački trik, pa je morala svoju prijetnju još jedanput ponoviti. Više nije trebalo. Njegova strast pretvorila se u bijes i srdžbu. Smrsi nešto kako je to običaj u onom kraju, zalupi vratima i ode. Nevina je djevojka sjajno pobijedila u vrlo teškoj situaciji. Danas je majka i već udovica, a svoju djecu odgaja u istom strahu Božjem u kojem je sama živjela. Držala se čvrsto Majci za ruku.

U zatvorskoj p[obuni] strašan prizor. Nekoliko je mrtvih. On izvuče neku uzicu da se objesi, ali uzica puće. On se opipa ne bi li našao nešto drugo. U džepu napipa krunicu. Teško uzdahne, uzme krunicu i moli. Kad je svršio, čuje glas: »Iziđi!« On se okrenu u čudu odakle dolazi glas. Ne vidi nikoga, ali čuje ponovo: »Iziđi!«

Pođe k vratima koja su bila zaključana i vrata se otvore. Izađe na hodnik, a tamo straža. Malo dalje opet nekoliko drugih stražara, ali nitko se ne obazire na nj. Siđe niz stepenice, izide na ulicu, a tamo još jedan stražar. Ni taj se ne obazire na njega. I prođe on, kao nekada sv. Petar, kroz trostruku stražu. Krunica koju je imao uza se svjedoči da je ipak bio štovatelj Majke Božje. Pred onim užasnim prizorom mrtvih smutilo mu se u glavi te pokuša očajnički zahvat. U tom odsudnom času kad je već mislio da je sve propalo, Majka mu je izmolila čak i oslobođenje.

Mnogo toga mogli bismo i mi pripovjediti iz vlastitog iskustva ili iz svojih doživljaja, gdje smo vidjeli kako je Majka Božja svojim štovateljima izmolila zdravlje, izmirila zavađene, zastranile obratila s grješnog puta, oslobodila od teških strasti i slično. Znamo i iz naše povijesti kako su Hrvati bojevali protiv Turaka pod zastavom na kojoj je redovito bila slika Majke Božje. I junačko odupiranje nadmoćnomu neprijatelju kroz stoljeća komu drugomu da zahvale nego njoj u koju su stavljali sve svoje pouzdanje, a koju je sam Bog dao za pomoćnicu kršćana, za toranj Davidov. Kako drukčije da se rastumači, napose ona bitka kod Siska 20. lipnja 1593. kad se oko deset sati zametnula borba između Kupe, Odre i Save, i kad je od brojne osmanlijske vojske na životu ostalo svega četiri stotine vojnika, a utopio se i sam Hasan-paša Predojević, vođa osmanlijskih osvajača?

Diljem naše domovine preko sedamdeset je svetišta Majke Božje iz kojih Ona, Majka, kao iz sedamdeset žarišta sipa milosti, pa i čudesa, o čemu svjedoče slike i kronike, i predaja od usta do usta. Što je sve to drugo do li živa vjera naroda:

Na tom moru uzburkanom,
bez pomoći, što bi mi?
Ti nas prati noću, danom,
pomozi nam, Majko Ti.

Sve su to svjedočanstva da hrvatski narod shvaća majčinsku zadaću Majke Božje prema njemu (hrvatskom narodu), a za uzvrat

je sa zahvalnošću traži. I kad zadobije što je molio, raznosi njezinu slavu. A ona i kroz krutu životnu stvarnost savršeno ispunja svoju majčinsku dužnost, samo ako se djeca sama ne istrgnu iz njezinih ruku, nego se daju voditi.

Ako gdjekoji štovatelj Majke Božje ponekad nije iskusio takve njezine majčinske zaštite, to je očito znak da je svoju ruku izmanknuo iz njezinih ruku. Prestao je slušati glas savjesti, napustio molitvu i svjesno se predao nevaljalomu životu. Takav pak nije više štovatelj Majke Božje. Možda je nekada i bio, kao što se mora pretpostaviti za klerike u sjemeništu. Kad je onda pao, nije se više vladao prema njoj kao prema Majci, niti je od nje očekivao da mu bude Majka. On je našao drugih zadovoljstava pa je podcijenio pravu Majku s njezinim milostima.

Kako da se to razumije? Onako kao i svi naši teški problemi i sve naše nevolje. Narod nam je zapušten, nepoučen, zanemaren. Pobožnost Majci Božjoj ne njeguje se svuda dosta istinski, sustavno i stalno.

Na dužnost pravih prosvjetitelja našega naroda spada i ova: Živu pobožnost prema Majci Božjoj podržavati i razvijati. Osobito da se nauči prizvati je upomoć u časovima napasti: *Spomeni se...*

Narod treba svjesno odgajati u toj svrhunaravnoj vezi. On je za takav odgoj sposoban, samo ga treba pravo poučavati i voditi, pa će veza koja već postoji biti još intimnija, zrake milosti još će više i obilnije strujati dušama naroda. To će pak u njemu buditi još veću pobožnost i življvu vjeru da njegova molitva prodire sve do Majčina srca, a ono da i dalje u nebu radi za njegovo dobro.

Per Mariam ad Jesum! Po Mariji k Isusu!

A kojim otajstvom Majke Božje da napose natopimo tu našu pobožnost, i pod koje otajstvo da stavimo cijeli taj pothvat?

Danas, u znaku Bezgrješnog Začeća Majke Božje, za nas koji smo već kao Družba, i napose kao provincija, posvećeni Bezgrješnomu Srcu Marijinu, pod čiju nas je posebnu zaštitu stavio sam o. General, nema se što birati jer je najbolje već izabранo. Uostalom,

kolika je snaga u toj pobožnosti, govore čudesna na polju apostolata. Što li je sve učinio jedan p. Kolbe pod barjakom Bezgrješne! Dakle, po Bezgrješnom Srcu Marijinu k Srcu Isusovu!

4. Vizija

Kakvim se uspjesima smijemo nadati od sustavnog, ustrajnog i svestranoga rada oko podizanja našeg čovjeka do potpunosti? Iluzije si nećemo praviti. Ljudi neće nikad biti anđeli. A odgajanje neće nikad biti laka stvar. Slabosti i pogrešaka bit će uvijek. Ali će život biti ipak dostojniji, vrjedniji. Živjet će se toliko lakše i sretnije koliko se više približimo idealu čovjeka. Naša će građevina biti čvrsta i nerazoriva jer će se temeljiti na vječnim i nerazorivim temeljima čovječnosti.

Bit će uvijek uza sva nastojanja i opakih ljudi, i s njima će se morati voditi borba, jer između dobrih i zlih ne može biti mira, kako veli sv. Augustin. Ipak, to neće biti sitničave trzavice strastvenih ljudi koji se izgrizaju, nego ozbiljna borba oko istine, dobrote i ljepote, borba oko vrhovnih vrednota. Takva pak borba unosi u život jasnoću, idealizam i daje životu smisao. Dok se je gradilo na nepovjerenju, zavisti, mržnji i drugim niskim motivima, rušilo nam se sve još pod rukama, jer mržnja je prolazna. To se pak sada ima graditi na krepostima, a u prvom redu na ljubavi, a ljubav je vječna. Prirodni moralni zakoni i objavljeni zakon Božji, na kojima ćemo graditi, jamče nam da takva zgrada mora izdržati sve navale i oluje, i borci će slaviti pobjedu. To u zadnjoj liniji jamči sam Bog, u čijoj službi taj sveti posao želimo izvoditi.

Naš čovjek nije neuporabiv. To dokazuju bezbrojni karakteri u punom i najboljem smislu te riječi. Gdje su odrasli Barbarići, Merzi, Langi i Nedzielski, rast će i njihovi sljedbenici. Cijela Hrvatska, od Mure i Drave do Kotora, od dalmatinskih otoka do Drine, od Dragonje do Dunava treba da procvate vrlinama svake ruke, kao kad se njezini voćnjaci ospu cvatom u proljeće. Opet će, po uzoru

naših idealnih djedova, pred Božić imućniji ponijeti siromašnjim susjedima drva, vina i svakoga blaga. Siromasima će biti toplige i ugodnije, a još više dobročiniteljima, jer će ih dobra djela ugodno razgrijavati. Svima treba dušu ispunjati svijest da pridonose poboljšavanju svijeta, oplemenjenju svojemu i bližnjega, i da time unose zemaljsku i vječnu sreću, da tako izvode planove Božje i pridonose slavi Božjoj.

Zašto ne bi hrvatski narod mogao opet biti narod kao u Zvonimirovo doba, kad je svuda u zemlji vladalo blagostanje jer je vladalo poštenje. Tužna naša povijest ne smije nam dušu gušiti nepouzdanjem u takve nade, jer kraj svih svojih nedraća, hrvatski narod može s ponosom pokazati na lijepa svoja djela na polju čovječnosti, vjere i morala! I uza sve one naše susjede koji nas gledaju prijekim okom, i koji nam ne misle dobro, mi imamo povoljna svjedočanstva i od prvih umova svjetskoga ugleda. Njemački povjesničar i obraćenik Gefrörer donosi u svojoj *Byzantinische Geschichte* da je Grgur VII. imao veliko povjerenje i nade u Hrvate. Taj veliki papa, kaže Gfrörer, već je tada (u XI. vijeku) naslućivao da će svi balkanski narodi otpasti od Crkve, ali je dodao da će jedino Hrvati ostati vjerni. I zaista, otpali su Bugari, Srbi, Grci, Makedonci, većinom i Albanci, a Hrvati su ostali vjerni. Na to dodaje Gfrörer i svoju misao: »Ne bi bilo ništa neobično da narod, o kojem tako veliki papa ima tako visoko mišljenje, jednoga dana postavi križ na crkvu sv. Sofije u Carigradu, bilo to u doslovnom ili prenesenom smislu.«⁶⁷

Nećemo se zanositi takvim maštanjem. Sve je u ruci Božje Providnosti. Ali, ako uložimo sve sile u sustavnu izgradnju našeg naroda, bit ćemo ne samo u sebi jaki i sposobni te će nas Providnost moći upotrijebiti za nešto veliko i izvan granica naše domovine.

Umjetnine raznose slavu svojih autora širom svijeta. Duša, izgrađena po zakonima Božjim, umjetnina je nad svim umjetnina-ma. Ljudi razboriti i pravedni, ljudi žive vjere, istinski i pošteni oživljavat će novim, Božjim duhom naša sela i gradove. To će biti

slava za Boga. A to će biti Hrvat kad bude potpun čovjek. Za takve radnike vrijedit će Hranilovićevi stihovi:

Oj, vi gorski svećenici,
svog naroda prosvjetnici.
Vaše duše, srca zrake,
dalko siju, griju milo,
praznovjerja goneć mrake,
lomeć zloči krhko krilo,
kroteć pučkoj strasti bijese,
s njih da svijet se ne potrese...
Božje pravde navjesnici,
utješnici cvilnoj suzi
prezrenoga, jadnog puka,
jedini mu vjerni druzi
posred sreće, posred muka,
prezirom vam svijet to vraća,
progon vam je svjetska plaća...
Božjoj slavi žrtvenici,
vaše suze vaše jade,
kano cvijeće anđel kupi,
da vam krasan vijenac dade,
da vam k smrtnom logu stupi.
Jer je vaše sve trpljenje
bilo drugim na spasenje.⁶⁸

Kad se članstvo dosta namnoži, moglo bi za himnu uzeti pjesmu *Dizimo se, Gospa zove...* A članstvo se može brzo namnožiti jer svaki član iz »devetorice« može, nakon nekoliko mjeseci ili koju godinu, biti predvodnik nove »devetorice« u nekoj školi ili nekoj drugoj slično organiziranoj zajednici. Za nekoliko godina moglo bi biti na tisuće dobro obrazovanih i solidno odgojenih mladića, djevojaka, pa i muževa i žena.

5. Na posao!

Kad sam počeo pisati ove stranice, imao sam nakanu da ih izdam za javnost ne bi li se naši ljudi dublje zamislili u naše teške probleme. Međutim, što su se stranice više množile, to jasnije sam spoznavao da to ne bi puno koristilo naumljenoj svrsi.

Ne radi se, naime, samo o tome da netko uvidi važnost ovih problema, nego je važnije da se što više pojedinaca pridruži onima koji već rade na njihovu rješavanju. A. G. Matoš je mislio da će usrećitelji i preporoditelji našega čovjeka biti *đak-prosjak i žene*. Oni, naime, najviše pate, pa su stoga sposobni razumjeti druge koji pate na duši i tijelu, te s većim razumijevanjem i s više srca mogu pristupiti tomu teškomu i osjetljivom poslu. Trebat će se, naime, probijati kroz mnoge zapreke i neprilike, snalaziti se i ustrajati, ako se hoće nešto solidnije postići. No, osim patnje i razumijevanja, za takav posao treba imati puno srca i plemenitosti te nesebične požrtvovnosti. To pak mogu imati i laički staleži, pa takve idealne i sposobne osobe za dizanje i preporod naroda treba samo pronaći i voditi ih k dobro smišljenom cilju stvaranja od naših ljudi potpune ljude.

Kao pionire za taj posao zamišljam one poklonike istine i lučonoše dobra koji su se radikalno predali u službu Bogu za spas svojega naroda, ako budu jednom u njemu radili. Tihi patnici, poklonici istine, lučonoše dobra, ovim će se problemima pozabaviti u doba svoje formacije. Bavit će se tim pitanjima kao »korisnom stvari« ako im to budu sile dopuštale i pretekne im vremena od obveznog studija. Bavit će se time pod vidikom – kako istrgnuti narod iz opačina psovke, bluda, bijele kuge, pijanstva, nesloga... Danom zgodom će o tome raspravljati, čitati postojeće osvrte i slušati vijesti iz svijeta gdje se bore sa sličnim problemima. Ako im vrijeme bude dopušтало, proučavat će ta pitanja i sa znanstvenog stanovišta (kako je to obradio npr. Sučić u svojem djelu *Bolesti duše i živaca*); sa stanovišta kulture, psihologije, fiziologije, povijesti, morala... Razmišljat će o tome kako bi se uspješno mogle usaditi

kreposti protivne navedenim opačinama: bogoštovlje, čistoća, trijeznost, rodoljublje... Kad onda dođe vrijeme rada na terenu, imat će već približnih planova i prikupljenog materijala, te će moći, pod vodstvom starijeg i iskusnijeg radnika, s većom sigurnošću i vještinom provoditi preporodne zamisli. No, sav će njihov rad morati nadasve prožimati djela kršćanske ljubavi, tjelesnog i duhovnog milosrđa. I neće morati tek smišljati ni oblik organizacije jer ima već gotov oblik bilo u Apostolatu molitve, bilo u prokušanim laičkim institutima odobrenima od Crkve.

Detaljni način rada mogao bi se uzeti onaj dobro prokušan i uspješan način kojim se Crkva služila od prvih početaka, a poslije su se njime služili i neprijatelji Crkve, razni heretici pa i komunisti. Neke protestantske sekte npr. organiziraju se u grupe po desetak članova. Svaka grupa ima svojega vođu pod čijim nadzorom se članovi svakog tjedna okupljaju na sastanke, čitaju određenu literaturu i o pročitanom raspravljaju. Zašto ne bi tako ili slično mogli raditi i katolički aktivisti: čitati Sv. Pismo, *Naslijeduj Krista* ili drugu prikladnu literaturu te o pročitanom raspravljati. Vođa daje zadatke za sljedeći tjedan te se dogovore za mjesto i vrijeme budućeg sastanka. Razmatraju svaki dan neko vrijeme i tako se drže na visini duha svojih načela.

Naši svećenici koji su praktično i uspješno razvijali rad postupali su slično po župama, u školama... Ne bi li se moglo nešto slično napraviti i u ovoj stvari radikalnog odgajanja do potpunosti čovjeka? Da se npr. grupiraju mladići za sebe, djevojke za sebe, muževi za sebe itd., možda po devetorica u jednoj grupi. Jedan od njih bio bi pročelnik i ujedno posrednik između svećenika i ostalih članova. Svećenik bi im zadavao zadatke za svaki tjedan. Svaki član morao bi svakog dana čitati ponešto iz određenog štiva. Svakog mjeseca ići na sv. ispovijed i pričest itd. Grupu bi sačinjavalo po devet članova i radile bi pod zaštitom devet zborova andeoskih. To je važno osobito danas kad je *collectatio adversus spiritus et potestates tenebrarum harum*⁶⁹ u punom jeku. Andeli su tu nužni pomoćnici. Njih nije dosta samo

dogmatski poznavati, nego valja biti s njima u tijesnoj vezi i djelovati pod njihovom osjetljivom zaštitom. Bilo bi to nešto poput *Devet služba Presvetomu Srcu Isusovu*, ili možda baš te službe.

Za sve to, da bi bilo uspješno te uvijek i trajno na visini, trebat će stalno čitati, zapažati i proučavati pedagošku literaturu, ali ta mora biti prvorazredna! Npr. Försterove pedagoške knjige, Klug: *Die Tiefen der Seele*, Zimmermann, *Lehrbuch der Aszetik* i slično. Jedino tako će »apostoli« moći brzo zapažati pojave, pravilno ih prosuditi, oprezno rješavati zapletaje, i u pravom smislu odgajati članove da dođu do što potpunije samostalnosti. U tu svrhu iz naše literature moći će se dati u ruke Dujmušićeva *Knjiga o knjigama*,⁷⁰ prijevod Sertillangesove knjige *Inlektualac* i druge iz kojih će naučiti kako se duhovno radi i gradi.

Uzmu li naši odgojitelji, sadašnji i budući, te probleme k srcu pa ih proučavaju i stručno se njima bave te steknu o njima znanstvene spoznaje, naši propovjednici neće biti u neprilici o čemu bi propovijedali, što se od njih nerijetko čuje. Neće ni katehete ni učitelji ni roditelji iznositi tek općenite i apstraktne norme, nego će stvarnim potrebama udovoljiti na sasvim stvaran način.

Odgojitelji sa svojim poukama i uputama često izgledaju kao neuke seljanke koje su se okupile oko bolesnika pa iznose jedna ovo druga ono, zbog čega bolesnik, ako i ne podlegne, samo još više pati. Dođe li bolesniku liječnik stručnjak, on će točno ustaviti o kakvoj se bolesti radi, kako je treba liječiti, pa ako nije prekasno pozvan, bolesnik će i ozdraviti.

Među našima o svemu se govori, ljudi se bave svim mogućim problemima, a odgojni problem ostaje neriješen, rad neplodan i beskoristan. Prihvate li se tih naših stvarnih i temeljnih problema, i davatelji duhovnih vježbi bit će konkretniji i praktičniji. Davat će baš one i onakve savjete kakvi su potrebni našoj naravi i bolesti. I savjeti u ispovjedaonici bit će određeniji i korisniji. Bit će onda i istinskih obraćenja, a ovako pokornici i nakon mnogih ispovijedi ostaju kakvi su i prije bili.

»Čovjek XX. vijeka svjedok je trajne drame i poremećaja kakvih zemaljska kugla prije možda nije doživjela. Čovječanstvo je u pogibli jer nema životnih načela.«⁷¹ Tu Sertillangesevu tvrdnju moramo potvrditi i mi, napose u našem narodu. Najveći dio naroda nam je toliko duhovno zanemaren da ne vidi ništa, ne spoznaje ništa: ni sebe, ni svoje čudi. Niti shvaća smisao zakona čovječnosti, niti znade predviđati što ga čeka ako učini ovo ovako, ono onako, niti si znade postaviti častan i jasan cilj. Nedostaje mu spoznaja, misli, ideja koje su nužne za uređenje sretnog života. Hoda kao duševni slijepac pa pada iz jedne grabe u drugu, iz jedne zablude u drugu.

Nažalost, susrećemo sve više takvih koji ni neće misliti. To im je preteško. Ako i počnu, to im izgleda jalov posao jer ne dolaze dosta brzo do rezultata, do istina za kojima možda teže u nekom svjetлом času. Zato se predaju samo zabavi, kinu, nogometu, časanku i čitanju beskorisnih novina te ostaju bez svjetla, bez ideja, u duševnoj tami. A budući da je čovjeku dan razum kao naravna moć spoznaje, a prima i nadahnuća Božja, može uvidjeti što valja, što ne valja, i što ga čeka ako nešto učini ili propusti učiniti. On, dakle, nije osuđen na duhovnu sljepoću.

Svijet se ravna po idejama. Kakvu ideju ima čovjek o svijetu i životu, tako si i život uredi. Ima li materijalističku ideju, živi kao materijalista. Ima li duhovnu ideju, živi duhovno, vodi se idejama istine, dobrote, ljepote... Svatko, doduše, teži za istinom, dobrotom, ljepotom... jer to su vrednote duha, ali se tim vrednotama mnogi iznevjeru kad se zatraže neke žrtve: boriti se npr. protiv ljenosti, raznih strasti i slično. Oni istinu prihvate samo djelomično, ili usvoje onu prividnu. No, budući da duša neodoljivo teži za pravom istinom, čovjek nije zadovoljan dok ne nađe doista pravu istinu. Dakako da život građen na prividnim istinama ne može biti sretan, kao što na svoje oči vidimo kod materijalista. Zato je čovječanstvo u trajnom sukobu oko ideja. Prave ideje uvijek pobjeđuju. Čovječanstvo ili nađe put do njih pa odbaci one krive, prividne, a prihvaca prave, ili, ako je duhovno već posve potonulo, na dnu

nalazi svoj svršetak, katastrofu kakva je bila za Noe, u Babilonu, Sodomi i Gomori...

Čovječanstvo je i danas u idejnom previranju. Nešto slično kao što je bilo na izdisaju starog poganstva i na rađanju kršćanstva. Jedna literarna tvorba donosi zamišljeni razgovor između Dioklecijana kao predstavnika tadašnjeg poganstva, i Hrizoaresa (Zlatoustog) kao predstavnika kršćanstva. Dioklecijan iznosi svoju ideologiju, a Hrizoares svoju poruku. U tom razgovoru razabrat ćemo i današnje ideologije i kakav izgled ima koja strana za pobjedu. Dioklecijan se tuži na sveopću dekadenciju. On misli da čovječanstvo doživljava svoj sumrak i da ide u svoju propast, smrt. »Mržnja je«, kaže on, »sve veća, novi zakoni sve besmisleniji, a najštetnije je kršćanstvo koje zahvaća sve dublje i sve šire u slojeve društva. Ono ruši poganske oltare, pa će s njima srušiti i prijestolje. Time se pak ruši postojeći poredak i otuđuje se od naroda, a to se ne bi smjelo dozvoliti.« Hrisaores mu odgovori: »Smrt je mati novog života. Jedno umire da se drugo rodi. Čovjeka sama narav goni k onomu što je uistinu božansko, a tirani ne dozvoljavaju tu slobodu duha, nego zahtijevaju da se njima iskazuje božanska čast da bi se oni održali na prijestolju. Tako se sve više gubi smisao za ono pravo božansko. A ipak je najvažnije biti plemenit. Kada vladar dozvoli podanicima da budu ljudi, sve je riješeno. A ovo vrijeme nam to obećaje: kršćana ima siromašnih i bogatih, uglednih i neuglednih. Oni žive tiho i čestito, a to ne može biti ni ludo ni zlo. Inače bismo se varali u temeljnem pitanju, što je mudro a što ludo. Kršćani štuju Boga nevidljivoga i zato zabacuju kipove poganskih bogova.« Na to upadne Dioklecijan: »Upravo to je najveća pogibelj koja prijeti od kršćanstva, što ono svjetini govori sve. Svjetina ne smije znati svu istinu.« »No«, odgovori Hrizoares, »a ono je ipak istina! Kad je narod uvjeren o istini, to uvjerenje ne mogu izbrisati ni tamnice, ni muke. Tu pobjeđuje božanska snaga. Uvjerenje je duševna svemoć. Time što je narod uvjeren, on sam ruši, bez sile i nasilja neistinit i zao poređak. Uvjerenje čovječanstva su život i zakon. Sve građanske uredbe

dobivaju od toga uvjerenja biljeg vrijednosti ili nevrijednosti, život ili smrt. Vladar koji se bori protiv uvjerenja svoga vremena, izgleda kao tuđinac. Njegov razum nije više razum njegova naroda. Njega će zamrziti kao zlobnika ili će mu se rugati kao budali. Ljudski rod ima veću snagu nego vladar. Načela istine će se ipak raširiti i neće ih se moći oboriti. Doći će mudri vladar koji će proglašiti svetim ono što su drugi progonili. Vladar je moćan, ali je oruđe još moćnije, nevidljive sile koja upravlja svijetom. Progonitelji kažnjavaju mišljenja, ali ih ne mogu zatruti. Mišljenja, ideje, žive dalje. Time se baš jača uvjerenje naroda«, završio je Hrizoares.⁷²

Tako je bilo onda. Kršćanska poruka, zdrava i čista, pobijedila je tada, a pobijedit će i danas. Zdravo i snažno uvijek pobjeđuje ono što je bolećivo. Ljudska duša uvijek neodoljivo čezne za zdravim, čistim, idealnim. A. G. Matoš je govorio: »U povijesti je uvijek ono doba bilo zlatno u kojem se mogao razviti božanski čovjek, heroj, genij, svetac. Srednji vijek na vrhuncu vjerskog idealizma stvara vitezove i svece. Danas u liberalizmu, sve je podvrgnuto utilitarizmu. Zato je nauka ostala plitka, relativistička. Stvoreno je kulturno barbarstvo sebičnosti, egoizma, materijalizma. Čovjek plitak, površan, lakovjeran, nesposoban za pravi život. Materijalni, živinski čovjek uvijek je zaokupljen stvarnošću koja to nije.«⁷³ »Ideal, idealna duša jedina je stvarnost, jedina vrijednost. Od svih vrijednosti najvrjednija je velika i idealna ljudska duša.«⁷⁴ Poput Matoša misli i svaki trijezan mislilac. Evo što o tome poručuje Sertillanges: »Želiš li prema svojoj snazi pomoći da mudrost vjekuje među ljudima, i da se prikupi baština vjekova, da se dadu sadašnjici pravila duha, da se prouče činjenice i uzroci, da se nestalni pogledi usmjere k prvim uzrocima, a srca prema konačnim ciljevima, da se razbukti vatra što tinja, da se rasplamsa kad ustreba, da se raširi istina i dobrota? To je tvoja misija. Ovo je zaista vrijedno najveće žrtve i najuzvišenijeg zanosa.«⁷⁵

Uvesti čovjeka u duhovni svijet, svijet ideja, velikih ideja, najveće je što može učiniti čovjek čovjeku. To je i najčasnije, jer onda

je istomu čovjek u svojem dostojanstvu. A bez toga nije ni čovjek. No, pri svemu tom poslu ne smijemo zaboraviti na prvi i glavni faktor prosvjećenosti, idealizma, misaonosti, na Boga. Njemu se preko bl. Marka Križevčanina obraća naš pjesnik, a s njime i mi:

Blaženiče, što med nama niče,
krotki Marko, Kristov mučeniče,
o pogledaj s neba na Hrvate.
Moli, da nas patnja k Bogu vrati,
da nauče misliti Hrvati.⁷⁶

Pogовор

Sve što je u ovoj studiji izloženo, poznate su stvari, pa bi se moglo činiti da je i cijeli trud suvišan jer ne donosi ništa nova. Poznate su to stvari, ali su, nažalost, tako potisnute iz teorije i prakse da s njima više gotovo nitko ne računa i na njima se život ne izgrađuje. Čak i oni koji bi htjeli štogod pridonijeti izgradnji našega čovjeka pa pišu o tome, ne samo da se na ta načela ne obaziru, nego ih i svjesno zabacuju. Haller u predgovoru novomu izdanju *Dubravke* spominje s nekim prizvukom sažaljenja što se je u Gundulićevo vrijeme smatralo da nemoralan život povlači za sobom teške posljedice kao kaznu Božju zbog prekršaja morala.

Upravo mi je došla do ruku jedna knjiga iz 1943. godine. To je *Čovjek, duhovno-odgojni eseji* profesora Jurja Jurjevića. Kako je takva vrsta knjige poželjna kod naše čitalačke publike, vidi se već iz toga što je u samo jednoj godini doživjela dva izdanja u dosta velikoj nakladi. U predgovoru drugog izdanja Vinko Nikolić veli: »Mi Hrvati do sada nismo imali takvih djela. Naši su učenici i sveučilištarci, kao i svi ostali koje je to pitanje zanimalo, bilo po njihovim sklonostima bilo po dužnosti, posezali za raznim prijevodom. Naravno, u tim djelima nisu nikada nalazili specifično našeg hrvatskog čovjeka s njegovim osobinama.« Nakana je autora (Jur-

jevića) bila da potakne naše ljudi na izgradnju svojega čovještva. Pa, kako bi se to moglo, po njegovoj zamisli, postići? »Najvažnije je«, kaže on, »odgojiti čovjeka zdrava, pametna, radina, poštena, pa će izvrsno poslužiti svakome sustavu, svakome poretku. Stoga se nameće potreba za što većim zanimanjem za vrijednost čovjeka kao takvog, za njegov što veći čudoredni, umni i voljni uzpon« (*Najveća vrijednost*). »Svuci sa sebe hladnoću, a obuci se u oduševljenog i zagrijanog čovjeka koji zna što hoće i voli ono što želi.« »Prionuti uz poduzeti posao i ostati čvrst i uporan« (*Zašto nema sreće?*). »Današnje doba obiluje strujama, nazorima i ideologijama koje hoće poboljšati stanje čovjeka. Što uspjeh nije nikakav u razmjeru s tolikim nastojanjima, razlog je taj, što se sve to promatra mimo i izvan čovjeka, vjerujući da će preporod doći izvana, od samih tih sustava i struja kao takvih... Svi koji propovijedaju moral imali bi se složiti i ujediniti. Svi imaju zajedničku svrhu, čovjeka. U tom pogledu moguća je suradnja svih: čovjekoljuba, svećenika, odgojitelja i socijalista. Svi, kojima je na pameti čovjek« (*Moraliziranje*).

Već iz tih navoda vidi se da Jurjević jako želi da bi se naš narod dao više na odgoj do čovještva. Ali jedini temelj na kojem se čovjek može razviti u čovjeka jesu vječna vjersko-moralna načela. To smatra nužnim. Glavno je oduševljenje za ideologiju koju imаш. To drugim riječima znači ne graditi bez temelja ili na pjesku. Iz toga se još konkretnije vidi kako je nužno raditi najprije na tome da naš čovjek usvoji vječna načela. To mora biti glavni posao današnjih naših odgojitelja (propovjednika, predavača, ispovjednika, učitelja...). Tako duše pripraviti (bilo pisanom bilo izgovorenom riječju) da shvate, da su načela prirodnog moralnog zakona i Božjeg pozitivnog zakona tako nužna da ih slušatelji i čitatelji htjednu usvojiti. Bez toga sva su druga naša pisanja, govorenja, propovijedanja... zgrada na pjesku.

Bilješke

- ¹ Vladimir Nazor (Postira, 30. svibnja 1876. – Zagreb, 19. lipnja 1949.), vrlo plodan i mnogovrstan književni stvaralac, pjesnik kršćanskog nadahnuća koji je svoj pjesnički talent stavio i u službu utvrđivanja socijalističke ideologije. Kraće vrijeme bavio se politikom pa ga različiti tumači različito tumače, već prema svojim ideoološkim polazištima.
- ² Kutuzović, *Razvoj nadčovjeka*.
- ³ Mangasar Magurditch Mangasarian (podrijetlom Armenac, iz USA, rođen 29. prosinca 1859., umro u USA 26. lipnja 1943.), racionalist, ateist, propovjednik neovisne religije, Jugoslavenska radnička knjižara, Chikago 1920.
- ⁴ Pio XI. (papa 6. II. 1922. – 10. II. 1939.), osudio fašizam, nacionalsocijalizam i komunizam, taj posljednji enciklikom *Divini Redemptoris*, 19. III. 1937.
- ⁵ *Obzor* (1920.), dnevne novine u Zagrebu.
- ⁶ *Načertanije*, nacrt Ilike Garašanina, ministra unutrašnjih poslova Kneževine Srbije, za njezino širenje.
- ⁷ Vidi: *Hrvatska skautska okružnica*, Osijek 1929.
- ⁸ Kornelije Bosiljčević skriveno je ime (pseudonim) hrvatskog pjesnika i književnika pravoga imena Lujo Varga Bjelovarac (Bjelovar, 1871. – Osijek, 1917.).
- ⁹ Jovan Hranilović (Kričke kod Drniša, 18. veljače 1855. – Novi Sad, 5. kolovoza 1924.), grkokatolički svećenik, sin isto tako oca svećenika, župnik na Žumberku; pjesnik, kritičar, eseist. Objavljivao u mnogim časopisima i novinama. U politici pravaš i protivnik velikosrpske politike. Živeći dugo u Vojvodini, pod kraj života prišao je potpuno jugoslavenstvu. *Izabrane pjesme*, Matica hrvatska 1893.
- ¹⁰ Sida Košutić (Radoboj, 10. ožujka 1902. – Zagreb, 13. svibnja 1965.), učiteljica i književnica kršćanskog prosvjetno-pedagoškog usmjerenja na izrazito etičkoj osnovi. Odbila je 1946. supotpisati zahtjev za izricanje smrtnе presude nadb. Alojziju Stepincu pa je dobila otkaz s radnog mjesta u Nakladnom zavodu te je isključena iz javnosti i prešućivana. Dalje je živjela i stvarala u osami.
- ¹¹ Mile Budak (Sv. Rok, 30. kolovoza 1889. – Zagreb, 7. lipnja 1945.). Političar i mnogovrsni književnik.
- ¹² Stjepan Radić (Trebarjevo Desno, 11. lipnja 1871. – Zagreb, 8. kolovoza 1928.). Političar, književnik i publicist.
- ¹³ Velimir Deželić ml. (Beč, 28. svibnja 1888. – Zagreb, 8. ožujka 1976.), *Diviljioganj*, str 113.
- ¹⁴ Josip Kozarac (Vinkovci, 18. ožujka 1858. – Koprivnica, 21. kolovoza 1906.). Ing. šumarstva, novelist, pjesnik i romanopisac. Gornji navod iz *Fragmenti o Slavoniji*.
- ¹⁵ Nikola Sučić, *Bolesti živaca i duše*, I. dio, str 179.
- ¹⁶ Zajednička pastoralna poslanica hrvatskih i slovenskih biskupa 1915.

- ¹⁷ Nikola Sučić, *Bolesti duše i živaca*, II. dio, str. 283.
- ¹⁸ Pio XII. učesnicima kongresa.
- ¹⁹ Dr. Stjepan Zimmermann, *Smisao života*, Zagreb, 1944., str. 105.
- ²⁰ Dr. Stjepan Zimmermann, *Kriza kulture*, Zagreb, 1943., str. 23.
- ²¹ Adam Filipović Heldentalski (Velika Kopanica, 2. rujna 1792. – Gorjani, 25. rujna 1871.), svećenik, župnik, pjesnik, teološki pisac i izdavač.
- ²² Antun Gustav Matoš (Tovarnik, 13. lipnja 1873. – Zagreb, 17. ožujka 1914.) *Ljudi i ljudi*, u *Obzoru* 1913. Hrvatski pjesnik, novelist, feljtonist, eseijist, novinar i putopisac.
- ²³ Tadija Smičiklas (Rešetovo, 1. listopada 1843. – Zagreb, 8. lipnja 1914.), hrvatski povjesničar, političar, publicist. Napisao *Povijest hrvatska*.
- ²⁴ Vjekoslav Klaić, govor na seminaru. Vidi: *Napredak, kalendar 1941*.
- ²⁵ Pnz 30, 15-20.
- ²⁶ Johann Heinrich Pestalozzi, švicarski pedagog (Zürich, 12. siječnja 1746. – Brugg, 17. veljače 1827).
- ²⁷ *Kalendar Srca Isusova*, Zagreb, 1943.
- ²⁸ Usporedi: Mt 19, 23-30.
- ²⁹ Jakov Palmotić ili Jaketa Palmotić Dionorić (Dubrovnik, 1623. – Dubrovnik, 2. veljače 1680.) vlastelin, diplomat, epski pjesnik. Probrani redci iz epskog spjeva *Dubrovnik ponovljen*, pjevanje XIII.
- ³⁰ Ilija Garašanin (Kragujevac, 16. siječnja 1812. – Beograd, 10. lipnja 1874.), književnik, političar i autor velikosrpskog programa *Načertanije*.
- ³¹ Dwight D. Eisenhower (Denison, 14. listopada 1890. – Washington, DC, 28. ožujka 1969.), general, političar i 34. predsjednik SAD-a.
- ³² Johan Huizinga (Groningen, 7. prosinca 1872. – De Steeg, 1. veljače 1945.), nizozemski povjesničar umjetnosti i misilac.
- ³³ A. G. Matoš, *Ljudi i ljudi*.
- ³⁴ Maks Planck (Kiel, 23. travnja 1858. – Gottingen, 4. listopada 1947.), njemački fizičar, osnivač kvantne teorije.
- ³⁵ A. G. Matoš, *Ljudi i ljudi*.
- ³⁶ Ef 5,14.
- ³⁷ A. G. Matoš: *Ljudi i ljudi*.
- ³⁸ Pindar (Kinoklefala, 552. pr. Krista – Arg, 443. pr. Krista), starogrčki lirski pjesnik.
- ³⁹ August Šenoa (Zagreb, 14. studenoga 1838. – Zagreb, 13. prosinca 1881.), romanopisac, pripovjedač, pjesnik, gradski senator... Autor je ovdje naveo probane retke iz njegove odgojno-poticajne pjesme *Budi svoj!*
- ⁴⁰ Usporedi: *Osječke novine*, Osijek, 1944.
- ⁴¹ Usporedi: *Hrvatski list*, Osijek, 1944.
- ⁴² Rim 2, 14.
- ⁴³ Marko Tulije Cicero, *Pro Milone*.
- ⁴⁴ Ivana Brlić Mažuranić (Ogulin, 18. travnja 1874. – Zagreb, 21. rujna 1938.), hrvatska književnica, svjetski poznata spisateljica za djecu.

- ⁴⁵ Ljubomir Maraković (Topusko, 1887. – Zagreb, 1859.), hrvatski književnik i književni kritičar, katolički aktivist. Rad Jugosl. akadem. XCVI, str. 226.
- ⁴⁶ Izr 24, 13.
- ⁴⁷ Ps 17, 32.
- ⁴⁸ Ps 127, 1.
- ⁴⁹ Ivan Gundulić: *Osman*.
- ⁵⁰ Iv 15,5.
- ⁵¹ Jak 1,17.
- ⁵² Filip 4,13.
- ⁵³ Talijanski napisao kapucin o. Petar iz Valdiporra.
- ⁵⁴ Dj 17,28.
- ⁵⁵ Prop 8.
- ⁵⁶ Ps 21.
- ⁵⁷ A. G. Matoš, *Ave dea Roma*.
- ⁵⁸ Iz *Litanija Srca Isusova*.
- ⁵⁹ *Glasnik Srca Isusova*, 1939., str 13.
- ⁶⁰ *Glasnik Srca Isusova*, 1938., str. 286.
- ⁶¹ *Glasnik Srca Isusova*, 1915., str 286.
- ⁶² *Glasnik Srca Isusova*, 1915., str. 57.
- ⁶³ Pjesma nad pjesmama, 8,6.
- ⁶⁴ Gal 5,17.
- ⁶⁵ Isusovac Vladimir Horvat, po vlastitoj izjavi sin toga utamničenika, kao novak Družbe Isusove, predao je spomenute toalet-listiće o. Jambrekoviću.
- ⁶⁶ Ignaz Klug (Keilberg, 31. srpnja 1877. – Passau, 3. siječnja 1929.), profesor teologije, pisac moralno-psiholoških članaka, *Die Tiefen der Seele*.
- ⁶⁷ August Friedrich Gfrörer (5. ožujka 1903. – 6. srpnja 1861.), njemački povjesničar, *Papst Gregor VII. und seine Zeitalter*, II. Bd, Seite 428.
- ⁶⁸ Jovan Hranilović, *Žumberačke elegije III*, *Oj vi gorski svećenici!*
- ⁶⁹ [...] *collectatio adversus spiritus et potestates tenebrarum harum*, usporedi: Ef 6,12.
- ⁷⁰ Ivan Dujmušić, *Knjiga o knjigama*, Sarajevo, 1904.
- ⁷¹ Antonin-Dalmace Sertillanges (16. studenoga 1863. – 26. srpnja 1948.), katol. filozof i duh. pisac. *Intelektualac*, str 8.
- ⁷² Heinrich Zschokke, *Dioklecijan u Saloni*, prijevod: Mira Čubelić, 1928.
- ⁷³ A. G. Matoš, *Ljudi i ljudi*, 1913.
- ⁷⁴ A. G. Matoš, *Ljudi i ljudi*, 1913.
- ⁷⁵ A-D Sertillanges, *Intelektualac*, str. 6.
- ⁷⁶ Milan Pavelić (Krivi put /Mrzlo polje/, 1878. – Zagreb, 1939.), isusovac, književnik, pjesnik, prevoditelj crkvenih pjesama. *Zvijezde Srca Isusova*, str. 14.

VRELA I PRINOSI
ZBORNIK
ZA POVIJEST ISUSOVAČKOGE REDA U HRVATSKIM
KRAJEVIMA

Zbornik je pokrenuo ugledni povjesničar o. *Miroslav Vanino, D.I.* u Sarajevu 1932. Objavljuje izvorne dokumente, komentare, stručne radove i zabilješke o osobama i djelima »stare« i »nove« Družbe Isusove koja je po svojoj biti i poslanju jedna te ista u različitim vremenima, prilikama i krajevima. Do sada je izšao 21 svazak.

VRELA I PRINOSI
BIBLIOTEKA

Zbornik *Vrela i Prinosi* pokrenuo je 1969. i svoju biblioteku u kojoj se izdaju autorska djela i skupni radovi u vezi s isusovcima u hrvatskome narodu. Do sada je izdano deset autorskih djebla i četiri skupna rada, ukupno 14 naslova.

* Kod numeričkoga označavanja tih knjiga nije se poštivalo redoslijed. Molimo da sljedeća knjiga bude označena rednim brojem 15. i tako dalje.

<i>R. br.</i>	<i>Autor</i>	<i>Naslov</i>	<i>Br. knj.</i>	<i>G. izd.</i>
1.	VANINO Miroslav	Isusovci i hrvatski narod, sv. I. — Zagrebački kolegij	1	1969.
2.	VANINO Miroslav	Isusovci i hrvatski narod, sv. II. — Kolegiji: Dubrovački, Riječki, Varaždinski i Požeški	1	1987.
3.	VANINO Miroslav	Isusovci i hrvatski narod, sv. III. — Pučke misije, prekomorske misije, Rezidencija u Osijeku, književni rad	6	2005.

<i>R. br.</i>	<i>Autor</i>	<i>Naslov</i>	<i>Br. knj.</i>	<i>G. izd.</i>
4.	MIKLOBUŠEC Valentin	Isusovci i hrvatski narod, sv. IV. — Drugi dolazak isusovaca u Hrvatsku	8	2007.
5.	MIKLOBUŠEC Valentin	Isusovci i hrvatski narod, sv. V. — Hrvatska provincija Družbe Isusove 1918. — 1945.	11	2016.
6.	FUČEK Ivan	Juraj Mulih, život i djelo	4	1994.
7.	MIKLOBUŠEC Valentin	Tri žrtve OZN-e: o. Josip Müller, o. Franjo Bortas, o. Nikola Buljan	9	2014.
8.	GABRIĆ Tomislav	Ferdinand Konšćak, DL, misionar i istraživač	5	1994.
9.	SIROVEC Stjepan	Hrvati i Germanicum	6	2004.
10.	Zbornik radova	Isusovci u Zagrebu u XX. st., crkva i samostan u Palmotičevoj ulici	7	2007.
11.	Zbornik radova	Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata	3	1992.
12.	Zbornik radova	Jesuits among the Croats: proceedings of the international symposium	5	2000.
13.	Zbornik radova	Četiristota obljetnica dolaska isusovaca u grad Zagreb	10	2010.
14.	MIKLOBUŠEC Valentin	Hrabro i vjerno služenje — Isusovci Stjepan i Franjo Jambreković		2018.

Uredništvo VIP

